

TUNTOSARVILLA HAVAITEN, TIIMIN TUELLA TOIMIEN

Kouvolan päiväkotien lastentarhaopettajien kokemuksia ja
näkemyksiä päiväkodin lastensuojelutyöstä

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö
Opinnäytetyö
Syksy 2009
Anu Asikainen

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

ANU ASIKAINEN: Tuntosarvilla havaiten, tiimin tuella toimien
Kouvolan päiväkotien lastentarhaopettajien kokemuksia ja näkemyksiä
päiväkotien lastensuojelutyöstä

Sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyön opinnäytetyö, 79 sivua, 5 liitesivua

Syksy 2009

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön aiheena on päiväkotien lastensuojelutyö. Aihetta tarkastellaan lastentarhaopettajien kokemusten ja näkemysten kautta. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa Kouvolan päiväkotityöstä. Tutkimustuloksia hyödyntäen Kouvolan varhaiskasvatusta voidaan kehittää kouluttamalla lastentarhaopettajia lastensuojelun työkäytännöissä kuten havainnoinnissa, puheeksiotossa ja viranomaisyhteistyössä.

Tutkimuksen teoriaosuudessa tarkastellaan lastensuojelua ja päivähoitoa ajankohtaisina ilmiöinä. Lastensuojelua lähestytään uuden lain ja kasvaneen tarpeen näkökulmista. Päiväkotia tarkastellaan kasvatuskumppanuuden ja päiväkotihenkilöstön osaamisen näkökulmista. Päiväkotien lastensuojelutyön taustalla on myös sosiaalisen ja kasvatuksellisen tehtävien tasapainoilu, mikä on ajankohtainen keskusteluaihe ammattijärjestöjen välillä.

Tutkimus on luonteeltaan laadullinen ja tutkimusaineisto on kerätty kyselylomakkeilla, joihin lastentarhaopettajat vastasivat nimettöminä. Tutkiessa lastentarhaopettajien subjektiivisia kokemuksia on lähestymistapa tutkimuksessa fenomenologinen.

Kouvolaalaiset lastentarhaopettajat pitävät päiväkodin tehtävää lastensuojelussa tärkeänä. Esioletuksena tutkimuksessa oli se, että päivähoidossa on liian vähän resursseja tuottaa riittävän hyvää lastensuojelutyötä. Eri asiantuntijat ovat todenneet päivähoidon olevan kriisissä suurien ryhmäkokojen ja ammattitaitoisen henkilökunnan puutteen vuoksi. Kuitenkin tutkimukseen osallistuneet lastentarhaopettajat kokivat oman osaamisen ja päiväkodin tekemän työn melko riittävinä ennaltaehkäisevän lastensuojelun ja varhaisen puuttumisen alueilla. Osaamista kuvailtiin perustehtävien ja ominaisuuksien kautta, eikä erityisiä työkäytäntöjä tai menetelmiä käytetty lastensuojelutyönä. Vastaajat kokivat varhaisen puuttumisen helpoimpana arjen ongelmissa, jotka he arvioivat yleisenä ongelmana perheissä. Melko yleisiksi koetut päihdeongelmat koettiin ja nähtiin vaikeina asioina havainnoida ja ottaa puheeksi. Verkostotyön merkitystä korostettiin konsultoinnissa sekä tiedonkulussa.

Avainsanat: Päiväkotitiimi, lastentarhaopettajan osaaminen, ennaltaehkäisevä lastensuojelu, varhainen puuttuminen, verkostotyö

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

ANU ASIKAINEN: To observe with feelers and to work with support of team. Experiences and views from day-care centers kindergarten teachers of child protection work in day-care centers in Kouvola

Bachelor's Thesis in Social Services, Option in social pedagogy for work with children and young people 79 pages, 5 appendixes

Autumn 2009

ABSTRACT

This thesis deals with the child protection in day-care centers. The subject examined kindergarten teachers' experiences and views through. The purpose of this study is to provide information on the work of day-care centers in Kouvola. Using research findings early childhood education can be development including the training of kindergarten teachers, child protection's working practices, such as observation, bringing up worry and networks with authorities.

In the theory of study the child protection and daycare are examined as topical phenomena. The child protection is approached of new law's and increased need's points of views. Day-care center is examined parenting partnership's and know-how's of day-care center's personnel points of views. In the background of day-care center's work on child protection is balance of social and educational functions, which is also topical question between trade unions.

The study is qualitative and information is gathered from the questionnaires, which were answered anonymously by kindergarten teacher. Because the subjective experiences of kindergarten teachers are researched, approach in the study is phenomenological.

Kouvola's kindergarten teachers consider day-care center's child protection work important to do. Hypothesis in the study was that there are too low resources to produce sufficiently quality child protection in the day-care. Specialists have stated that day-care is in crisis because of the large number group sizes and the lack of professional personnel. Although kindergarten teachers who participated in research felt that their know-how and day-care center work quite sufficient in precautionary child protection work and in the early intervention. Know-how was described through basic jobs and features. Specific workpractices or methods weren't used of child protection work. With parent's weekday's problems kindergarten teachers felt their know-how sufficient. Drinking problems were quite typical but kindergarten teachers felt that difficult to intervene. Meaning of network with authorities was emphasized in consultation and passing information.

Key words: Day-care center, kindergarten teacher's know-how, precautionary child protection, early intervention, network

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	LASTENSUOJELUN TILA JA TARVE	4
2.1	Lastensuojelulaki	5
2.2	Lastensuojelutilanteiden profilointia	6
2.3	Oireileva lapsi	14
3	PÄIVÄKOTI PERUSPALVELUNA – ENNALTAEHKÄISEVÄÄ LASTENSUOJELUA	16
3.1	Päiväkodin kaksoistehtävä: sosiaali- ja kasvatustalvelu	18
3.2	Lastentarhaopettajan ammattitaito ja osaaminen	20
3.3	Kasvatuskumppanuus varhaiskasvatussuunnitelmassa	23
4	VARHAINEN PUUTTUMINEN	25
4.1.1	Havainnointi eli huolen tunnistaminen päivähoidon arjessa	26
4.2	Huolen puheeksiotto	27
5	PÄIVÄKODIN LASTENSUOJELUVERKOSTO	29
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	31
6.1	Tutkimustehtävät ja tutkimusmenetelmä	31
6.2	Tutkimusjoukko ja aineiston keruu	34
6.3	Aineiston analyysi	38
7	KOUVOLAN PÄIVÄKOTIEN LASTENTARHAOPETTAJIEN KOKEMUKSIA JA NÄKEMYKSIÄ PÄIVÄKODIN LASTENSUOJELUTYÖSTÄ	39
7.1	Ennaltaehkäisevää lastensuojelua päiväkodeissa	40
7.1.1	Tärkeäksi koettu ennaltaehkäisevä työ ja sen toteuttaminen lastentarhaopettajan työn kautta	40
7.1.2	Päiväkoti ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön toteuttajana	43
7.2	Varhaisen puuttumisen työkäytännöt päiväkodissa	45
7.2.1	“Muuttunut sosiaalityöksi” – perheiden ongelmien näyttäytyminen päivähoidossa	46
7.2.2	Lastensuojelullinen havainnointi päiväkodissa	52
7.2.3	Huolen herättäjinä aggressiiviset ja vetäytyvät lapset	55

7.2.4	Huoli puheeksi – tiimistä tukea ja vanhemmuutta kunnioittaen	57
7.2.5	”Lastensuojeluprosessin yleistieto tärkeää”	61
7.2.6	Lastensuojeluasiakkuuden kynnyksellä tukea ammattilaisverkostosta	63
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	66
9	POHDINTAA TUTKIMUKSEN TOTEUTUKSESTA JA JATKOTUTKIMUSAIHEISTA	72
10	KOUVOLA TÄNÄÄN – TUTKIMUSTIEDON ASEMA JA HYÖDYNNETTÄVYYS	75
11	LÄHTEET	78
12	LIITTEET	84

1 JOHDANTO

Uusi lastensuojelulaki astui voimaan 1.1.2008 (Lastensuojelulaki 417/2007) ja sen tavoitteena on siirtää lastensuojelutoimenpiteiden painopistettä ennaltaehkäisyyn, varhaiseen tukeen sekä avohuoltoon (Taskinen 2007, 7). Päivähoito toimii kaikilla näillä lastensuojelun alueilla ja on suuressa roolissa kasvaneiden huostaanottolukujen pienentämisen ja lasten hyvinvoinnin turvaamisen tavoitteissa. Myös perheiden ja lasten osallisuus on nostettu laissa yhä keskeisempään asemaan. Samaan on pyrkinyt päivähoito valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman kautta. Sen tavoitteena on kehittää päivähoitoa lasten yksilöllisiä tarpeita huomioivaksi ja perhettä tukevaksi palveluksi (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005).

Lastensuojelun lähtökohtana on lapsen etu, jonka tulee toteutua lapsen kuulemisen kautta. Päivähoito on juuri se yhteiskunnan ylläpitämä palvelu, missä lapsi viettää suuren osan päivästäan kasvatustietoisten ja lapsen hyvinvoinnin asiantuntijoiden kanssa. Ei ole siis helppoa löytää tärkeämpää tahoa, kun etsitään lapselle läheistä, lapsen yksilölliset tarpeet tuntevaa ja tätä kautta lapsen edun arvioinnissa merkittävää tiedonantajaa. Päiväkodin työntekijä on myös aikuinen, joka perheen kriisin keskellä on lasta lähellä, syli avoinna ja tuntosarvet herkkinä. Päivähoidossa myös vanhemmat ovat tiiviissä yhteistyössä henkilöstön kanssa. Tutuiksi tulevat myös he, jotka eivät tarpeesta huolimatta hae kohdennettua apua ongelmiinsa, jotka voivat liittyä esimerkiksi päihteiden käyttöön, toimeentuloon tai vanhemmuuteen. Päivähoidossa perheiden erityisen tuen tarve on mahdollista havaita ja siihen on mahdollista myös puuttua. Päivähoidon perustehtävistä, eli sosiaalisista ja kasvatuksellisista tehtävistä, on käyty vuosikymmenien ajan kiivastakin keskustelua. Varmaa on kuitenkin se, ettei kumpaakaan tehtävää suoriteta onnistuneesti ilman toista huomioiden. Koti on lapselle tärkein paikka maailmassa ja sieltä heijastuvia ongelmia ei voida sivuuttaa päivähoidossa. Toisaalta päivähoidon lasta tukeva kasvatusta, hyvä hoito ja opetus heijastuvat kodin arkeen, mikä omalta osaltaan voi helpottaa vanhempia kasvatustehtävissä.

Varhaiskasvatusta on kehitetty Pohjois-Kymenlaakson alueella lastensuojelun ennaltaehkäisevästä näkökulmasta jo aikaisemminkin. Paapu- lapsen parhaaksi – hankkeessa (1.8.2005-31.7.2008) kartoitettiin eri kuntien päivähoidon tilaa ja henkilöstön osaamista. Tulosten perusteella muun muassa järjestettiin koulutuksia (Varhaisen vuorovaikutuksen ja Huolen puheeksiotto- koulutukset), selkiytettiin työnjakoa eri toimijoiden välillä ja perustettiin osaajapankki (Kirvesniemi 2008). Myös uusi lastensuojelulaki huomioitiin Kouvolan päivähoitossa ja aiheesta järjestettiin henkilöstölle koulutuspäivä. Koulutuspäivien purku ja tiedon siirtäminen käytännön työhön ovat jääneet päiväkotien sisäisiksi prosesseiksi. Kuntaliitoksen, joka yhdisti vanhaan Kouvolaan viisi ympäristökuntaa, astuessa voimaan 1.1.2009 Kouvola tuli yli 90 000 asukkaan suurkunta, jonka tavoitteena on turvata entistä laadukkaammat palvelut. Palvelujen kehittäminen edellyttää tietoa palvelujen nykytilasta, mihin tällä tutkimuksella päivähoiton osalta pyritään. Päivähoitoa määrittelee kunnallisten linjausten lisäksi myös lainsäädäntö. Tämän tutkimuksen näkökulma on uusi lastensuojelulaki ja sen päivähoitolle määrittelemät tehtävät. Omien ja päiväkotiensä työkäytäntöjen kuvailujen ja arviointien lisäksi tutkimuksessa kartoitetaan myös lastentarhaopettajien näkemyksiä lastensuojelutyön kehittämisestä päiväkodeissa.

Aiheen ideointia olen käynyt läpi Kouvolan entisen päivähoiton johtajan Maija Saksan, kehittämissuunnittelija Johanna Parosen sekä uuden Kouvolan varhaiskasvatuspäällikkö Helena Kuusiston kanssa. Tutkimustuloksia olen käsitellyt varhaiskasvatuksen koordinaattorin Anita Nikkasen kanssa. Lähtökohtaisesti opinnäytetyöni aihe kumpuaa omasta kiinnostuksestani uutta lastensuojelulakia ja sen soveltamista kohtaan. Opinnäytetyössä pääsen syventymään varhaiskasvatustyön sosiaaliseen tehtävään, joka on sosionomien (AMK) erityisaluetta, sekä ajankohtaiseen ja sosionomin (AMK) työtä eri tehtävissä ohjaavaan lastensuojelulakiin.

Tutkimus etenee lastensuojeluprosessin mukaisesti ennaltaehkäisevästä lastensuojelusta lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheeseen.

Lastensuojeluilmoitusta harkitessa tai lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheessa

päivähoidosta voidaan hakea konsultaatioapua lapsen edun arviointiin muilta asiantuntijoilta. Tässä tutkimuksessa verkostotyö sidotaankin näihin vaiheisiin, vaikka verkostotyön tärkeyttä ei voida väheksyä missään lastensuojelun osa-alueella. Päivähoidon henkilöstön osaamista ja ammattitaitoa on määritelty teoriaosuudessa sekä itse tutkimuskysymyksien että tutkimusaineiston keruutavan valinnan vuoksi. Tutkimustuloksissa peilataan teoriaosuudessa esiteltyyn lastensuojeluprosessiin päiväkodin lastentarhaopettajien ja päiväkotien osaamista, ammattitaitoa ja työkäytäntöjä sekä päiväkodin asemaa yleensä sosiaalipalveluna.

2 LASTENSUOJELUN TILA JA TARVE

Lastensuojelun tarve on Suomessa lisääntynyt vuosi vuodelta. Sijoitettujen lasten kokonaismäärä on kasvanut viime vuosina 2-5 %:n vuosivauhtia. Vuonna 2007 kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli 16 059 lasta ja nuorta. Edellisestä vuodesta sijoitettujen määrä kasvoi 285 lapsella ja nuorella, jolloin alle 18-vuotiaista lapsista 1,2 % oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Kaupungeissa vastaava luku oli 1,5 %, taajamissa 0,8 % ja maaseudulla 0,7 %. Vuonna 2007 lastensuojelun avohuollon asiakkaita oli kaikkiaan 62 485 lasta ja nuorta. Avohuollon asiakkuudet lisääntyivät 5,8 % vuodesta 2006. (Stakes 2008.)

Kouvolassa lastensuojelun asiakasmäärien kehitys on ollut valtakunnallisesta tilanteesta huolimatta laskeva. Kouvolassa vuonna 2007 kodin ulkopuolella sijoitettuja lapsia oli 101, joka oli 13 lasta vähemmän kuin vuonna 2006. Avohuollon piirissä Kouvolassa vuonna 2007 oli vain 62 lasta tai nuorta, kun esimerkiksi naapurikunnassa Kuusankoskella 234 lasta tai nuorta tuettiin avohuollon palveluilla. Vuonna 2006 avohuollon piirissä Kouvolassa oli vielä 115 lasta tai nuorta, eli myös avohuollon asiakkuuksissa on ollut alueella laskusuhdanne. (Stakes 2008.)

Lastensuojelun kuvausjärjestelmä- hankkeessa tavoitteena oli lastensuojelun tietojärjestelmien, seurannan ja tilastoinnin kehittäminen. Hanke käynnistettiin kolmen kaupungin – Tampereen, Porin ja Hämeenlinnan- sekä kuuden Tampereen seutukunnan alueella. Hanke konkretisoitui 85 sosiaalityöntekijän parissa tehtyyn kyselytutkimukseen, jossa haettiin vastausta siihen, keitä ovat lapset ja perheet kasvavien lastensuojelun asiakasmääriä kuvaavien tilastojen takana. Tutkimuksessa kävi ilmi, että lastensuojeluperheet ja syyt lastensuojelun taustalla ovat moninaisia. Suurimmat ikäluokat lapsista olivat joko alle kolmevuotiaita tai murrosikäisiä. Vanhemmat olivat kaikenikäisiä. Kaksi kolmasosaa lapsista asui toisen biologisensa vanhempansa luona, useimmiten äitinsä. Tutkimuksen mukaan

perhemuodot vaihtelivat eri-ikäisten, kiireellisesti huostaanotettujen lasten keskuudessa. Jopa 85 % alle kouluikäisistä asui uus- tai yksinhuoltajaperheessä, kun 7-17- vuotiaiden keskuudessa perhemuoto ei vaihdellut merkittävästi. (Heino 2007, 4, 6; Hiitola 2007, 24.)

2.1 Lastensuojelulaki

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö asetti tammikuussa 2005 lastensuojelulain kokonaisuudistuksen valmistelua varten työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella lastensuojelulakiin tarvittavat periaatteelliset muutokset.

Lastensuojelulain muutostarpeiden taustalla olivat muun muassa Suomen ratifioimat ihmisoikeussopimukset, joista keskeisempänä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Työryhmän laatimassa muistiossa muun muassa arvioitiin lasten kasvuoloja, missä työryhmä päätyi hyvin samankaltaisiin tuloksiin kuin Stakes vuosituhatluvun vaihteessa tehdyssä selvityksessä ja analyysissä ”Mikä lapsiamme uhkaa?”. Valtaosa Suomen lapsista ja nuorista voi hyvin, mutta samaan aikaan Suomessa on jatkuvasti kasvava joukko lapsia ja nuoria, joilla on yhä monimuotoisempia ongelmia. (Taskinen & Kangasniemi 2006, 15–16; Taskinen 2007, 7.)

Lapsen oikeuksien periaatteiden mukaan kaikissa lastensuojelutoimenpiteissä otetaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu, jonka arviointia on uudessa laissa konkretisoitu. Lain peruslähtökohtana on, että vanhemmat ovat vastuussa lastensa hoidosta ja kasvatuksesta. Yhteiskunnan tehtävänä on varmistaa, että lapsilla on hyvät kasvuolosuhteet ja tukea vanhempia kasvatustehtävässä. Nätkin & Vuori (2007, 16) nimeävät tämän yhteiskunnallisen tehtävän vastuullistamiseksi. Periaatteellinen ja käytännön linjaus laissa on ollut myös lapsen osallisuuden vahvistaminen itseään koskevassa päätöksenteossa. Muita tarkennuksia laissa on koskien muun muassa kirjaamista, päätöksentekoprosessia, päätöksiin liittyviä määräaikoja ja muutamia käsitteitä. Laissa kunnat on veloitettu laatimaan erillinen lastensuojelusuunnitelma. Kouvolan osalta suunnitelman laatiminen

siirtyi kuntaliitoksen vuoksi vuoden 2009 alkuun (Socom 2009). (Taskinen 2007, 8-9, 25.)

2.2 Lastensuojelutilanteiden profilointia

Lastensuojelun kuvausjärjestelmä- hankkeeseen liittyvässä tutkimuksessa ”Keitä ovat uudet lastensuojeluasiakkaat” lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden parissa tehdyn tutkimuksen tulokset ryhmittivät kahdeksaksi lastensuojelun asiakkuusprofiiliksi. Lastensuojelutilanteiden profiloinnilla tutkimuksessa haluttiin saada selville lastensuojelun avohuollon asiakkuuksiin tulojen kirjo. Lastensuojeluperheiden profiloinnilla haettiin myös tietoa erilaisten taustatekijöiden yhteenkietoutumisesta. (Heino 2007, 62.)

Tutkimuksessa Heino (2007, 62–63) ryhmitteli vanhempiin, lapsiin ja nuoriin liittyvät seikat kahdeksaan tilannekuvaan tai asiakkuusprofiiliin. Johanna Hiitola (2007, 1-2) työsti Heinon (2007) faktorianalyysia erillisselvityksessä ”Lastensuojelun avohuollon asiakkuuksien lisätarkastelu. Jatkoa Tarja Heinon (2007) raportille ”Keitä ovat lastensuojelun asiakkaat” ”. Lisätarkastelussa haettiin yhteyksiä eri tekijöiden välille ja tarkasteltiin riskitekijöiden kasautumista. Hiitola analysoi erikseen lastensuojelutarpeen taustatekijöitä, jotka liittyivät vanhempiin, ja erikseen niitä tekijöitä, jotka liittyivät lapseen ja nuoreen. Ryhmä ”Lapset ja nuoret” rajautui aineistossa kouluikäisiin lapsiin.

Tässä tutkimuksessa käytetään lastensuojelun tilannekuvina Hiitolan **vanhemmuusprofilointia**, joka pohjautuu Heinon (2007) tutkimukseen. Nämä syntyneet faktorit kuvaavat lastensuojelun asiakasperheiden erityistilanteita, mutta eivät välttämättä luokittele itse perheitä eri ryhmiin, sillä yksi perhe voi saada korkeita faktoripistemääriä kaikilla faktoreilla (Hiitola 2007,6). Tässä tutkimuksessa on päädytty käyttämään Hiitolan ryhmittelyä, koska Heinon kahdeksaan asiakkuusprofiiliin kuuluu vahvimmin latautuneena ”monissa vaikeuksissa oleva nuori” (Heino 2007, 62), joka rajautuu tässä opinnäytetyössä pois tutkimuksen kohdistuessa päiväkotikäisiin lapsiin. Tähän liittyen Heino

nostaa esiin tutkimuksessaan sen ongelman, että yleisesti selvitykset lapsiin ja nuoriin liittyvistä taustatekijöistä liittyvät pääosin nuoriin ja pienet lapset, erityisesti vauvat, jäävät luokittelussa näkymättömiin. Pienten lasten kohdalla vain kehitysviivästymien kietoutuminen lastensuojelutilanteeseen nousi tutkimuksessa esiin. (Heino 2007, 58.)

Hiitola jätti tutkimuksesta pois viisi vanhemmuuteen liittyvää muuttujaa, jotka latautuivat faktoreihin hyvin heikosti tai olivat hyvin yleisiä, millä hän vahvisti faktorianalyysin luotettavuutta. Yleisiä muuttujia, jotka tutkimuksessa oli jätetty pois, olivat vanhempien jaksamattomuus ja vanhempien mielenterveysongelmat. Harvinaisia ja poisjätettyjä muuttujia olivat vanhempien fyysinen sairaus, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja työhön liittyvät tekijät (Hiitola 2007, 5.) Heinoon profiloinnissa mielenterveysongelmat kietoutuivat useisiin eri profiileihin, eikä sen nähty nousevan lastensuojelutapauksissa yhdeksi ainoaksi tekijäksi.

Vahvimmiten mielenterveysongelmat liittyivät päihde-ehtoiseen elämään (Heino 2007, 63). Mielenterveysongelmien näyttäytyessä kuitenkin niin yleisesti lastensuojelutilanteissa, sitä ei sivuuteta tässä tutkimuksessa. Tutkimuksessa kartoitetaan lastentarhaopettajien kokemuksia siitä, millaisena mielenterveysongelmat näyttäytyvät perheiden arjessa ja mihin perheen ongelmiin ne kietoutuvat. Vanhempien jaksamattomuus nousi vahvasti vanhempien mielenterveysongelmiin liittyvissä vastauksissa ja sitä kautta se kietoutui myös erinäisiin arjen ongelmiin. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön käsitellään profiilissa väkivalta.

Vanhemmuusprofilointia käytetään tutkimuksessa kartoittaessa, millaisia perheen ongelmia lastentarhaopettajat kohtaavat työssään sekä millaisia ongelmia heidän on helppo tai vaikea havaita ja ottaa puheeksi. Saatuja tutkimustuloksia peilataan Hiitolan teoriaan tämän päivän lastensuojeluasiakkaiden taustoista. Seuraavassa tarkastellaan profiileja yleisesti, ongelmien yleisyyttä ja vaikutusta lapsiin.

Arjen ongelmat

Ensimmäinen Hiitolan (2007, 13, 19.) faktori liittyi perheen arjen ongelmiin, joita olivat vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus, riittämätön vanhemmuus, hoidon laiminlyönti, taloudelliset vaikeudet ja asumiseen liittyvät ongelmat. Hiitola löysi arjen ongelmista yhteyden lapsen heikkoon selviytymiseen, lastensuojelun ylisukupolvisuuteen sekä heikkoon ennusteeseen. Arjen ongelmat esiintyivät yleisemmin poikien vanhemmilla. Hiitolan raportista selviää, että tutkimuksen taloudelliset vaikeudet yhdistyvät pikkulapsiperheisiin. Jopa 70 % 0-2-vuotiaista lastensuojelutoimenpiteiden kohteena olevista lapsista asui perheessä, jotka saivat tai olivat saaneet toimeentulotukea. 7-13-vuotiaiden lasten perheissä osuus oli 23 %.

Arjen määrittely ongelmalliseksi ei ole yksiselitteistä tai helppoa. Eri yhteiskunnissa ja kulttuureissa hyvinvoinnin ja perustarpeiden määritelmät voivat erota toisistaan. Siksi perheiden arvioinnissa vanhempien sosiaaliset, historialliset ja kulttuuriset kontekstit ja uskomukset on otettava huomioon. Kuitenkin lapsen terveyttä turvaavat perustarpeet ovat määriteltävissä yleisesti. Ne ovat rakkaus, nähdä ja kuulla tuleminen sekä hyväksynnän ja arvostuksen saaminen. Perustarpeisiin kuuluu myös riittävä ravinto, vaatetus, puhtaus, valvonta ja turvallisuus, virikkeiden saanti, terveydenhuolto ja koulutus. (Söderholm, Halila, Kivitie-Kallio, Mertsola & Niemi 2004, 59–60.)

Vanhemmuuteen liittyvistä ongelmista tai lapsen kaltoinkohtelusta emotionaalinen laiminlyönti on erityisen salakavala. Emotionaalisessa puutteessa elävällä lapsella on niukasti kokemuksia rakastetuksi tulemisesta, hyväksynnästä ja arvostuksesta. Lapsen ja vanhempien välinen poikkeava vuorovaikutus on jaettavissa viiteen kategoriaan: 1. Vanhemmat eivät ole emotionaalisesti läsnä, 2. Vanhempien käsitys lapsesta on negatiivinen tai väärä, 3. Vuorovaikutus lapsen kanssa on epäohjonmukaista ja lapsen ikään nähden epäasianmukaista, 4. Vanhemmat ovat kyvyttömiä tunnistamaan lapsen yksilöllisyyttä ja psykologisia rajoja ja lasta käytetään toteuttamaan vanhemman psykologisia tarpeita ja 5. Vanhemmat ovat kyvyttömiä turvaamaan lapsen sosiaalisia tarpeita ja sopeutumista. Jatkuva emotionaalinen laiminlyönti aiheuttaa lapselle merkittävää häiriintymistä niin

fyysisen, emotionaalisen kuin kognitiivisenkin kehityksen alueella. (Söderholm ym. 2004, 61–62.)

Vanhempien päihteet ja rikollisuus

Toiseen faktoriin sisältyy päihteiden ja huumeiden väärinkäyttö sekä rikollisuus. Päihdevanhemman lapsi on tutkimuksen mukaan todennäköisimmin pieni lapsi. (Hiitola 2007, 25.)

Alkoholin kokonaiskulutus on kasvanut tasaisesti aina vuoden 1969 alkoholilain voimaan astumisesta lähtien. Ilmiön syinä on esitetty muun muassa hinnan laskua sekä saatavuuden ja maahantuonnin helpottumista. Myös vallitseva alkoholikulttuuri on muuttunut niin, että hyväksytyt alkoholin käyttötilanteet ovat kulttuurissamme lisääntyneet, ja humalassa esiintyminen on entistä sallitumpaa erilaisissa tilanteissa ja paikoissa. Alkoholinkulutus on kasvanut kaikissa ihmisryhmissä, erityisesti naisten alkoholin käyttömäärät ovat lisääntyneet. Vanhempien alkoholiongelma on merkittävin yksittäinen syy lastensuojelun toimenpiteisiin. Lastensuojelun tilastojen kautta näyttäytyy kuitenkin vain kaikkein äärimmäiset tapaukset. Huomioitta jäävät normaaliin perhe-elämään piiloutuva häiritsevä alkoholinkäyttö, joka on paljon yleisempää kuin se, mihin sosiaalityöllä puututaan. Suomessa arvioidaankin olevan kymmeniä tuhansia vanhempiansa alkoholinkäytöstä kärsiviä lapsia. (Itäpuisto 2008, 14–17, 22–24.)

Alkoholiongelmallisessa perheessä lapselle aiheutuu moninaisia fyysisiä ja psyykkisiä haittoja. Vuosittain useat sadat lapset maassamme vammautuvat äidin raskaudenaikaisen alkoholinkäytön seurauksena. Fetaalialkoholivaurio aiheuttaa lapselle fyysisiä erityispiirteitä ja pysyvän keskushermoston toimintahäiriön, joka ilmenee neurologisina oireina, kehityksen viivästymänä ja henkisenä jälkeenjääneisyytenä. Alkoholiongelmaiseen perheeseen voi liittyä myös perheväkivaltaa tai lapsen pahoinpitelyä sekä lapsen hoidon laiminlyöntiä. Alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa eläminen tuottaa lapselle voimakkaita negatiivisia tunnekokemuksia; pelkoa, vihaa ja häpeää. Lapsilla voi olla rankkoja

tunnekokemuksia sellaisissakin perheissä, joissa tilanne näyttää ulkoapäin normaalilta. (Itäpuisto 2008, 33, 45–53 83–87.)

Lasten arkipäivässä mukana olevat ammattilaiset, kuten päivähoidon työntekijät, ovat avainasemassa vanhemman juomisen vuoksi kärsivän lapsen tunnistamisessa. Väsymys, psykosomaattiset reaktiot kuten vatsa- tai päänsärky, huolimaton ulkonäkö, likaiset ja rikkinäiset vaatteet, myöhästymiset ja poissaolot (esimerkiksi väkivallan peittelyn vuoksi) näkyvät päivähoitossa usein korostuneesti maanantaisin. Alkoholiongelmien olemassaolosta voi vihjata se, että lapsi tietää harvinaisen paljon erilaisista päihteistä, niiden käytöstä ja vaikutuksista. Päihteet voivat olla korostuneesti mukana leikeissä tai piirustuksissa. Lapsi voi suhtautua päihteistä puhumiseen vitsaillen tai niiden käsittelystä ahdistuen. Usein vihjeet ovat kuitenkin heikosti havaittavissa tai vaikeasti tulkittavia tai niitä ei yksinkertaisesti ole. (Itäpuisto 2008, 83–89.)

Väkivalta

Hiitolan (2007, 13) kolmanteen faktoriin eli väkivalta-faktoriin sisältyy perheristiriidat, perheväkivalta ja lapsen pahoinpitely. Käsittelen väkivalta-osion yhteydessä myös lapsen seksuaalisen hyväksikäytön.

Väkivalta voidaan jakaa henkiseen, fyysiseen ja seksuaaliseen väkivaltaan (Paavilainen & Pösö 2003, 14). Kotona tapahtuva väkivalta koskettaa huomattavaa määrää lapsia ja nuoria, erityisesti väkivallan todistajina, mutta myös sen kohteina. Lasten kannalta on merkittävää, että miesten väkivalta on yleisintä nuorissa perheissä, joissa on usein pieniä lapsia. Tarkastellessa päätyneitä parisuhteita, ovat pienten lasten äidit tulleet puolisonsa pahoinpitelemäksi muita naisia useammin. (Oranen 2001, 43.)

Lapsiin kohdistuva pahoinpitely on usein selvistäkin fyysisistä vammoista huolimatta työntekijöiden vaikea tunnistaa, tai siihen ei syystä tai toisesta tahdota puuttua. Syytä voidaan hakea harvinaisista taudeista tai vanhempien toiminta voidaan nähdä ruumiillisena kurituksena. Vaikka ruumiillinen kuritus on Suomen

lainsäädännössä yksiselitteisesti kielletty, pitää moni sitä tarpeellisena lapsen kasvatuksellisenä muotona. Ruumiillinen kuritus ja pahoinpitely vaikuttavat lapsen psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen kasvuun ja kehitykseen. Lapsi oppii väkivaltaisen käyttäytymismallin ja kokee vaikeuksia normien sisäistämässä. Ruumiillinen kuritus ja pahoinpitely voivat aiheuttaa vakavia ruumiinvammoja, jopa kuoleman, mutta jättää lapseen myös psyykkisiä jälkiä kuten pelkoa, vihaa ja epäluottamusta. (Taskinen 2003, 14.)

Seksuaalinen hyväksikäyttö häiritsee vakavasti lapsen fyysistä ja psyykkistä kehitystä. Seksuaalisessa toiminnassa aikuisen kanssa lapsi joutuu rooliin, joka ei vastaa hänen ikätasoaan ja kehitystään. Hän kohtaa asioita, joihin hän ei ole henkisesti eikä ruumiillisesti valmis. Perheen sisäinen hyväksikäyttö eli inesti vahingoittaa perheen sisäisiä välejä hyvin moniulotteisesti ja asettaa lapsen kestävämpään tilanteeseen äidin tai isän salaisena korvikkeena. Hyväksikäyttö aiheuttaa sitä suuremmat vahingot mitä enemmän väkivaltaisuutta, uhkauksia, salaisuuksia, nöyryytyksiä ja rooliristiriitoja siihen liittyy. (Taskinen 2003, 15.)

Vanhempien tapaamisriidat

Neljänteen faktoriin sisältyy lapsen huolto- ja tapaamisriidat ja muualla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat. Tutkimuksen mukaan ilmiö liittyy vahvasti uus- ja yksinhuoltajaperheisiin. (Hiitola 2007, 25.)

Avioerojen vuosittainen määrä on Suomessa vakiintunut 13 000 ja 14 000 välille. Avoliittojen yleistyessä lapsiperheiden erot ovat kuitenkin huomattavasti yleisempiä. Vuonna 2005 noin 17 300 lapsiperheen vanhemmat muuttivat erilleen. Näissä perheissä oli 31 000 lasta. Erilleen muuttaminen on lisääntynyt suomalaisissa perheissä 1990-luvulta jonkin verran. Erojen lisääntyessä eron jälkeinen vanhempien yhteishuoltajuus on kuitenkin myös lisääntynyt. Vanhempiansa avioeron jälkeen lapsella oli vuonna 2005 harvemmin vain äiti huoltajana kuin vuonna 1997. Suomessa oli vuoden 2005 lopussa 204 000 lasta (15 % Suomessa asuvista lapsista), joiden isä asui muualla kuin lapsen luona. Muualla asuva äiti oli 39 000 lapsella. (Tilastokeskus 2007, 91–93, 109–11.)

Huollon vaihtoehdot erotilanteissa ovat yhteishuoltajuus, yksinhuoltajuus tai tuomioistuimen päätöksellä rajoitettu yhteishuolto. Vanhempien eron jälkeen lapsen huolto voidaan järjestää joko sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella tai tuomioistuimen päätöksellä. Ellei eron yhteydessä huollosta tehdä sopimusta tai tuomioistuimen päätöstä, huolto jatkuu yhteisenä. Tuomioistuimen päätöstä tai vanhempien tekemää päätöstä voidaan muuttaa joko uudella päätöksellä tai vanhempien yhteisellä sopimuksella, jonka sosiaalilautakunta vahvistaa. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.)

Lapsen ikä, persoonallisuus ja kasvuhistoria vaikuttavat siihen, miten hän reagoi vanhempiansa eroon. Alle kouluikäiset näyttävät tunteensa usein suoraan ja heidän käyttöksensä saattaa taantua. Toisen vanhemman muuttaessa pois, lapsi voi takertua kotiin jäävään vanhempaan peläten tämänkin katoavan. Erotilanteessa lapsi yleensä tarvitsee varmuuden siitä, että hän saa pitää molemmat vanhempansa, turvallisuuden vahvistamista, tilaa ja hyväksyntää omille tunteilleen, rohkaisua omien toiveidensa ilmaisuun ja tunnetta siitä, että tulee kuulluksi. Eron jälkeen on tärkeää, että vanhemmat pyrkivät luomaan toimivan keskinäisen suhteen ja ylläpitävät lapsen myönteistä kuvaa toisesta vanhemmasta, välttämällä näin lapsen lojaliteettiristiriitoja. Lapsen yhteydenpitoa ja suhteen luomista molempiin vanhempiin tulee tukea vanhempien keskinäisellä yhteistyöllä. (Taskinen 2001, 12–13.)

Vanhempien mielenterveysongelmat

Mielialahäiriöt, eli depressio ja kaksisuuntainen mielialahäiriö, ovat kansanterveydellisesti keskeisin mielenterveyden häiriöiden ryhmä. Niistä kärsii elämänsä aikana huomattava osa väestöstä, ne ovat keskeinen itsetuhokäyttämisen riskitekijä ja merkittävin psykiatrinen työ- ja toimintakyvttömyyden aiheuttaja. Psykoosit ovat vaikeita mielenterveyden häiriöitä, joihin liittyy ajoittainen todellisuuden tajun vakava häiriytyminen ja toimintakyvyn tilapäinen tai pysyvä heikkeneminen. Skitsofreniaan, joka on

yleisin psykoosisairaus, sairastuu elämänsä aikana prosentti suomalaisista. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL 2008.)

Suurella osalla psykiatrisista potilaista on lapsia, joiden riski sairastua diagnosoitaviin psykiatrisiin häiriöihin vaihtelee tutkimuksesta toiseen 10–80 % välillä. Lasten tukeminen vanhemman psykiatrisen hoidon aikana on tärkeää, jotta he eivät kuormittuisi liikaa ja sairastuisi myöhemmin elämässä. Erityisesti vanhemman masennus näyttää olevan lapsen tulevaisuuden kannalta hankala häiriö. On arvioitu, että vakavaa masennusta sairastavien vanhempien lapsista noin 40 % kärsii psykiatrisista häiriöistä ennen 20 ikävuotta ja riski kasvaa siitä eteenpäin. Mielenterveysongelmaisten vanhempien lasten häiriöt ovat myös vaikeampia ja alkavat nuorempina kuin muiden vanhempien lapsilla. Mielenterveyden häiriöiden ylisukupolviutumisen selittyy osittain perinnöllisyydellä ja osittain häiriön ja sen yhteydessä esiintyvien psykososiaalisten ongelmien vaikutuksilla lapsen kehitykseen. (Inkinen 2001, 21–22.)

Masennuksen ja normaalin alakulon ja väsymyksen rajaa on vaikea vetää. Masennus kehittyy häiriöksi hitaasti, jolloin lapsi tottuu siihen ja voi pitää sitä normaalina käytöksenä. Toisaalta häiriön laadusta riippuen, vanhemman olotilat, olemus ja toimeliaisuus voivat vaihdella hetkestä toiseen, jolloin lapsen on mahdotonta ennakoida vanhemman käytöstä. Lapsi yrittää vaikuttaa masentuneen vanhempansa mielialaan tai mukautuu siihen. Yrittäessä tuloksetta piristää vanhempaansa lapsi voi ajatella yrittäneensä liian vähän, ja siksi hän yrittää aina uudelleen. Tällöin lapsen elämä voi kiertyä kokonaan vanhemman ongelman ympärille. Kun vanhempi ei jaksa esimerkiksi leikkiä lapsen kanssa, voi lapsi kokea, ettei vanhempi pidä hänestä. Jos lapsi ei vanhempansa piristämisen kautta saavuta läheistä kiintymyksen tunnetta vanhempaansa, voi hän myös tavoitella vanhempaansa virittämällä itsensä samalle aaltopituudelle. Silloin lapsi käy vaisuksi, jopa depressiiviseksi, ja toimintatarmo katoaa lapsen sovittautuessa kodin tunnelmaan. Pieni lapsi ei ehkä roiku enää vanhemmassa ja jopa pienet vauvat saattavat hiljentyä samalle tasolle vanhemman kanssa. Herkästi ärtyvän vanhemman lapsi voi alkaa, pelon ja turvattomuuden tunteen ohjaamana,

vaistomaisesti kontrolloida itseään, omaa käyttäytymistään ja tunneilmaisujaan. Vanhemman jaksamattomuuden vuoksi myös lapselle jäävät kotityöt voivat kuormittaa lasta huomattavasti. (Inkinen 2001, 39–40, 43, 45.)

Toisaalta osa lapsista selviytyy vaikeistakin elinolosuhteista huolimatta hyvin. Pärjääviä lapsia tutkimalla on voitu osoittaa, että arkipäivän sujuminen ja turvallisuus sekä hyvä suhde, joko sairastavaan tai toiseen vanhempaan, tukevat lasta vanhemman sairauden keskellä. Psykkisestä sairaudesta huolimatta lapsen ja vanhemman suhde voi olla hyvä. Jos vanhempi ei pysty rakentamaan vanhemmuuteen, olisi hyvä, että lapsella olisi perheen ulkopuolella tukeva aikuinen. Lasta auttaa myös se, että hän ymmärtää vanhempansa olevan sairas ja saa sairaudesta ikätasolleen ja kehityksen kannalta sopivaa tietoa. (Inkinen 2001, 25.)

2.3 Oireileva lapsi

Perheissä, joissa lapsi oireilee vanhempien ongelmien vuoksi, ongelmat ovat usein moninaiset ja kietoutuvat toisiinsa. Yleistä on esimerkiksi päihdeongelman, väkivaltaisuuden ja hoidon laiminlyönnin esiintyminen samassa perheessä. Aina ei ole mahdollista liittää lapsen oireita tiettyyn sosiaaliseen ongelmaan ja samankaltainen oireilu voi myös liittyä hyvin erilaisiin perheen ongelmiin. Seuraavassa tarkastellaan alle kouluikäisen lapsen sosioemotionaalista oirehdintaa yleisesti.

Lasten ja nuorten tavallisimmat mielenterveysongelmat voidaan laajasti jakaa tunne-elämän häiriöihin ja käytöshäiriöihin. Tunne-elämän häiriössä lapsella oireen perustava piirre on epänormaalin suuri ahdistus, joka voi kätkeytyä muiden oireiden taakse ja aggressio kohdistuu pääosin omaan itseen. Käytöshäiriössä lapsi taas kanavoi pahan olonsa ulospäin eli käyttäytymiseen. Tällöin kyseessä on yleensä jo isompi lapsi oireiden ollessa esimerkiksi varastelua ja päihteiden väärinkäyttöä. (Räsänen, Moilanen, Tamminen & Almqvist 2000, 175, 234.)

Tunne-elämän häiriöihin kuuluvista ahdistuneisuushäiriöistä kärsivät lapset voivat olla ujoja, takertuvia, emotionaalisesti kypsymättömiä ja yliriippuvaisia vanhemmistaan ja heidän voi olla vaikea sopeutua muiden lasten joukkoon. He voivat pelätä menettävänsä perheensä tai itse kuolevansa. Ahdistuneisuushäiriön oireina ovat usein myös uniongelmat, jolloin lapsen on vaikea päästä uneen tai lapsi näkee paljon painajaisia. Yleisiä somaattisia oireita ovat ruokahalun menetys, pahoinvointi, vatsakivut, oksentelu, ripuli, päänsärky, suun kuivuminen, nopea pulssi, sydämentykytys, huimaus, hikoilu ja tiheä virtsaamisen tarve. (Räsänen ym. 2000, 175–176.)

Tunne-elämän häiriöihin voidaan myös edellisen määritelmän mukaan lukea mielialahäiriöt, joista masennus on pienille lapsille yleisin. Jo vauvaikäisillä voidaan havaita selviä masennuksen oireita muun muassa kehityksen viivästyminä, ilottomuutena sekä syömisen ja unen ongelmina. Leikki-iässä (3-5 v) masennus näyttäytyy ilottomuutena, synkkyytinä, ärtyvyytenä ja motorisena levottomuutena. Silloin tyypillisiä ovat runsaat mielialan vaihtelut. Kun masennus pitkittyy, eikä lapsi pääse tai kykene jakamaan epätoivon tunteitaan muiden kanssa, oireilu kehittyy aggressiivisen ja tuhoavan käytöksen suuntaan. Usein näillä lapsilla on taantumista opituista taidoissa ja kiinnostus oppimiseen ja leikkiin vähenee. Itsetuhoisuus ilmenee niin, että lapsi ei näytä välittävän omasta turvallisuudestaan, hän karkaa tai vaeltelee esimerkiksi päiväkodista. (Räsänen ym. 2000, 192–193)

Leikki on pienten lasten keskeinen tapa työstää kokemuksiaan ja traumaattiset kokemukset heijastuvatkin usein leikkiin. Normaalille leikille on tyypillistä elävyys ja variaatiot, jossa samaakin perusrakennetta voidaan muunnella ja vaihtaa mutta posttraumaattinen leikki on juuttunut paikalleen. Masentuneen lapsen leikeissä voi olla myös paljon epäonnistumisen, tuhon ja kuoleman elementtejä (Räsänen ym. 2000, 193). Leikistä voi tuntua puuttuvan leikille tyypillinen ilo ja toiminnan tuoma tunnejännityksen lieveneminen. Myös piirtäminen on lapselle luontaista toimintaa ja kuvien kautta lapsi välittää usein kokemuksiaan ja havaintojaan. Piirtäminen antaa lapselle mahdollisuuden kertoa tarinoita ja ilmaista käsityksiään maailmasta. Kuva voi olla metafora, jolloin lapsi etäännyttää

kokemuksiaan helpottaakseen trauman käsittelyä ja siitä kertomista. Noin kahden vuoden iässä lapsi antaa merkityksiä kuvilleen ja iän myötä kuvien nimeäminen ja tarinoiden kertominen niistä tulee yhä tärkeämmäksi. Esimerkiksi perhepiirustusten kautta lapsi voi kuvata omaa näkemystään perheestään ja omaa asemaansa siinä. Tällöin esimerkiksi väkivaltainen isä voi puuttua kuvasta tai lapsi piirtää väkivaltaisia tapahtumia kuvaan. (Oranen 2001, 52–53, 124–142.)

3 PÄIVÄKOTI PERUSPALVELUNA – ENNALTAEHKÄISEVÄÄ LASTENSUOJELUA

Uudessa lastensuojelulaissa on painotettu peruspalveluiden asemaa ennaltaehkäisevän lastensuojelun toteuttajina:

2 §: ” ---Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin.

Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia.---”

8 §: ” Palvelujen kehittäminen kasvatuksen tueksi

Kunnan on sosiaali- ja terveydenhuolto, opetustointa sekä muita lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja järjestäessään ja niitä kehittäessään huolehdittava siitä, että näiden palveluiden avulla tuetaan vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lasten kasvatuksessa ja saadaan selville lasten, nuorten ja

lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Kunnan on järjestettävä tarvittaessa erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja nuoria tukevaa toimintaa.

Palveluja järjestäessä ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin.”
Lastensuojelulaki 13.4.2007/417)

Hautajärvi (2003, 117–118) määrittelee ennaltaehkäisevän lastensuojelun toimiksi, jotka tapahtuvat ennen niitä toimenpiteitä, jotka luokitellaan varsinaiseen lastensuojelun asiakkuuteen kuuluviksi. Hän määrittelee ennaltaehkäisevän lastensuojelun käytännön tasolla siten, että ”*se on sosiaalista ja henkistä (ehkä joskus taloudellistakin) konsultaatioapua, jota voidaan tehdä, kun perheessä ilmenee ristiriitoja ja siten mahdollisesti ehkäistään tilannetta kehittymästä ongelmalliseksi*”. Päivähoidon ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön kehittämiseen tähtäävässä Päre- Päivähoito resurssina – projektissa yhdeksi tavoitteeksi otettiin sellaisten toimintamallien kehittäminen, joiden avulla perheet itse kykenevät löytämään omiin vaikeuksiinsa sopivan ja tarkoituksenmukaisen avun ja tuen kanavan. (Karjalainen & Ollanketo 2002, 5; Hurtig, Hautajärvi & Rantalaiho 2003, 117–118.)

Lakiin kirjatulla palvelujen kehittämisellä tarkoitetaan muun muassa yhteistyötä vanhempien kanssa lapseen liittyvissä asioissa, päätöksissä ja suunnitelmissa. Tukea tarvitsevilla perheillä on erilaisuudesta huolimatta monia yhteisiä tarpeita. Tällaisia ovat muun muassa vanhemmuuden stressin helpottaminen, asialliset odotukset suhteessa lapseen, lapsen tarpeisiin vastaaminen myös turhautumisen tilanteissa, sosiaalinen tuki sekä vanhemmuuteen ja lapsen kasvatukseen liittyvien tunteiden, arvojen ja uskomusten tutkiminen. Näitä tarpeita vastaamaan kunnat voivat järjestää peruspalveluiden sisällä muun muassa keskusteluiltoja ja vanhempainryhmiä. (Taskinen 2007, 23.)

Lastensuojelun ennaltaehkäisevä toiminta, jonka tukipilareihin lasten päivähoito kuuluu, on kärsinyt viime vuosina kuntien säästötoimenpiteiden seurauksena. On

nähtävissä, että leikkaukset ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön puolelta ovat osaltaan vaikuttaneet suurentuneeseen lastensuojelun tarpeeseen. Lähes kaikissa lasten palveluissa tarpeet ylittävät huomattavasti niihin osoitetut resurssit, jonka seurauksena esimerkiksi lasten arjen turvallisuus on huonontunut päivähoiton suurennettujen ryhmäkokojen myötä. Resurssien leikkaus tarkoittaa myös sitä, että aikuiskontaktien määrä ja laatu ovat heikentyneet päivähoitossa. Suuret lapsiryhmät vähentävät mahdollisuuksia ongelmien varhaiseen havaitsemiseen ja niiden nopeaan käsittelyyn. Lastensuojelulaissa kuntia veloitetaan järjestämään ehkäisevän lastensuojelun palveluita laajuudeltaan ja sisällöltään sellaiseksi kuin kunnassa tarve edellyttää (Lastensuojelulaki 11 §) eli myös resurssien turvaaminen päivähoitossa lastensuojelulain mukaista. (Taskinen & Kangasniemi 2006, 18–19.)

Vaikka säästöihin on pyritty leikkaamalla peruspalveluiden menoja, ennaltaehkäisevällä lastensuojelulla hyödytään myös kustannustasolla. Kun lastensuojelun kehittämisen painopistettä kohdennetaan avohuoltoon ja entistä varhaisempaan tukeen, voidaan arvioida, että toteutuessaan uudistukset vähentävät lastensuojelun kokonaiskustannuksia. Nykyisin suurimmat lastensuojelun kustannukset aiheutuvat lasten sijoituksista kodin ulkopuolelle. Lapsen hoito maksaa noin 40 000 – 150 000 euroa vuodessa riippuen sijoituspaikasta, jonka valintaan vaikuttaa erityisesti lapsen vaatima hoito. Kun lapselle ja perheelle annetaan varhaisempaa tukea avohuollossa, voitaisiin esimerkiksi yhden lapsen vuosittaisen sijaishuollon hoitomaksun hinnalla palkata 1 - 4 uutta lastensuojelun sosiaalityöntekijää. (Taskinen & Kangasniemi 2006, 64.)

3.1 Päiväkodin kaksoistehtävä: sosiaali- ja kasvatuspalvelu

Sosiaalisen ja kasvatuksellisen näkökulman painoarvon puntarointi on ollut suomalaisessa päivähoitokeskustelussa keskeistä lähes koko 1900-luvun. Yli 30 vuotta vanhan päivähoitolain lähtökohtana on vahvasti 1960-luvun työllisyys- ja sosiaalipolitiikka sekä naisten aseman turvaaminen työelämässä (Karila & Nummenmaa 2001, 10.) Lain pikaista uudistamista ovat vaatineet alan

asiantuntijat, järjestöt ja liitot. Valtioneuvosto asetti uuden Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan 14.2.2008, jonka tehtävänä on varhaiskasvatuksen yleisen kehittämisen lisäksi osallistua asiantuntijatahona hallitusohjelman mukaisesti tehtävään päivähoitolainsäädännön uudistamisen valmisteluun (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008). Nyt lain lähtökohdaksi on muodostumassa lapsilähtöisyys ja lain nimeksi on esitetty varhaiskasvatustalain.

Päivähoidon kaksoistehtävä sosiaali- ja kasvatustalain näyttäytyy myös päivähoitojärjestelmän hallinnollisen työn eri variaatioina kunnissa. Kunta voi itse päättää mikä monijäseninen toimielin huolehtii lasten päivähoitosta (Laki lasten päivähoitosta 19.1.1973/36). Kouvossa varhaiskasvatuksen kuntahallinto on sivistystoimessa yhdessä perusopetuksen kanssa, kun se on vielä suurella osalla kuntia sosiaali- ja terveysalan alaisuudessa (54 %). (Varttua THL 2009, Kouvola 2009.)

Jännite pedagogisen ja sosiaalisen tehtävän välillä ilmenee myös erilaisina tulkintoina päiväkodissa vaadittavan asiantuntijuuden painotuksista. Lastentarhanopettajan kelpoisuusvaatimuksena työhön on vähintään kasvatustieteiden kandidaatin tutkinto, johon sisältyy lastentarhanopettajan koulutus, tai sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto, johon sisältyvät varhaiskasvatuksen ja sosiaalipedagogiikkaan suuntautuvat opinnot siinä laajuudessaan kuin valtioneuvoston asetuksella tarkemmin säädetään. Lastentarhaopettajan tehtäviä voi hoitaa myös henkilö, joka on suorittanut opistoasteisen lastentarhanopettajan tutkinnon tai sosiaalialan opistoasteisen tutkinnon eli sosiaalikasvattajan tutkinnon. (Karila & Nummenmaa 2001:12; Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 7§, 15§.)

Sosiaalialan koulutuksen omaavien kelpoisuutta toimia lastentarhaopettajan työssä on yleisesti perusteltu päivähoitojärjestelmän sosiaalisen tehtävän näkökulmasta. Sosionomia (AMK) ei kuitenkaan nähdä Opettajien Ammattijärjestö OAJ:ssä lastentarhaopettajaksi pätevänä vaan päivähoitossa työskentelevälle sosionomille (AMK) tulisi heidän mukaan määrittää oma ammattinimike ja omat työtehtävät. OAJ kehittäisi päivähoitoa osaksi kasvatustalain ja koulutuksen perustaa sekä

liittäisi päivähoidon hallinnollisesti opetusministeriöön ja kuntatasolla samaan lautakuntaan opetustoimen kanssa. (OAJ 2008, 1-7.)

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. nostaa Varhaiskasvatuspalvelujen linjaukset 2008- esityksessään päivähoidon sosiaalisen tehtävän keskiöön. Talentian mukaan organisaatiomuutokselle tarvitaan kunnissa perusteita, jotka osoittavat päivähoidon tavoitteiden toteutuvan paremmin muussa kuin sosiaalitoimessa. Talentia näkee varhaiskasvatuksen erityisesti osana peruspalveluiden kokonaisuutta, johon kuuluvat kaikki lapsia ja lapsiperheitä tukevat palvelut. Järjestö puolustaa sosionomin (AMK) kelpoisuutta lastentarhaopettajan työhön ja esittää, että sosionomeilla (AMK) tulisi olla mahdollisuus suorittaa esiopettajan pätevyys. Talentia ry. esittää myös, että sosionomit (AMK) tulisi huomioida tasavertaisina hakijoina erityislasterhaopettajan koulutukseen. (Talentia 2008, 3-16)

3.2 Lastentarhaopettajan ammattitaito ja osaaminen

Osaaminen on keskeinen asiantuntijuuden ja ammattitaidon ulottuvuus. Osaaminen voidaan nähdä kykynä yhdistää ammattin vaatimat tiedot ja taidot tarkoituksenmukaiseksi kokonaisuudeksi sekä tämän kokonaisuuden luovana ja monipuolisena käyttönä (Sosiaaliportti 2009). Jokaisen ammatin tai asiantuntijuuden alueella on löydettävissä ydinosamisen alue, jonka tietäminen ja taitaminen ovat edellytys työtehtävien ja työkokonaisuuden hallitsemiseksi. Ammattien osaamisvaatimukset vaihtelevat yhteiskunnan ja työelämän muutosten myötä, mikä heijastuu myös ammatillisen koulutuksen sisältöihin. Peruskoulutus antaa ammattiin opiskelevalle tietoperustan, jonka pohjalta kokemuksiin suuntaudutaan ja niitä arvioidaan. Elinikäisen oppimisen näkökulmasta yksilölle merkityksellinen teoria- ja käytäntötieto integroituvat ensin kokemustietoon, mihin ammatillisen harjaantumisen myötä yhdistyy yhä kasvava hiljaisen tiedon osuus. Lopputuloksena on osaaminen, joka saavutetaan koulutuksen lisäksi pitkällisen ammatillisen harjoittamisen kautta. Näin ollen henkilöiden osaamisen hankkiminen ei kohdistu pelkästään peruskoulutuksen antiin, vaan myös siihen,

miten työnsä hallitsevien hiljainen tieto kyetään jakamaan ja ottamaan yhteiseen käyttöön. (Karila & Nummenmaa 2001, 24–25.)

Karila & Nummenmaa (2001, 27–33) ovat määritelleet päiväkotityössä tarvittavaa osaamista neljän keskeisen osaamisalueen kautta. Päiväkotihenkilöstö työskentelee historiallisesti muuttuvassa toimintaympäristössä, jonka laadun tiedostaminen on yksi henkilöstön osaamisalueista. Karila & Nummenmaa (2001, 27) nimittävät tätä **toimintaympäristön ja perustehtävien liittyväksi osaamisalueeksi**. Kontekstiosaamiseksi nimettyyn ydinosaamiseen liittyy kasvatuksen yhteiskunnallisten ja kulttuuristen lähtökohtien tiedostaminen, kulttuurin ja yhteiskunnallisten instituutioiden toiminnan tuntemus sekä lainsäädännön ja muun ohjauksen tuntemus.

Varhaiskasvatukseen liittyvä osaamisalue koostuu moniaineksisesta ydinosaamisesta. Päiväkotityössä vaaditaan niin kasvatuksen ja opetuksen kuin hoitoon ja huolenpitoon liittyvää osaamista. Kasvatusosaamisessa keskeistä on tiedostaa omat kasvatukseen liittyvät uskomukset ja käsitykset, jotka ovat muodostuneet elämäkokemuksen myötä. Tulevaisuuteen suuntautuvaan kasvatustyöhön liittyy myös niiden arvojen pohtiminen, joiden varaan tulevaisuutta rakennetaan. Kasvatus on kuitenkin ennen kaikkea tässä ja nyt toteutuvaa vuorovaikutusta ja sen laadun tiedostaminen ja kehittäminen ovat tärkeitä osaamiseen liittyviä seikkoja. Pedagoginen osaaminen edellyttää henkilöstöltä erityistä asennoitumista, joka sallii ja mahdollistaa lasten luontaisen aktiivisen ja uteliaan toiminnan. Tuntemusta lapsen kehityksestä tarvitaan siihen, että henkilöstö pystyy muodostamaan lapsille laadukkaan oppimisympäristön. Tietoa lapsen kehityksestä ja oppimisesta tarvitaan myös siksi, että pystytään kehittämään ja valitsemaan ikäkaudelle sopivia pedagogisia menetelmiä. Lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaaminen edellyttää henkilöstöltä hoito-osaamista, johon liittyy tiedot ja taidot riittävästä ravinnosta, ulkoilusta ja liikunnasta sekä sopivan levon ja aktiivisen toiminnan vaihtelun turvaamisesta. (Karila & Nummenmaa 2001, 30–32.)

Kasvatuksen ollessa yhteisöllinen ilmiö ja toteutuvan kasvatuskumppanuuden periaatteella, on **yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen liittyvä osaaminen** työssä keskeistä. Sitä tarvitaan sekä vanhempien, muun henkilöstön että yhteistyökumppaneiden kanssa työskenneltäessä. Työn kielellisen hallinnan merkitys on kasvanut viime vuosina merkittävästi muun muassa varhaiskasvatussuunnitelmien laatimisen yhteydessä. Yhteistyö edellyttää kyvykkyyttä kuvata ja perustella omia näkökantoja kielellisesti. (Karila & Nummenmaa 2001, 32.)

Jatkuvaan kehittämiseen liittyvä osaaminen on keskeistä muuttuvassa työympäristössä. Muuttuvat työn ehdot ja tiedon nopea lisääntyminen ovat siirtäneet osaamisen kehittymisen painopisteen peruskoulutuksesta työssäoppimiseen. Kehittämiseen vaaditaan reflektiivistä työtettä ja kriittistä suhtautumista tietoon, joka lisääntyy nopeasti varhaiskasvatuksen alueella. (Karila & Nummenmaa 2001, 31–32.)

Asiantuntijuus ja ammattitaito on aiemmin nähty yksilöiden taitavana toimintana, mutta nykyään sitä tulkitaan yhä enemmän verkostojen ja organisaatioiden kykyä ratkaista yhdessä uusia ja muuttuvia ongelmia. Tätä näkökulmaa avaavia käsitteitä on ollut muun muassa moniammatillisuus, jaettu asiantuntijuus ja asiantuntijuuden rajojen ylitykset. Karilan & Nummenmaan (2001, 22-24) mukaan jaetun asiantuntijuuden käsitteellä voidaan tarkoittaa prosessia, jonka aikana useat ihmiset jakavat tietoon, suunnitelmiin ja tavoitteisiin liittyviä älyllisiä voimavaroja saavuttaakseen jotakin, jota yksittäinen ihminen ei yksin pystyisi toteuttamaan. Moniammatillisuus ja jaettu asiantuntijuus ovat vaativia työorientaatioita, joihin yksilöiden omien älyllisten voimavarojen lisäksi tarvitaan kollektiivista käsitteenmuodostamista. Yksilöiden omien käsitysten tarkastelu muiden näkökulmasta on älykkään toiminnan ja uusien ajatusten luomisen ja syvällisen käsitteellisen ymmärryksen kannalta olennaista. (Karila & Nummenmaa 2001, 22–24)

Karilan & Nummenmaan (2001, 57–59) kehitysprojektissa tutkittiin muun muassa päiväkotihenkilöstön kuvailuja oman ammatillisen osaamisen vahvuuksista. Osa

tutkimukseen osallistuneista työntekijöistä kuvasi ammatillista osaamisensa vahvuuksia nimeämällä tehtäväalueen, kuten toimintatuokiot, ja varsinainen osaaminen jäi kokonaan kuvailematta. Yhdeksi näkökulmaksi ilmiölle tutkijat esittivät päiväkotityön herkän rutinoitumisen. Myös tottumattomuus ilmaista itseään kielellisesti ja käsitteellisesti voi johtaa asioiden ylimalkaiseen tarkasteluun. Toinen tutkimuksessa esiinnoussut tulos oli, että päiväkotihenkilöstön omien vahvuuksien kuvailu liittyi vahvasti henkilökohtaisten ominaisuuksien alueelle ja osa vastaajista sivutti kokonaan ammattiin kuuluvat tiedot ja taidot. Tällainen orientaatio nähtiin tutkijoiden puolesta kuitenkin haavoittuvana esimerkiksi työssä kehittymisen näkökulmasta, sillä itsestään ei ole helppoa kehittää aina vain muun muassa empaattisempaa.

3.3 Kasvatuskumppanuus varhaiskasvatussuunnitelmassa

Vanhempien ja henkilöstön välinen kasvatusyhteistyö nimettiin vuonna 2005 ilmestyneessä valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kasvatuskumppanuudeksi. Kasvatuskumppanuus on henkilöstön ja vanhempien tietoista sitoutumista ja toimimista lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi. Kasvatuskumppanuus ymmärretään vanhempien ja työntekijöiden tasavertaisena vuorovaikutussuhteena, jota ohjaavat kuulemisen, kunnioituksen, luottamuksen ja dialogisuuden periaatteet. Kasvatuskumppanuudessa vanhemman oman lapsen tuntemukselle tulee antaa entistä suurempi tila ja painoarvo. (Kaskela & Kekkonen 2003, 11, 16.)

Kasvatuskumppanuus edellyttää vanhempien ja kasvatushenkilöstön keskinäistä luottamusta ja huolen jakamista. Vanhemmilta kerätyn palautteen mukaan vanhemmat kaipaavat tietoa arkisista kasvatustapaista, lapsen hoidosta ja siitä, mitkä asiat kuuluvat lapsen normaaliin kehitykseen ja mitkä eivät. Vanhemmat kokevat haastaviksi tilanteiksi muun muassa rajojen asettamisen, pukeutumis- ja syömistilanteet, päiväkotiin lähdön, uni- ja valverytmin ylläpidon ja sisarusuhteiden ongelmat. Kasvatuskumppanuuden lähtökohtana näiden asioiden näkökulmasta tulee aina olla lapsen tarpeet ja -etu. Tavoitteena on, että lapsi tulee

kokonaisvaltaisesti nähdä, ymmärretä ja kannatella. Lapsihavainnointi on tässä tavoitteessa keskeinen päivähoiton työkäytäntö. (Kaskela & Kekkonen 2003, 15–17, 25–26.)

Vaikka kasvatuskumppanuudessa puhutaan jaetusta kasvatustehtävästä, ovat vanhemmat lapsen ensisijaisia kasvattajia ja lapsen ja vanhemman tunnesuhde ensisijainen muihin aikuissuhteisiin verrattuna. Kasvatuskumppanuudessa pyritäänkin vahvistamaan vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Tähän kasvattajat tarvitsevat sekä tietoa vanhempi-lapsi-suhteesta että kykyä edistää sitä. Kasvatuskumppanuus edellyttää työntekijältä kasvatustietoisuutta ja tunnevuorovaikutusta. Jokaisella työntekijällä on oma elämäntarinansa ja jokainen työntekijä kantaa sisäistyneitä, osin tiedostamattomia, kasvatuskäsityksiään työssään. Ne lapsen ja vanhemman vuorovaikutukseen liittyvät arvot, uskomukset ja toimintamallit, jotka varhaiskasvattajat ovat omaksuneet omassa lapsuudessaan, vaikuttavat vahvasti työntekijän omaan työhön. Voidakseen olla dialogisessa kumppanuussuhteessa vanhempien kanssa, on työntekijän oltava kyvykäs käymään dialogia oman sisäistetyn kasvattajan kanssa. (Kaskela & Kekkonen 2003, 22, 27–29.)

Käytännössä yhteistyötä tehdään vanhempien kanssa lapsen aloittaessa päivähoiton eli tutustumiskäynnin ja aloituskeskustelun muodossa. Lapsen vastaanotto ja häneen tutustuminen luo myös tärkeää pohjaa kasvatuskumppanuudelle. Vähintään kerran vuodessa käytävä syvempi kasvatustietoisuuskeskustelu on keskeinen kasvatuskumppanuuden toteutumisen areena mutta vanhempien päivittäiset kohtaamiset vanhemman tuodessa tai hakiessa lasta ovat niin ikään tärkeitä keskusteluhetkiä koko perheelle. (Kaskela & Kekkonen 2003, 41–45.)

Haasteena kasvatuskumppanuudelle ja laajemmin katsottuna päivähoiton ennaltaehkäisevän työn tavoitteiden saavuttamiselle on perheiden erilaisuus. Päivähoiton perheet voidaan Hujalan & Puroilan (1998, 42) mukaan jakaa elämäntilanteeltaan vahvoihin, heikkoihin ja näiden välimaastoon. Suurin osa perheistä kuuluu vahvan ja heikon elämäntilanteen välimaastoon. He ovat niitä

vanhempia, joiden kanssa yhteistyö sujuu kitkattomasti. He ovat aktiivisia vanhempia ja osallistuvat päiväkodin yhteistyötilaisuuksiin. Vahvan elämänhallinnan perheissä vanhemmat ovat aktiivisia, kriittisiä ja vaativiakin päivähoidon suhteen. Heikon elämänhallinnan perheissä vanhemmat eivät jaksa hallita omaa ja lastensa elämää. He eivät esitä toiveita tai vaatimuksia päivähoitolle, vaan heille riittää, että lapsella on päivähoitopaikka. Nämä vanhemmat eivät osallistu vanhempainiltoihin, ja he tarvitsevatkin enemmän kahdenkeskisiä keskusteluita sekä tukea ja ohjausta apua tarjolla olevasta palveluverkostosta.

4 VARHAINEN PUUTTUMINEN

Lapsen varhainen tukeminen yleisesti yhdistetään erityispäivähoitoon. Nyky-yhteiskunnassa lasten erityisen tuen tarve on lisääntynyt ja moninaistunut. Yhä useammin lapsen tuen tarve liittyy tilanteisiin tai olosuhteisiin, joita ei voida lääketieteellisellä diagnoosilla tunnistaa. Lapsen tuen tarve voi tulla esiin esimerkiksi perheen muutostilanteissa tai perheen voimavarojen heikentyessä. (Heinämäki 2004, 227–230.)

Käsite varhainen **tukeminen** on yleisesti käytössä päivähoitossa, kun taas varhainen **puuttuminen** liitetään Stakesin ja Lastensuojelun keskusliiton Varhainen puuttuminen (Varpu)- hankkeen kehittämiin huolen tunnistamisen ja puheeksiottamisen menetelmiin (Heinämäki 2006, 13-14). Tässä tutkimuksessa käytetään käsitettä puuttuminen, sillä teoriaosuudessa lähteinä on käytetty useita Varpu- hankkeen tuotoksia. Puuttuminen on sopivampi käsite siksi, että lastensuojelussa on usein lähtötilanne se, että perheissä on haluttomuutta tukitoimiin. Tilanteisiin täytyy puuttua, vaikka perhe ei tukeen olisikaan halukas.

Varhaisen puuttumisen vaiheita ovat 1) huolen tunnistaminen, 2) puheeksiotto vanhempien ja lapsen kanssa sekä 3) korjaavat toimenpiteet. Huolen puheeksiotto on aina myös lupaus tehdä jotain eli auttaa. (Taskinen 2007, 18.)

4.1.1 Havainnointi eli huolen tunnistaminen päivähoiton arjessa

Päivähoitossa tai koulussa tapahtuvassa havainnoinnissa eli tiedon hankinnassa henkilöstöltä vaaditaan valppautta reagoida lapsi- ja perhelähtöisiin signaaleihin. Haasteena on erottaa heikkojen signaalien joukosta merkitykselliset signaalit niin sanotun kohinan seasta. Merkityksellisten signaalien erottaminen helpottuu, kun tuntee hyvin alan, josta on etsimässä näitä signaaleja. Usein alan asiantuntijat aliarvioivat heikkoja signaaleja mutta niihin olisi tartuttava nopeasti, jotta heikosta signaalista hyödyttäisiin. (Huhtanen 2007, 86–87.)

Haastavinta heikkojen signaalien tunnistamisessa on saada niistä kunnollista materiaalia tarkemman analyysin pohjaksi. Signaalin vahvuus voidaan tulkita heikoksi tai voimakkaaksi, minkä mukaan jätetään signaalit tarkkailuun tai aloitetaan toimenpiteet. Lastensuojelulliset tapausten yhteydessä signaalit usein vahvistuvat vähitellen. Tilanne voi aluksi näyttäytyä esimerkiksi lapsen epäsiisteytenä, jonka jälkeen signaalit vähitellen voimistuvat. Signaalit voivat olla heti myös vahvoja. Heikko signaali sisältää harvoin yksiselitteistä informaatiota ja sen voi tulkita eri tavoin. Omien perususkomusten ulkopuolisia tulkintoja voi tehdä sitä enemmän mitä laaja-alaisemmin ilmiötä pystytään kyseenalaistamaan ja kytkemään muihin ilmiöihin. (Huhtanen 2007, 91–92, 99)

Vaikka varhaista puuttumista korostetaankin, lapsihavaintojen perusteella ei tule tehdä hätäisiä johtopäätöksiä. Havainnoimalla lasta muutaman viikon ajan ja järjestämällä lapselle erilaisia toimintoja, saadaan lisätietoja lapsen käyttäytymisestä. Sadutus, jossa lapsi voi vapaasti kertoa oman tarinansa, voi esimerkiksi nostaa esiin lasta vaivaavan asian, jonka kautta lapsi voi aloittaa keskustelun saduttajan kanssa (Karlsson 2003, 137). Havainnoissa keskitytään lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen, kommunikaatioon sekä leikin ja toiminnan vaikeustasoihin. Havaintoja täydennetään haastattelemalla lasta, lapsen vanhempia ja lapsen kanssa toimivia henkilöitä. Lapsesta tehdyt havainnot on hyvä kirjata ylös esimerkiksi lyhyin muistiinpanoin ja merkinnöin.

Dokumentoinnissa voi tarvittaessa käyttää valmiita apukaavakkeita ja käyttäytymisen tarkistus- ja arviointilistoja. Merkinnät tulee olla konkreettisia ja

tilanteita tarkasti kuvaavia, ei suurpiirteisiä merkintöjä. Arkipäivän toiminnot tulisi merkinnöissä pilkkoa mahdollisimman pieniin osiin, jotta toiminnan ongelmakohta selviäisi. Havaintojen tekeminen arkipäivän tilanteissa myös valoittaa sitä, millaista tukea lapsi arjessaan tarvitsee (Heinämäki 2006, 11). (Huhtanen 2004, 46–47.)

4.2 Huolen puheeksiotto

Huolen ottaminen puheeksi on osa kunnioittavaa varhaista puuttumista ja se tulee toteuttaa kunnioittavana keskusteluna ja samalla asianosaisille tukea tarjoten. Vanhempien ja työntekijän välinen luottamus on avainasemassa, jotta saadaan aikaan vanhempien ja työntekijän liittouma lasta koskevan huolen käsittelemiseksi. Keskustelussa tulee pyrkiä dialogisuuteen, jossa sekä työntekijä että vanhempi ajattelevat yhdessä ja ymmärtävät toistensa ajattelun kyseisestä aiheesta. Dialogi toteutuu sekä ihmisten välisinä että osallistujien sisäisinä vuoropuheluin. Kuullessaan, miltä jokin asia näyttää tai tuntuu toisen ihmisen näkökulmasta, ihminen rikastaa ja muuttaa omia käsityksiään. (Taskinen 2007, 18; Eriksson & Arnkil 2005, 2, 17, 37)

Eriksson ja Arnkil (2005) ovat kirjoittaneet Huoli puheeksi -oppaan varhaisista dialogeista, jonka periaatteet ovat käytössä myös Kouvolan päiväkodeissa. Oppaassa esitellään puheeksioton ennakointimenetelmä, joka soveltuu tilanteisiin, joissa työntekijä on epävarma siitä, millä tavalla ottaa lasta koskeva huoli puheeksi vanhempien kanssa. Huolen puheeksiotto voi tuntua päiväkodin työntekijöistä vaikealta työtehtävänsä vuoksi. Päiväkodin työntekijät ovat ensisijaisesti tekemisissä lasten kanssa ja siksi heitä voi arastuttaa vanhempiin liittyvän huolestuttavan asian esiintuonti. Oppaassa esitellään kysymyssarja, jonka kysymykset ovat sellaisia, joita työtoveri voisi kysyä, kun työntekijä pohtii huolen puheeksiottoa. Menetelmä on laadittu täytettävän lomakkeen muotoon, jonka tarkoituksena on auttaa lukijaa harjoittelemaan ennakoivaa ajattelu- ja toimintatapaa puheeksiotossa. (Eriksson & Arnkil 2005, 7-8.)

Huolen puheeksiottamisen menetelmän kysymyssarjassa on kolme osaa. Ensimmäisiä kysymyksiä kysytään itseltä silloin, kun kokee puheeksiottamisen ja lisätiedon saamisen tarpeellisenä. Puheeksioton ennakoinnissa on tärkeää rauhassa tutkiskella omakohtaista huolta ja jäsentää tilannetta itselleen esimerkiksi Huolen vyöhykkeistön avulla. Huolen suuruutta arvioidessaan tulee myös arvioida riittävätkö työntekijän omat auttamiskeinot lapsen tilanteessa vai tarvitaanko lisää tukea tai kontrollia. Huolen selkiyttäminen ja konkretisointi helpottaa keskustelua vanhempien kanssa. (Eriksson & Arnkil 2005, 12–14, 25.)

Toista kysymysjoukkoa pohditaan silloin, kun työntekijä on valmistumassa tapaamaan vanhemmat. Kysymysten kautta pyritään löytämään arvostava ja työntekijälle luonteva tapa ilmaista huoli. Ennakoinnissa on hyvä arvioida, miten vanhempi työntekijän mahdollisesti kokee ja missä asioissa vanhempi kokee työntekijän tukea antavana tai turvallisena. Huolen lisäksi on tärkeää pohtia, mitä voimavaroja ja vahvuuksia lapsen perheestä löytyy ja miten niitä voisi vahvistaa ja tukea. Etukäteen voi miettiä ja ottaa selvää käytettävistä tukitoimista ja mitä työntekijänä voisi tilanteessa tehdä. Jos kyseessä on lastensuojelullinen huoli, voi työntekijä kartoittaa lastensuojelun avopalveluita tai kertoa niiden ensisijaisuudesta vanhemmille. Toivoa herättävää ja yhteistyötä vahvistavaa sanatonta viestintää on tärkeä myös ennakoivasti suunnitella sekä miettiä, millaisia ilmaisuja ja painotuksia puheessa käyttää. Vanhemmat voivat reagoida huolen puheeksiottoon monella tapaa ja näitä eri vaihtoehtoja tulee ennakolta pohtia ja miettiä, miten itse reagoi vanhempien reaktioihin. Puheeksioton suunnittelussa on myös huomioitava, milloin ja missä keskustelu käydään. Suositeltavaa on, että vanhemmat saavat tiedon keskusteluhetkestä etukäteen. (Eriksson & Arnkil 2005, 14–15.)

Kolmansia kysymyksiä pohditaan pian tapaamisen jälkeen ja silloin arvioidaan, miten puheeksiotto onnistui ja mitä tilanteesta ajatellaan keskustelun jälkeen. Tällöin arvioidaan esimerkiksi, saiko työntekijä esitettyä huolen ja tarjottavan tuen riittävän selkeästi ja konkreettisesti. Myös puheeksioton toteuttamiseen olosuhteet, kuten aika ja paikka, arvioidaan jälkikäteen. Omien tunnelmien, kuten pelkojen ja jännitysten, jälkitarkastelu auttaa jäsentämään kokemusta ja oppimaan

siitä. Tilanteen arvioinnissa voi myös palauttaa mieleen ennako-odotukset ja pohtia tilannetta siitä näkökulmasta. Tärkeintä jälkiarvioinnissa on kuitenkin pysähtyä miettimään, mitä ajattelee lapsen tilanteesta juuri nyt: Mikä huolestuttaa ja mikä herättää toiveikkuutta? Tarkoitus on siis arvioida puheeksioton tuloksia ja omaa jatkotyöskentelyä. (Eriksson & Arnkil 2005, 16–17.)

5 PÄIVÄKODIN LASTENSUOJELUVERKOSTO

Päivähoito voi linkittyä perheen lastensuojeluverkostoon lastensuojeluilmoituksen teon kautta:

25 §: ” Sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen --- palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt --- ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan salassapitosäännösten estämättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he tehtävässään ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä.”
(Lastensuojelulaki 13.4.2007/417)

Ilmoitusvelvollisuus koskee sitä tietoa, jonka henkilö on saanut työssään tai luottamustoimessaan. Ilmoitus tehdään käytännössä lastensuojelutoimistoon puhelimitse, kirjeitse tai käymällä virastossa. Joissain paikoissa ilmoituksen voi tehdä myös sähköpostilla. Ilmoitukset tehdään ensisijaisesti omalla nimellä, josta jää merkintä myös lastensuojeluilmoitusten rekisteriin. Ilmoituksen tekijän ollessa viranomainen, saa perhe tietää ilmoittajan nimen sitä heidän kysyessä.

Poikkeuksia tietojen ilmoittamisesta perheelle tai lapselle voidaan tehdä julkisuuslain nojalla (11 § 2 mom.) esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsen tai ilmoittajan turvallisuus on uhattuna. (Taskinen 2007, 30–31.)

Ilmoituksen saatuaan lastensuojeluviranomaiset ovat velvollisia ryhtymään selvittämään, onko lapsen tilanteessa sellaisia ongelmia, jotka edellyttäisivät

lastensuojelutoimenpiteitä. Kiireellisiin toimenpiteisiin tulee ryhtyä välittömästi. Sosiaalityöntekijän on arvioitava seitsemän arkipäivän kuluessa, onko aloitettava lastensuojelutarpeen selvityksen tekeminen. Selvitys tulee tehdä viimeistään kolmen kuukauden sisällä ilmoituksen vastaanottamisesta. Mikäli lapsi on välittömässä vaarassa, voidaan hänet sijoittaa kiireellisesti pois kotoaan, joka käytännössä vastaa entisen lain kiireellistä huostaanottoa. (Taskinen 2007, 32.)

Edellä mainitussa Heinon tutkimuksessa mukana olleiden perheiden keskuudessa lastensuojelun asiakkuus tuli vireille perheen omasta aloitteesta 38 %:ssa tapauksissa ja joka toisessa tapauksessa yhteydenottaja oli perheen ulkopuolinen henkilö. Virallisen lastensuojeluilmoituksen kautta lastensuojeluasiakkuus lähti liikkeelle 78 % tapauksissa ja näistä 3 %:ssa ilmoitus tuli päivähoidosta. Sosiaalityöntekijät arvioivat, että 68 % asiakkuuksista alkoi riittävän varhain. (Heino 2007, 4, 42.)

Ammattilaisverkosto on tärkeä tuki päivähoidon henkilöstölle lastensuojelullisen huolen arvioinnissa tai lastensuojeluperheen kanssa työskentelyssä. Kouvolassa perheiden hyvinvointia on turvaamassa monipuoliset palvelut. Kouvolan kaupungin ylläpitämä perheneuvola Kasper palvelee lasten ja nuorten kasvuun ja kehitykseen liittyvissä kysymyksissä sekä perhe-elämän ja parisuhteen vaikeuksissa. Toimipaikkoja Kouvolassa on kolme; Kouvolassa, Kuusankoskella ja Inkeröisissä. Kasperin käyttämiä työmuotoja ovat muun muassa arviointi, kasvuun, kehitykseen ja tunne-elämään liittyvät tutkimukset, erilaiset terapiat ja kuntoutukset. Perheneuvolassa työskentelee psykologit, neuropsykologi, sosiaalityöntekijät, perheterapeutit, puheterapeutit, perheohjaaja ja työnohjaajat. Käytettävissä on myös lastenpsykiatriin palveluita. Kasperiin ei tarvita lähetettä, vaan asiakas voi itse ottaa yhteyttä hakiessaan apua. Palvelut ovat maksuttomia, vapaaehtoisia ja luottamuksellisia. Kasper tekee vanhempien luvalla yhteistyötä myös muun muassa sosiaalitoimen kanssa ja on päiväkotien käytettävissä konsultoinnissa ja asiantuntijatukena. (Kouvolan perheneuvola Kasper, 2009.)

Lastenneuvoloita on vanhan Kouvolan alueella kolme ja kuntaliitoksen myötä syntyneen uuden Kouvolan alueella 16. Neuvolan ensisijaisena tavoitteena on

jokaisen lapsen mahdollisimman suotuisan kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin turvaaminen. Neuvolassa seurataan ja tuetaan lapsen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista sekä tunne-elämän kehitystä. Keskeistä toiminnassa on asiakaslähtöisyys, perhekeskeisyys ja yksilöllisyys. Neuvola tekee myös ennaltaehkäisevää perhetyötä kodeissa tukemalla perhettä muun muassa perheen omien voimavarojen vahvistamisessa arkielämän hallinnassa sekä muutos- ja kriisitilanteissa. (Kouvola, 2009.)

Verkostotyö soveltuu lastensuojeluun erityisen hyvin sen verkostoivan ja levittäytyvän problematiikan vuoksi. Kuitenkin lastensuojelun perheiden kanssa työskentelevien tahojen välisessä verkostotyössä on uhkana, että yhteistyö muodostuu usein tuen ja kontrollin delegoinniksi tai eriyttämiseksi. Hyvän kontaktin vaalimisen nimissä kontrollitehtäviä delegoidaan eteenpäin toivoen, että itse voisi olla taka-alalla tai vain tukemassa. Asiantuntijuudelta, jota odotetaan löytyvän erityistasoisena erityisosaamisen organisaatioista, kuten perheneuvoloista tai mielenterveystoimistoista, odotetaan parempaa tai oikeampaa ymmärrystä tilanteeseen. Asiantuntijuuden hierarkisoituminen on kuitenkin omiaan vaikeuttamaan moniammatillista yhteistyötä. Tavoitteena tulisi olla toimijoiden tasavertainen suhde ja erilaisten asiantuntijaroolien tunnistaminen ja kunnioittaminen. (Virtanen 1999, 73, 111–112.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tutkimustehtävät ja tutkimusmenetelmä

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan lastentarhaopettajien näkemyksiä ja kokemuksia päiväkodin lastensuojelutyöstä. Tutkimuksessa tarkastellaan sekä todellisia, jo käytöissä olleita työkäytäntöjä sekä näkemyksiä, miten lastentarhaopettajat tulevat toimimaan uuden lain, yleisen päivähoitokeskustelun ja koulutuksien innoittamana sekä kokemuksiansa perusteella. Tutkimus kartoittaa lastentarhaopettajien työkäytäntöjen lisäksi sitä, miten lastentarhaopettajat arvioivat omaa osaamistaan ja päiväkodin kokonaisosaamista lastensuojelutyössä.

Tässä tutkimuksessa päivähoitoa tarkastellaan lastensuojelun peruspalveluna, sillä päivähoitoa ei juuri ole käytetty avohuollon tukitoimena Kouvolassa. Varsinaisia lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisia toimenpiteitä nostetaan esiin siitä näkökulmasta, millaista tietoa lastentarhaopettajat omaavat siltä lastensuojelusektorilta ja miten he arvioivat tietoaan tältä osin. Aihetta koskevat kysymykset on valittu siksi, että varhaiseen puuttumiseen ja puheeksiottoon liittyvät olennaisesti tukitoimista kertominen ja niihin ohjaaminen. Viranomais- ja ammattilaisyhteistyö liittyvät keskeisesti ennaltaehkäisevään lastensuojeluun ja lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheeseen ja siksi tutkimuksessa kartoitetaan myös kokemuksia ja näkemyksiä verkostotyöstä.

Tutkimustehtäviksi asetin seuraavat kysymykset:

1. Miten Kouvolan päiväkotien lastentarhaopettajat kuvailevat ja arvioivat päiväkotien ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä ja omaa osaamistaan ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön toteuttajana?
2. Miten Kouvolan päiväkotien lastentarhaopettajat kuvailevat ja arvioivat päiväkotien lastensuojelullisen varhaisen puuttumisen työkäytäntöjä ja omaa osaamistaan varhaisen puuttumisen toteuttajana?

Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Avointen kysymysten vastausten lisäksi tutkimuaineisto koostuu monivalintataulukon vastauksista, joista on laskettu prosenttiosuuksia. Sillä tutkimuksessa on pyritty kartoittamaan yleiskuvaa suhteellisen suuren joukon lastentarhaopettajien näkemyksistä ja kokemuksista. Tutkimuksessa siis käytetään osin menetelmätriangulaatiota, jolla tarkoitetaan erilaisten tutkimusmenetelmien käyttöä samassa tutkimuksessa (Eskola & Suoranta 1998, 69). Pääasiallinen tutkimusote on kuitenkin kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen puoli on tätä tukeva. Myös Metsämuurosen (2006, 134) mielestä ”*on ilman muuta selvää, että mitä useampaa tutkimusmenetelmää käyttää, sitä varmempaa on saatu tieto*” mutta myös hän suosittelee menetelmien triangulaatiossa toisen tutkimusotteen valitsemista pääasialliseksi peruslähestymistavaksi.

Tutkittaessa lastentarhaopettajien subjektiivisia kokemuksia tutkimuksen lähestymistapa on fenomenologinen. Fenomenologia sopii ensisijaiseksi tutkimusstrategiaksi, kun halutaan kuvata ja selittää ilmiötä (Metsämuuronen 2006, 64). Fenomenologisen tutkimuksen lähtökohtana on subjektiivinen kokemus eli ihmisten mielissä rakentuneet merkitykset. Tutkittavien mielen merkitysmaailmat, joita tutkija pyrkii tavoittamaan, koostuvat havainnoista, tunne-elämyksistä, mielikuvista, kuvitelmista, uskomuksista, mielipiteistä, käsityksistä ja arvostuksista. Tässä tutkimusprosessissa ontologinen peruskommuus on konstruktivismi, jossa nähdään, että todellisuus on eri henkilöiden suhteellista todellisuutta. (Metsämuuronen 2006, 84–86, 157.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa keskeisten käsitteiden määrittely on oleellinen osa tutkimuksen teoreettista osaa (Metsämuuronen 2006, 34). Tässä tutkimuksessa tutkimustehtävien asettelussa, ja sitä kautta myös kysymysten suunnittelussa ja aineiston analyysissa, ongelmallista oli ennaltaehkäisevän työn ja varhainen puuttumisen rajan määrittelemine. Tutkimuksessa lastensuojelun vaiheet limittäytyvät osin yhteen niin aineistossa kuin tutkimustuloksissakin. Lastentarhaopettajien vastauksissa ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö kuvailtiin ikään kuin yläotsikkona varhaiselle puuttumiselle, huolen puheeksiotolle, havainnoinnille ja viranomaisyhteistyölle.

Varhainen puuttumine terminä liittyy vahvasti erityiskasvatuksen alueelle, mutta tässä opinnäytetyössä keskitytään varhaiseen puuttumiseen lastensuojelullisissa tilanteissa, eli silloin, kun lapsen perheessä on sosiaalisia ongelmia. On kuitenkin selvää, että usein lapsi oirehtii sosioemotionaalisesti eläessään vahingollisissa kasvuolosuhteissa tai fyysisesti perushoidon puutteiden vuoksi. Lapsella voi eri asioiden yhteisvaikutuksesta ilmetä myös kehitysviivästymie. Lapsi tulee usein päiväkodissa kohdatuksi erityiskasvatuksen ja – pedagogiikan näkökulmista eikä näin ollen rajanvetoa erityislasten ja lastensuojelulasten välille ole tarpeellista tehdä.

6.2 Tutkimusjoukko ja aineiston keruu

Kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista suhteellisen pieni määrä tapauksia, joita pyritään analysoimaan mahdollisimman hyvin. Aineisto voi siis olla pienehköstä näytteestä huolimatta melko suuri. Tutkimusjoukon ja aineiston koon määrittely perustuu kvalitatiivisessa tutkimuksessa siihen, mihin tietoa tarvitaan. Yksi tapa määrittellä aineiston riittävyys on puhua sen kylläntymisestä eli saturaatiosta. Sen perusajatus on, että tietty määrä aineistoa riittää tuomaan esiin aineiston teoreettisen peruskuvion, eivätkä uudet tapaukset tuota enää tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. (Eskola & Suoranta 1998, 60–63.)

Suunnitteluvaiheessa tutkimusjoukoksi valittiin Kouvolan kaupungin päiväkotien lastentarhaopettajat, jolloin näytteen kooksi arvioitiin enimmillään 50 vastaajaa. Tutkimusjoukkoa määriteltäessä aineistonkeruutavaksi oli jo valittu postikysely. Postikyselyssä vastaamattomuus saattaa kuitenkin nousta merkittäväksikin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74). Tämä huomioiden tutkimusjoukkoa ei rajattu pienemmäksi ja näin pyrittiin varmistamaan riittävän suuri aineisto ja aineiston saturaatio. Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa yleistä tilannetta ja sen vuoksi ei ollut sopivaa rajata esimerkiksi joitain päiväkoteja kokonaan pois tutkimuksesta. Opinnäytetyöprosessin aikana 1.1.2009 syntyi kuntaliitoksen myötä Suur-Kouvola, jonka vuoksi Kouvolan päiväkotien määrä lisääntyi. Tutkimuksessa pitäydettiin kuitenkin valituissa päiväkodeissa eli niin sanotun vanhan Kouvolan alueen päiväkodeissa. Yksi päiväkotijäi tutkimuksesta pois remontin vuoksi. Yhteensä seitsemään päiväkotiin jaettiin 42 lomaketta, joista palautettiin 26. Yhtä vastausta ei tutkimuksessa käytetty, koska siinä oli jätetty vastaamatta useimpiin kysymyksiin ja myös taustatiedot puuttuivat. Lopullinen tutkimusaineisto siis koostuu 25 vastauslomakkeesta ja tämän luvun mukaisesti vastausprosentti on 59,5.

Aineisto kerättiin käyttämällä seitsemänsivuista kyselylomaketta, joka koostui avoimista kysymyksistä sekä kolmesta strukturoidusta monivalintaosiosta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa suositaan metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat ja ”ääni” pääsevät esille (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 160; Eskola &

Suoranta 1998, 16). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa suositaan yleisesti haastattelua aineistonkeruumenetelmänä, jota harkittiin myös tämän tutkimuksen suunnitteluvaiheessa. Haastattelussa tutkimuksen luotettavuutta saattaa kuitenkin heikentää se, että haastattelussa on taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia (Hirsjärvi ym. 2007, 201). Tämä riski oli olemassa myös tässä opinnäytetyössä ja osaksi sen vuoksi aineistonkeruutavaksi valittiin kyselylomake. Kyselylomakkeen hyvänä puolena pidetään sitä, että tutkija ei vaikuta olemuksellaan ja läsnäolollaan vastauksiin (Aaltola & Valli 2001, 101).

Myös fenomenologisen aineiston perusehdot huomioivat vastaajiin vaikuttamisen mahdollisuuden aineiston keruussa. Fenomenologisen perusehdon mukaan aineisto tulee hankkia niin, että tutkija vaikuttaisi mahdollisimman vähän kokemuksiin, joita tutkittavat tuovat esiin. Toisen kantavan periaatteen mukaan tulisi käyttää mahdollisimman avoimia ja strukturoimattomia kysymyksiä (Metsämuuronen 2006, 170). Kyselyssä vastaajan anonymiteetti on suojattu ja tässä tutkimuksessa uskottiinkin, että kysely tuottaa avoimempaa informaatiota ja autenttisempaa kokemustietoa kuin haastattelu. Kyselylomakkeen etuna pidetään myös sen tuomaa mahdollisuutta kerätä laaja tutkimusaineisto (Hirsjärvi ym. 2007, 190; Aaltola & Valli 2001, 101), mikä oli yksi tärkeä syy päätettäessä käyttää kyselyä tässä tutkimuksessa. Käyttämällä aineistonkeruumenetelmänä postikyselyä lähettäjä olettaa, että vastaajat kykenevät, haluavat tai osaavat ilmaista itseään tarkoittamallaan tavalla kirjallisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Koska lastentarhaopettajan osaamiseen ja ammattitaitoon kuuluu työn kielellinen hallinta (Karila & Nummenmaa 2001, 32), pystyi olettamaan, että kysely olisi sopiva aineistokeruumenetelmä. Olettamus siihen, että vastaajat haluavat ilmaista tutkimuksessa itseään, syntyi siitä, että lastentarhaopettajat mahdollisesti kokisivat tutkimukseen osallistumisen tärkeänä siksi, että sen kautta heillä olisi mahdollisuus saada äänensä esiin myös kunnallisten päättäjien ja esimiesten suuntaan.

Kyselylomake testattiin ennen aineiston keruuta kahdella alan työkokemusta omaavalla lastentarhaopettajaopiskelijalla, jonka jälkeen kyselylomakkeeseen tehtiin muutamia heidän ehdotuksiensa mukaisia korjauksia ja selvennyksiä.

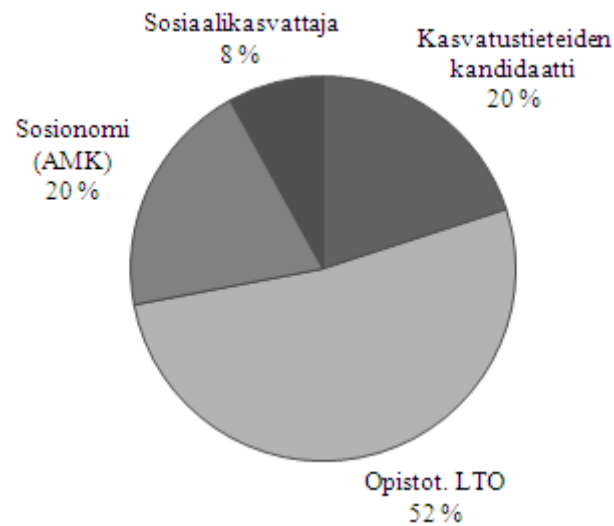

Ennen kyselylomakkeiden toimittamista päiväkoteihin informoitiin päiväkotien johtajia tulevasta tutkimuksesta sähköpostitse, jotta he pystyivät etukäteen kertomaan tästä yksiköittensä lastentarhaopettajille sekä ilmoittamaan johtamiensa yksiköiden lastentarhaopettajien määrän. Tästä puolentoista viikon kuluttua lomakkeet vietiin tutkijan toimesta henkilökohtaisesti päiväkotien johtajille, jotka jakoivat ne edelleen yksiköidensä lastentarhaopettajille. Vastausaika oli kaksi viikkoa mutta vastauksia tuli tällöin hyvin vähän, joten vastausaikaa jatkettiin neljällä päivällä. Päiväkotien väliset vastausprosentit vaihtelivat välillä 33 % -100 %.

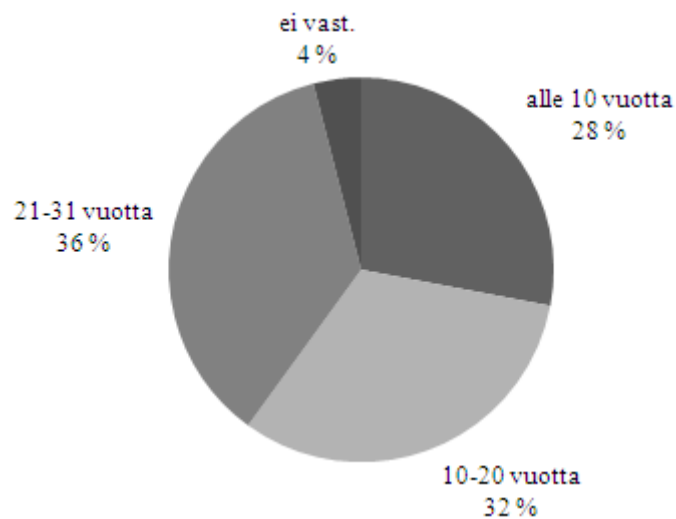
Kyselylomakkeen taustakysymykset koskivat peruskoulutusta sekä työkokemusvuosia. Taustakysymyksiksi valittiin nämä, koska julkisessa keskustelussa on esitetty huolta lastentarhaopettajien koulutustasosta ja ammattitaidosta, johon liittyy olennaisesti myös työkokemus. Opetusalan Ammattijärjestö OAJ on nostanut huoltansa esiin varhaiskasvatushenkilöstön koulutustasosta ja lastentarhaopettajan koulutuksen saaneiden määrän osuudesta henkilöstöstä. Valtioneuvostolle jättämässään kehyskannanotossaan OAJ esittää varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutustason nostamista ja pedagogisen koulutuksen saaneen henkilöstön lisäämistä lasten päivähoidossa (OAJ 2009). Mielenkiintoisena tutkimuksen kannalta oli myös selvittää vastaajien työkokemusvuodet siksi, että työkokemusvuosiin oli mahdollista peilata vastaajien kokemuksia ja näkemyksiä. Etukäteen mielenkiintoisilta mahdollisilta yhteyksiltä vaikutti esimerkiksi seuraavat: Ovatko päivähoidon muutosten kautta myös pitkän työkokemuksen lastentarhaopettajien näkemykset muuttuneet päivähoidon sosiaalisesta tehtävästä ja, miten ikä ja työkokemus vaikuttavat kasvatuskumppanuuden näkemyksiin ja kokemuksiin? Toisaalta kiinnostavaa oli nähdä, nouseeko tuoreemman koulutuksen saaneilta erilaisia ja mahdollisesti innovatiivisempia näkemyksiä ja kehitysideoita aiheista.

Vastaajajoukko oli sekä koulutuksiltaan että työkokemuksiltaan heterogeeninen. Yliopistokoulutustaustaisia lastentarhaopettajia vastaajista oli viisi, opistotasaisen lastentarhaopettajakoulutuksen käyneitä 13, sosionomeja (AMK) viisi ja sosiaalikasvattajia kaksi. Työkokemusvuodet jakautuivat niin, että 21–31 vuoden

työkokemus oli yhdeksällä vastaajalla, 10–20 vuoden työkokemus kahdeksalla vastaajalla ja alle 10 vuoden työkokemus seitsemällä vastaajalla. Yksi vastaaja ei merkinnyt kokemusvuosiaan kyselylomakkeeseen.

KUVIO 1: Tutkimukseen osallistuneiden lastentarhaopettajien peruskoulutukset

KUVIO 2: Tutkimukseen osallistuneiden lastentarhaopettajien työkokemusvuodet.

6.3 Aineiston analyysi

Laadulliselle tutkimukselle ominainen analyysimenetelmä on sisällönanalyysi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91), jota tässäkin tutkimuksessa on käytetty. Koska analyysin apuna on käytetty teoriaa, on sisällönanalyysin muoto tällöin teoriaohjaava/teoriasidonnainen analyysi. Teoriaohjaavassa analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta siinä aikaisempi tieto ohjaa tai auttaa analyysia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96). Tässä tutkimuksessa tämä on tarkoittanut sitä, että tutkimusjoukolle esitetyt kysymykset sisältävät teoriasta johdetut käsitteet, kuten ennaltaehkäisevä lastensuojelu, lastensuojelullisen huolen havainnointi sekä huolen puheeksiotto. Käsitteiden määrittelyt tutkimustuloksissa koostuvat kuitenkin lastentarhaopettajien omin sanoin kuvailuista kokemuksista ja näkemyksistä.

Aineiston käsittely aloitettiin sen puhtaaksikirjoittamisella ja samalla jokainen vastaaja merkittiin koodinumeroin. Vastaukset kirjattiin numerojärjestyksessä päiväkohtaisiin työpapereihin, jotka jäljittelivät kyselylomaketta. Työpapereissa jokaisen kysymyksen jälkeen kirjoitettiin sen päiväkodin lastentarhaopettajien vastaukset numerokoodijärjestyksessä allekkain. Muutamilla päiväkotien johtajilla oli alaisuudessaan ennakkotietojen mukaan useampi yksikkö, mutta koska vastaukset palautettiin samassa nipussa, aineisto ryhmittyi ”päiväkotijohtajittain”. Puhtaaksi kirjoitettu aineisto koostui seitsemästä työpaperista, aineistoa ollessa yhteensä 46 sivua.

Analysointivaiheen alussa aineistoa lähdettiin ryhmittelemään tutkimuskysymyksistä ja kyselylomakkeesta johdateltavin teemoin. Teemoittelu on aineiston järjestämistä niin, että siinä painoituksena on se, mitä kustakin teemasta on sanottu (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Tutkimuksen teemoja, jotka olivat ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö ja varhainen puuttuminen, sekä alateemoja, kuten puheeksiottoa, käytiin läpi kolmesta näkökulmasta; kokemukset, arviointi ja kehitysnäkemykset tai – ehdotukset. Vastauksista nousi

esiin tiettyjä vastaustyyppisiä kuten “positiivisia kokemuksia aiheesta ja negatiivisia kokemuksia aiheesta”. Tyypittelyssä aineisto ryhmitetään tietyiksi tyypeiksi, esimerkiksi tiettyjen teemojen sisältä etsitään näkemyksille yhteisiä ominaisuuksia ja muodostetaan näistä yhteisistä näkemyksistä yleistys tai tyyppiesimerkki (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Näistä tyypittelyistä laskettiin kvantitatiiviselle tutkimukselle ominaisesti prosenttiosuuksia, minkä tarkoituksena oli antaa yleiskuvaa kustakin aiheesta. Tällaisesta tavasta analysoida dokumentteja käytetään nimitystä sisällön erittely (Tuomi & Sarajärvi 2009, 106).

Tutkimusaineisto on melko suuri ja analyysivaiheessa olennaisen tiivistäminen ja esiinnostaminen oli työskentelyssä keskeistä, jotta aineistosta saatiin muodostettua yhtenäinen kuvaus. Tuomi & Sarajärven mukaan (2009, 103) kuvauksessa aineistosta nostetaan esiin olennainen tutkimuskysymysten näkökulmasta ja tämä kuvataan luonnollisella kielellä. Esitetyt kuvaukset pyritään analyysissa tematisoimaan tai käsitteellistämään. Analyysissa aineisto jaetaan erillisiin merkityskokonaisuuksiin, joista synteesivaiheessa luodaan kokonaisuus eli erillään tarkastellut merkityskokonaisuudet tuodaan yhteen.

Synteesivaiheesta voidaan käyttää myös nimitystä abstrahointi, jossa tutkimusaineisto järjestetään siihen muotoon, että sen perusteella tehdyt johtopäätökset voidaan irrottaa yksittäisistä henkilöistä tai lausumista ja siirtää yleiselle käsitteelliselle ja teoreettiselle tasolle (Metsämuuronen 2006, 122). Tässä tutkimuksessa tuloksiin nostettiin esiin myös yleistä mielipidettä tai kokemusta kuvaavia lainauksia sekä yksittäisiä, muusta tutkimusjoukosta yllättävän poikkeavia näkemyksiä.

7 KOUVOLAN PÄIVÄKOTIEN LASTENTARHAOPETTAJIEN KOKEMUKSIA JA NÄKEMYKSIÄ PÄIVÄKODIN LASTENSUOJELUTYÖSTÄ

Tässä osiossa esitetään tutkimustuloksia kahteen tutkimustehtävään, joista ensimmäinen koskee lastentarhaopettajan kokemuksia ja näkemyksiä **ennaltaehkäisevästä lastensuojelutyöstä** (kappale 7.1) ja joista toinen koskee

lastentarhaopettajien kokemuksia ja näkemyksiä **lastensuojelullisesta varhaisesta puuttumisesta** (kappale 7.2).

Tutkimustulosten lainauksissa ei ole merkitty vastaajaa tunnistettavaksi koodinumerolla. Lähes jokainen lainaus on eri vastaajalta, jolloin lukijaa ei vastaajien koodaaminen hyödytä. Numeraalisia tutkimustuloksia esitetään prosenttiluvuin, mutta muutamissa kohdissa on käytetty lukumääriä, kun kyseessä on ollut vain yhden tai muutaman vastaajan näkemys tai kokemus. Tämä siksi, että tällöin lukumäärä antaa selkeämpää informaatiota kuin prosenttiluku.

7.1 Ennaltaehkäisevää lastensuojelua päiväkodeissa

Ensimmäinen tutkimuskysymys koski ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä, sen toteuttamista ja osaamisen arviointia. Kartoittaessa lastentarhaopettajien henkilökohtaisia työtapoja ja –käytäntöjä liittyen lastensuojelutyöhön on keskeistä myös selvittää, millaisena he näkevät lastensuojelullisen työn merkityksen ja syitä näihin näkemyksiin. Tässä tutkimustuloksia kuvaavassa osiossa esitellään siis lastentarhaopettajien mielipiteitä päiväkodin lastensuojelutyöstä sekä omia ja päiväkodin yhteisiä ennaltaehkäisevää lastensuojelutyön työkäytäntöjä ja –tapoja ja niiden arviointia.

7.1.1 Tärkeäksi koettu ennaltaehkäisevä työ ja sen toteuttaminen lastentarhaopettajan työn kautta

Kouvolan lastentarhaopettajien mielipide päiväkodin ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön merkityksestä on selvä: se on tärkeää ja juuri päiväkodissa sitä on mahdollista tehdä. Vastaajista 39 % koki, että päiväkotien tekemä ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö on erittäin tärkeää ja vastaajista 46 % koki, että se on tärkeää. Vastaajista 12 % näki päiväkodin ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön tehtävän melko tärkeänä.

Lastentarhaopettajat perustelivat ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön tärkeyttä kahdesta näkökulmasta. Noin puolissa (46 %) vastauksissa nostettiin esiin päiväkodin asema perheiden ja lapsen elämien “näköalapaikkana”. Näin vastanneiden mukaan, koska lasta nähdään päivittäin ja lapsi viettää suurimman osan arjestaan päiväkodissa, **päiväkodilla on mahdollisuus** huomata lapsen ja perheen ongelmat. Päiväkodissa henkilöstö ja perheen lähityöntekijät tutustuvat läheisesti lapseen ja vanhempiin, jolloin havainnoimisen lisäksi lapsen ja vanhempien tukemiseen ja ongelmiin puuttumiseen on hyvät olosuhteet. Päivähoito tavoittaa suurimman osan lapsiperheistä ja siksi myös tästä näkökulmasta päiväkodin merkitys ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön toteuttajana on suuri.

Vastauksista 55 %:ssa ennaltaehkäisevän työn tärkeyttä perusteltiin siitä näkökulmasta, että ongelmien ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen ovat jo arvoja itsessään. Vastaajien mukaan **varhainen puuttuminen on tärkeää** siksi, että jo pienellä avulla voidaan estää perheen ongelmallisen tilanteen pahentuminen. Muutamissa vastauksissa tärkeys perusteltiin yksiselitteisesti arvoperusteisesti: *“Se on lapsen etu”* tai *“Se on koko perheelle mahdollisuus hyvään tulevaisuuteen”*.

Lastentarhaopettajat näkivät perheiden kanssa työskentelyn eli kasvatuskumppanuuden ennaltaehkäisevän työn keskeisenä työkäytäntönä. Kuvaillessaan ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön toteutusta, tuli lähes jokaisessa vastauksessa esille keskustelut vanhempien kanssa. Vanhempainkeskusteluita, muun muassa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman ja neuvolalle tehtävän LENE-kaavion (leikki-ikäisen lapsen neurologinen arviointimenetelmä) merkeissä, käydään vastausten mukaan vähintään kerran vuodessa. Vanhempien kohtaaminen ja tukeminen on myös jokapäiväistä keskustelua, eli niin sanottuja *“käytävä-“* tai *“pihakeskusteluja”*, jaksamisen tukemista, arkea helpottavien vinkkien antamista, kuuntelemista ja kannustusta.

Jotta kasvatuskumppanuutta päästään toteuttamaan onnistuneesti ja edellä mainituin keinoin, on vastaajien mukaan turvallisen ja luottamuksellisen suhteen

rakentaminen vanhempiin avainasemassa. Kun lastentarhaopettajat kuvailivat vastauksissaan kasvatuskumppanuutta, vain harva vastaajista sisällytti siihen ainoastaan vanhempainkeskustelut ja kuulumisten vaihtamiset.

Kasvatuskumppanuuden syventämisen eli dialogisen vuorovaikutuksen sekä hyvän ja hyvän yhteistyösuhteen luomisen tavoitteet nousivat vastauksissa esiin monin tavoin. Vastaajat toteuttivat ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä sekä arvioivat osaamisensa vahvaksi muun muassa seuraavilla alueilla: vanhempien kuuntelu, luottamuksellisen suhteen luominen, keskusteluilmapiirin tai – yhteyden luominen, avoimuus, lähestyttävyyys vanhempia kohtaan ja aidosti kiinnostunut asenne vuorovaikutuksessa.

”Harvoin tulee sitä tehtyä mutta keskustellen vanhempien kanssa. Voin antaa vinkkejä, kuinka kotona toimia. Avoimuus on tärkeää, puhuminen auttaa useissa tapauksissa”

Lastensuojelun tarpeen taustalla olevat perheen ongelmat voivat lasten kanssa työskentelevissä ihmisissä herättää pelon tunteita sekä saada tuntemaan voimattomuutta ja avuttomuutta. Vaikeisiin asioihin ja perheiden henkilökohtaiseen elämään puuttuminen vaatii rohkeutta. Arvioidessaan omia heikkouksiaan ja vahvuuksiaan lastentarhaopettajat nostivatkin juuri **rohkeuden** keskiöön. Vastaajista 32 % arvioi vahvuudekseen rohkeuden puuttua ja ottaa huolen puheeksi. Tähän syyksi moni arvioi pitkän työkokemuksen ja sen tuoman varmuuden omaan havainnointikykyyn ja vanhempien kohtaamiseen. Toisaalta vastaajista 36 % koki, että lisäkoulutuksen tarve tai oman ammattitaidon kehittämisen kohta on erittäin hankalien asioiden esille nostamisessa tai puheeksiottamisessa. Reagoimista suureen huoleen haittasi myös negatiivinen tunne *”muiden asioihin sotkeutumisesta”*. Niiden vastanneiden joukossa, jotka kokivat tarvitsevansa työotteeseensa lisää rohkeutta, oli sekä lyhyen että pidemmän työuran tehneitä lastentarhaopettajia.

Lastentarhaopettajan perustehtävät; lapsen kasvatus, opetus ja hoito, voidaan myös nähdä ennaltaehkäisevänä lastensuojelutyönä. Vain puolet vastaajista nosti sitä kuitenkin vastauksissaan esille. Vastaajista 52 % eritteli ennaltaehkäisevän

lastensuojelun työkäytännöksi lapsen havainnoinnin tai kuuntelun. Vielä harvempi (32 %) koki lasten kanssa tehtävän perustyön lastensuojelullisesti merkittävänä. Näistä vastauksista nousi kuitenkin esiin arvokkaita näkemyksiä. Heidän mukaansa ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä on jokapäiväinen turvallisen ja luotettavan aikuisen läsnäolo, läheisyyden antaminen, virikkeiden tarjoaminen, turvan ja pysyvyyden antaminen, lapsen tunteiden ja ajatusten huomioiminen, pienryhmätoiminta sekä rajojen asettaminen. Muutamissa ryhmissä toteutetaan myös vastausten perusteella suunnitelmallista tunne- ja turvakasvatusta.

7.1.2 Päiväkoti ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön toteuttajana

Lastentarhaopettajan tekemää päivähoidotyötä ohjaa vahvasti sekä kunnallinen että päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelma. Työtä määrittää ja ohjaa myös päiväkotien yhteiset työkäytännöt sekä tiimien ja päiväkodin koko henkilöstön välinen yhteistyö. Seuraavassa on tarkasteltu lastentarhaopettajien näkemyksiä ja kokemuksia päiväkotien lastensuojelutyöstä sekä heidän arvioitaan ja kehitysehdotuksiaan siltä osin.

Kuvaillessaan päiväkotien ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön yhteisiä käytäntöjä yleisempinä vastauksina nousivat esiin erilaiset palaverit. Tiimi- tai ryhmäpalavereissa, joita päiväkodeissa järjestetään vastauksien mukaan kerran viikossa tai kahdessa viikossa, jaetaan tietoa lapsista ja vanhemmista, keskustellaan havainnoista ja sovitaan toimintatavoista. Jokaisen päiväkodin lapsen kohdalla järjestettävän vanhempainkeskustelun tai lapsen varhaiskasvatussuunnitelma-keskustelun lisäksi järjestetään tarvittaessa palavereja, joissa vanhempien ja päiväkodin työntekijöiden lisäksi kokoontuu yhteistyötahojen edustajia, kuten neuvolan, kasvatusta- ja perheneuvola Kasperin ja sosiaalitoimen työntekijöitä tai kiertävä erityislastentarhaopettaja.

Päiväkotien henkilöstöjä keuhuttiin lastentarhaopettajien arvioissa osaaviksi, uskaliaiksi ja halukkaiksi puuttumaan ongelmallisiin tilanteisiin, ammattitaitoisiksi sekä kokeneiksi. Erityisesti henkilökunnan yhteistyö nähtiin

merkittävänä vahvuutena sekä lasten, perheiden että työntekijöiden tukemisessa. Pohtiva, keskusteleva ja toisilleen tukea antava työyhteisö tai henkilökunta sekä työyhteisön hyvä, avoin ja rehellinen ilmapiiri nostettiin 66 % vastauksessa päiväkodin vahvuudeksi. Lasten ja perheiden havainnoinnin kohdalla yhteistyöllä on oma erityinen merkityksensä. Työyhteisössä jaettiin tarkkailuvastuuta sekä keskusteltiin havainnoista ja omakohtaisista huolista koskien lapsia ja perheitä. Yhteistyö on myös yhteisen linjan vetämistä päiväkotityössä. Yhteisistä pelisäännöistä ja toimintatavoista sovittiin sekä ryhmien että koko päiväkodin työyhteisön sisällä.

Päiväkodin lastensuojelutyöhön kuuluu lastensuojelulain mukaan myös päiväkodin turvallinen ympäristö. Päiväkodin ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä koskevassa kysymyksessä johdateltiin vastaajaa myös pohtimaan päiväkodin ympäristöä kyseisestä näkökulmasta mutta vain yksi vastaaja eritteli ”kodinomaisen” ympäristön ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön muodoksi.

Vaikka vastaajat osallistuivat tutkimukseen nimettöminä ja päiväkotia arvioivassa kysymyksessä pyydettiin erittelemään sekä heikkouksia että vahvuuksia, heikkouksia tai kehittämisalueita esitettiin melko vähän. Kritiikki ja kehittämisideat kohdistuivat lähinnä resursseihin, koulutuksen ja tiedon lisäämiseen sekä työkäytäntöjen selkeyttämiseen. Vaikka suuria ryhmäkokoja on kritisoitu asiantuntijatasolla voimakkaasti, vain kaksi vastaajaa nosti liian suuret ryhmäkoot heikkoudeksi tai näki ryhmien pienentämisen päiväkotien kehittämiskohteenä. Uusia työvälineitä, kuten Pesäpuun nallekortteja, kaipasi vain yksi vastaaja. Lisää aikaa yksittäisen lapsen asiaan paneutumiseen tai lastensuojelutapausten jälkipuintiin toivoi kaksi vastaajaa.

Päiväkodin työntekijöihin liittyvä kriittinen arviointi oli myös vähäistä. Yleisimmin arvioitu heikkous oli tiedon puute ja työntekijöille toivottiinkin siitä johtuen lisäkoulutusta. Harva vastaaja kuitenkin eritteli tarkemmin, millaista tietoa näkee tai kokee työntekijöiden ensisijaisesti tarvitsevan. Itsearvioinneissa muutama vastaaja oli epävarma siitä, *“miten erilaisissa tilanteissa toimitaan, mitä*

lomakkeita täytetään yms.”. Tarkemmin määriteltyjä lisäkoulutuksen aiheita olivat vain maininnat päihteiden käytöstä ja huolen puheeksiottamisesta. Vaikka järjestötasolla ollaan oltu huolissaan lastentarhaopettajien koulutustasosta tai henkilöstön ammattitaidosta, ei asia noussut arvioinneissa heikkoutena esiin. Yhteisiä työkäytäntöjä ja niihin sitoutumista peräänkuulutti kolme vastaajaa. Kuitenkaan vastauksissa ei tarkemmin eritelty, mitkä nimenomaiset työkäytännöt vaatisivat yhteisen linjan tarkistusta. Vaikka moni vastaaja toivoi omaan työotteeseensa lisää rohkeutta puuttua ja ottaa huolta puheeksi, vain kaksi vastaajaa varovaiseen sävyyn toivoi työkavereilleen lisää rohkeutta tai koki, ettei päiväkodin lastensuojelutyö ole tarpeeksi esillä päiväkodissa.

”Totta on tietenkin se, että kaikista näihin asioihin puuttuminen ei ole helppoa; vähätellään, vältellään viimeiseen asti.. kertausta, muistutusta”

”Heikkoutena ehkä se, että jotkut työntekijät ehkä liian arkoja ottamaan vaikeita asioita esille”

Vuoropäiväkodin kohdalla muutama vastaaja nosti heikkoudeksi esiin vuorohoidolle ominaisen suurilukuisen henkilökunnan. Koska lapsen hoitaja vaihtuu usein ja vanhemmat tapaavat monia työntekijöitä, on haastavaa luoda tuttavallisia ja luottamuksellisia suhteita vanhempiin. Työntekijöiden on näin ollen myös vaikea puuttua huoleen, kun vanhempaa nähdään harvoin. Tilanne oli päinvastainen huomattavasti pienemmässä päiväkodissa, jonka lastentarhaopettaja arvioi päiväkotinsa vahvuudeksi juuri sen pienuuden, jolloin perheet ovat tuttuja koko henkilöstölle ja vanhempien on näin ollen helppo ja turvallista tuoda asioitaan esille.

7.2 Varhaisen puuttumisen työkäytännöt päiväkodissa

Toinen tutkimuskysymys koski varhaista puuttumista lastensuojelulliseen huoleen. Varhainen puuttuminen pitää sisällään monia eri vaiheita ja toisaalta myös monia eri näkökulmia puuttumisen kohteena ollessa päivähoidossa usein koko perhe.

Varhaista puuttumista edeltää havaittu huoli, joko lapsen tai vanhempien kautta. Varhaista puuttumista on niin havaitun huolen puheeksiotto kuin myös mahdollinen yhteydenotto viranomaisiin joko lastensuojeluilmoituksen muodossa tai toimintaohjeiden saannissa. Aiheellista on tällöin myös kartoittaa, millaiset edellytykset lastentarhaopettajat kokevat omaavansa prosessin eri vaiheissa. Tällöin on keskeistä selvittää, onko huolta herättäviä perheitä paljon päivähoitossa, onko päivähoitolla ja sen työntekijöillä mahdollisuus havaita perheiden ongelmat joko lapsen tai vanhempien kautta, millaiset puheeksioton ja tuen antamisen valmiudet lastentarhaopettajat omaavat ja miten viranomaisyhteistyö toimii.

7.2.1 “Muuttunut sosiaalityöksi” – perheiden ongelmien näyttäytyminen päivähoitossa

Päiväkodissa huoli lapsen hyvinvoinnista voi herätä lapsesta tehtyjen havaintojen kautta, havainnoimalla perhettä tai keskustelemalla vanhempien kanssa. Kun alle kouluikäinen lapsi on lastensuojelutoimenpiteiden kohteena, syyt liittyvät lähes poikkeuksetta vanhempiin ja perheen ongelmiin. Tutkimuksessa kartoitetaan perheiden ongelmien näyttäytymistä päiväkodissa monivalintakysymysten ja yhden avoimen kysymyksen kautta. Vastaajat arvioivat Hiitolan tutkimuksessa esiinnousseita lastensuojelullisia syiden yleisyyttä asteikoilla “ei lainkaan - vähän-jonkin verran- useita” (kts. liite 3). Myös kohta “en osaa sanoa” sisältyi vastausvaihtoehtoihin. Avoin kysymys koski mielenterveysongelmia, jotka Hiitolan tutkimuksen mukaan kietoutuivat usein muihin vanhempien tai perheen ongelmiin.

Monivalintataulukon avulla selvitettiin myös, kuinka helppona tai vaikeana lastentarhaopettajat kokivat erilaisten sosiaalisten ongelmien havaitsemisen lastentarhaopettajan työssä. Myös muutamista muiden kysymysten vastauksista on voinut poimia tutkimukseen osallistuneiden lastentarhaopettajien näkemyksiä ja kokemuksia tähän osioon.

Tarkasteltavat perheiden sosiaaliset ongelmat olivat Hiitolan (2008) vanhemmuusprofiloinnin mukaisesti:

- Arjen ongelmat: Avuttomuus ja osaamattomuus (vanhempien)
 Riittämätön vanhemmuus
 Hoidon laiminlyönti
 Taloudelliset vaikeudet
 Asumiseen liittyvät ongelmat

- Päihteet ja Rikollisuus: Päihteiden väärinkäyttö
 Rikollisuus

- Väkivalta: Perheristiriidat
 Perheväkivalta
 Lapsen pahoinpitely
 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

- Vanhempien tapaamisriidat: Lapsen huolto- ja tapaamisriidat
 Muualla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat

Aineistoa tarkasteltiin päiväkodeittain, minkä seurauksena pystyi toteamaan, että lastentarhaopettajat arvioivat perheiden ongelmien yleisyyden melko yhtäläiseksi eri yksiköissä (kts. liite 3). Yllättävin ja mielenkiintoisin ero syntyi vuoropäiväkodin, joka on kaupungin päiväkodeista eniten paneutunut lastensuojeluasioihin muun muassa Turvallinen lapsuus – hankkeen puitteissa sekä konsultoinut muita päiväkoteja aiheesta, ja muiden päiväkotien välillä. Kyseisen päiväkodin lastentarhaopettajien vastauksien ”lastensuojelullisten syiden yleisyys”-arvioissa vain 26 % lastensuojelun syistä arvioitiin jonkin verran yleisiksi. Useita kokemuksia eritellyistä lastensuojelun syistä ei ollut kyseisessä päiväkodissa kenelläkään vastanneista mutta toisaalta 33 % vastauksista oli otsikon ”en osaa sanoa” – alla. Vertailtaessa näitä vastauksia, eli vuoropäiväkodin lastentarhaopettajien kokemuksia perheiden sosiaalisista ongelmista koko tutkimusjoukon kokemuksiin, voidaan todeta, että kokemuksia oli koko tutkimusjoukolla enemmän kuin vuoropäiväkodin lastentarhaopettajilla.

Arvioidessaan perheiden ongelmien havaitsemisen helppoutta tai vaikeutta, arvioivat vuoropäiväkodin lastentarhaopettajat havainnoinnin vaikeaksi tai erittäin vaikeaksi 54 % lastensuojelullisissa syissä. Näiden kokemusten ja näkemysten mukaan, lastensuojelullisista asioista perehtyneessä päiväkodissakin perheiden hätä on vaikea havaita, vaikka sitä jonkin verran arvioidaan olevan.

Perheiden tai vanhempien ongelmista “arjen ongelmat” nousivat vastauksissa selvästi yleisimmiksi. Näinhän oli myös Hiitolan (2008) raportissa. Vastaajista 67 % arvioi, että heillä on jonkin verran kokemuksia vanhempien avuttomuudesta ja osaamattomuudesta ja 29 % on kohdannut useita tällaisia perheitä. Riittämätöntä vanhemmuutta työssään oli kohdannut jonkin verran 67 % vastaajista ja usein 21 % vastaajista. Hoidon laiminlyönti oli myös jonkin verran yleistä 50 % vastanneiden kokemusten mukaan. Näiden ongelmien edessä lastentarhaopettajat eivät myöskään koe suurempaa voimattomuutta, vaan arjen ongelmien havaitseminenkin koettiin yleisesti melko helpoksi tai helpoksi.

Verrattuna arjen ongelmien yleisyyteen, päihteiden väärinkäyttö arvioitiin yleiseksi perheiden ongelmaksi harvemmissä vastauksissa, vaikka valtakunnallisesti se on merkittävin yksittäinen syy lastensuojelutapauksissa (kts kpl 2.2). Vastaajista 42 %:lla on aiheesta jonkin verran kokemuksia ja 17 %:lla useita kokemuksia. Päihdeongelman havaitseminen arvioitiin kuitenkin melko vaikeaksi tai vaikeaksi 56 % vastaajan kohdalla. Huoli tiedon puutteesta ja osaamattomuudesta päihdeasioissa tuli esille myös muutamissa muissa kysymyksissä. Kolme vastaajaa toivoi nimenomaan päihdeasioista ja muun muassa huumeiden vaikutuksesta ihmisen käyttäytymiseen lisäkoulutusta. Samaan Hiitolan (2008) faktoriin liittyvä rikollisuus on vastausten mukaan harvinainen ilmiö kouvolaisten päiväkotien asiakasperheiden keskuudessa. Rikollisuudesta lastentarhaopettajilla oli kokemuksia pääosin vähän tai ei lainkaan (yhteensä 59 %).

Perheessä tapahtuva väkivalta eri muotoineen ei juuri näy päiväkodeihin. Perheristiriidoista jonkin verran kokemuksia oli 42 %:lla vastanneista ja useita kokemuksia 21 %:lla vastanneista. Perheväkivallasta, lapsen pahoinpitelystä ja

lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on lastentarhaopettajilla vähäisiä kokemuksia. Vastaaajista 25 %:lla oli jonkin verran kokemuksia perheväkivallasta ja yhdellä vastaajalla useita kokemuksia. Lasten pahoinpitelyt sekä lasten seksuaaliset hyväksikäytöt arvioitiin asteikolle- ei lainkaan-vähän. Toisaalta lastentarhaopettajat kokevat yleisesti, että väkivalta perheissä on vaikeaa havaita.

Hiitolan (2008) neljäs ryhmä käsitteli vanhempien tapaamisriitoja. Tässä ryhmässä, sekä yleisyyttä että havainnointia koskevissa kysymyksissä, hajontaa lastentarhaopettajien vastausten ja päiväkotien välillä oli eniten. Vanhempien tapaamisriidoista lapsen huolto- ja tapaamisriidat arvioitiin yleisemmäksi ongelmaksi kuin muualla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat.

TAULUKKO 1. Lastentarhaopettajien kokemukset sosiaalisista ongelmista
(vastausten ryhmittäminen monivalintataulukossa)

	Kokemuksia:	ei lainkaan	vähän	en osaa sanoa	jonkin verran	useit a
Arjen ongelmat	Avuttomuus ja osaamattomuus (vanhempien)	0 %	0 %	4 %	67 %	29 %
	Riittämätön vanhemmuus	0 %	8 %	4 %	67 %	21 %
	Hoidon laiminlyönti	0 %	38 %	4 %	50 %	8 %
	Taloudelliset vaikeudet	8 %	29 %	33 %	25 %	4 %
	Asumiseen liittyvät ongelmat	13 %	33 %	42 %	8 %	4 %
Päihteet ja Rikollisuus	Päihteiden väärinkäyttö	4 %	33 %	4 %	42 %	17 %
	Rikollisuus	13 %	46 %	25 %	17 %	0 %
Väkivalta	Perheristiiriidat	4 %	29 %	4 %	42 %	21 %
	Perheväkivalta	8 %	42 %	21 %	25 %	4 %
	Lapsen pahoinpitely	21 %	50 %	21 %	8 %	0 %
	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	29 %	50 %	21 %	0 %	0 %
Vanhempien tapaamisriidat	Lapsen huolto- ja tapaamisriidat	8 %	33 %	13 %	29 %	17 %
	Muualla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat	17 %	28 %	13 %	25 %	8 %

Mielenterveysongelmat nivoutuvat usein muihin vanhempien tai perheen ongelmiin ja siksi yksittäin mielenterveysongelmien yleisyyttä, havainnointia ja puheeksiottoa on vaikea arvioida. Lastentarhaopettajat arvioivat, että työssään he kohtaavat vanhempien mielenterveysongelmia harvoin tai ne eivät tule ilmi kovinkaan usein. Heidän mukaansa mielenterveysongelmia on sekä tavallisissa perheissä että moniongelmaisissa perheissä, ja aivan niin kuin Hiitolan raportissakin, ne nivoutuivat yhteen monien muiden perheiden ongelmien kanssa. Vastaajista 32 % oli havainnut mielenterveysongelmia perheissä, joissa oli myös päihteiden tai lääkkeiden väärinkäyttöä. Näihin tilanteisiin liittyi myös ero- ja huoltajuusriitoja, työttömyyttä sekä taloudellisia ongelmia.

Kaksi pitkän työuran tehnyttä lastentarhaopettajaa arvioi, että työssä tapaa mieleltään epävakaita vanhempia enemmän kuin heidän uran alkuaikoina. Yksi vastaaja kiteytti tyypillisen tilanteen niin, että arjen hallinta on mielenterveysongelmaisella vanhemmalla kaikinensa ongelmallista. Rahojen riittämättömyys, itsehillinnän puuttuminen, ailahtelevaisuus lasta ja päiväkodin henkilöstöä kohtaan, työkyvyttömyys sekä ongelmien kasautuminen ovat

tyypillisiä tällaisissa tilanteissa. Lastentarhaopettajien mukaan mielenterveysongelmat näyttävät myös vanhempien väsymyksenä, saamattomuutena hoitaa lapsen asioita tai puuttua lapsen käytökseen, epätosien asioiden puhumisena sekä liioittelemisena. Kahdessa vastauksessa kerrottiin, kuinka vanhempien mielenterveysongelmat välittyvät lasten kautta. Toisessa näistä mainittiin, että *“lapsesta voi lukea”* vanhempien mielenterveysongelman, mutta ei tarkemmin eritelty, miten se oli näyttäytynyt lapsessa. Toisessa vastauksessa taas tällaisessa perheissä eläviä lapsia kuvailtiin apaattisiksi ja vetäytyväksi. Uupumusta ja masennusta on vastaajien mukaan esiintynyt muun muassa perheissä, joihin on syntynyt vauva, joissa vanhempi ylikuormittuu työn ja opiskelun yhteensovittamisessa, joissa on työttömyyttä tai joissa on ero- ja huoltajuusriitoja.

Kasvatuskumppanuustyöskentely on muutaman asiaa pohtineen vastaajan mukaan haasteellista mielenterveysongelmista kärsivän vanhemman kanssa. Mielenterveysongelmaista vanhempaa on vaikea sitouttaa lapsensa hoitoon, koska vanhempi ei pysty huolehtimaan itsestäänkään ja tällöin lapsi joutuu kantamaan vastuuta perheen arjesta. Yksi vastaaja koki, että masentuneen vanhemman kanssa on vaikea keskustella. Kaksi vastaajaa oli kokenut mielenterveysongelmaperheissä työskentelyn hankalana siksi, ettei tietoa vanhemman ongelmista ole ollut päiväkodin henkilöstöllä. Toinen vastaaja oli kuitenkin kokenut, että luottamuksellisen suhteen myötä mielenterveysongelmat ovat tulleet keskusteluissa esille. Yksi kasvatuskumppanuutta pohtinut vastaaja toivoi myös vanhemman asioita hoitavan mielenterveystyön asiantuntijan osallistuvan lapsen palaveriinkin, sillä vanhemman todellinen tila tulee päiväkodille usein yllätyksenä. Toisaalta yhdessä vastauksessa nousi esiin myös positiivinen kokemus mielenterveystyön eriytyemisestä: Työntekijä on voinut luottaa silloin siihen, että vanhempi saa asianmukaista hoitoa eikä päiväkodissa siksi ole tarvinnut olla huolissaan.

7.2.2 Lastensuojelullinen havainnointi päiväkodissa

Seuraavassa tarkastellaan lastentarhaopettajien kuvailemia havainnointitilanteita, havaintoja ja havainnoinnin työtapoja, kun kyseessä on lastensuojelullinen huoli sekä itsearvioita havainnointiosaamisesta. Suurin osa Kouvolan kaupungin päiväkotien lastentarhaopettajista on käynyt Huoli puheeksi-koulutuksen, jonka työtapojen ja periaatteiden mukaan he myös työskentelevät lapsihavainnoinnin ja huolen puheeksioton tilanteissa. Henkilökunnan yhteistyö lasten ja perheiden havainnoinnin kohdalla on vastaajien mukaan tärkeää. Päiväkodeissa ja työtiimeissä on yhdessä mietitty eri perheiden kohdalla, milloin huoli on aiheellinen, milloin tilanteen tarkkailua jatketaan ja milloin pyydetään apua tai konsultaatiota muilta viranomaisilta ja asiantuntijoilta.

Tilanteet, joissa huolestuttavia havaintoja lapsen hyvinvoinnissa on tehty, liittyivät päiväkodin arkisiin toimiin. Lapsen yleisolemus näyttäytyy päiväkodin työntekijöille läpi päiväkotipäivän perushoitotilanteissa ja se viestii vastaajien mukaan paljon lapsen tilanteesta. Hoidon ja huolenpidon puute näkyy likaisina, vaihtamattomina, epäsopivina tai säähän sopimattomina vaatteina, nälkäisyytenä varsinkin viikonlopun jälkeen, aliravitsemuksena, sairauksien, kuten ihottuman, huonona hoitona ja lapsen kulkemisena yksin päiväkotiin. Myös vapaa-aikana työntekijät olivat tehneet huolta herättäneitä havaintoja myöhään illalla yksin liikkuneesta päiväkotinsa lapsesta. Vaikka yleinen mielipide vastauksien mukaan on se, että ongelmat ovat helpohkosti havaittavissa lapsen ulkoisesta olemuksesta, yli kahdenkymmenen vuoden työkokemuksen omaava lastentarhaopettaja kirjoitti näin:

*“Ei ole yleisiä: ulkoasusta ei voi päätellä mitään, vaadetus voi olla viimeistä huutoa tai sitä mitä on päälle unohtanut.
Henkinen vireys on näytävien havainto.”*

Lapsi viestii olemuksellaan paljon, mutta kertoo myös perheen ongelmista varsin suorasti keskusteluissa päiväkodin aikuisten kanssa. Myös lasten keskinäisissä keskusteluissa tulee esiin huolestuttavia asioita. Läsnäolo ja lapsen kuuntelu ovatkin monen lastentarhaopettajan mielestä tärkeimmät lapsihavainnoinnin työkäytännöt. Lasten avoimuudessa on kuitenkin isoja eroja. Jopa saman perheen sisarukset voivat viestiä perheen ongelmista hyvinkin eri tavoilla.

”Joskus lapsi myös sulkeutuu, esim. erotilanne perheessä, toinen lapsi puhuu asiasta koko ajan vanhempien riidoista, toinen ei kommentoi asiaa koskaan mitenkään”

Suuri osa vastaajista kertoi lapsihavainnoinnin olevan jatkuvaa ja tilanteesta riippumatonta. Vastaajista 32 % oli tehnyt havaintoja lapsesta tai vanhemmista lapsen tuonti- ja hakutilanteissa Tällöin lapsi on esimerkiksi haukkunut vanhempansa kirosanoilla ja käyttäytynyt aggressiivisesti vanhempansa kohtaan. Lapsi voi myös huolestuttavan voimakkaasti tarrautua vanhempansa. Tuonti- ja hakutilanteet ovat myös niitä hetkiä, jolloin päiväkodin henkilöstö tapaa vanhempia. Huoli on herännyt, kun vanhemmat ovat usein vain jättäneet lapsen päiväkodille tapaamatta työntekijää, vanhempi on “yliystävällinen” tai tietämätön ja kiinnostumaton lapsen asioista. Tärkeimpänä kuitenkin moni pitää näissä tilanteissa vanhemman aitoa kohtaamista ja keskustelua, ei ainoastaan ”mutu-tietoutta” ja olettamuksia vanhemman tilasta.

Leikkien ja sosiaalisten tilanteiden seuraaminen ja varsinkin niissä näkyvät selkeät muutokset olivat tilanteita, joissa lastentarhaopettajissa oli herännyt huoli lapsen hyvinvoinnista. Vastaajien mukaan lapset toivat esille leikeissä omia kokemuksiaan. Esimerkkinä yksi vastaaja kertoi lapsesta, joka leikki usein humalaista. Lapsen käyttäytymisen piirteet ja sosioemotionaalinen oirehdinta tulevat esiin myös leikeissä ja sosiaalisissa tilanteissa. Päiväkodeissa on tehty lapsihavainnointia myös sadutus-tilanteissa sekä piirustusten kautta on. Yksi vastaajista kertoi tilanteesta, jossa lapsi oli piirustusten kautta tuonut esiin ahdistuksensa. Toinen lastentarhaopettaja toisaalta painotti sitä, että piirustuksista on vaarallista tulkita lapsen maailmaa, jos siihen ei ole riittävästi ammattitaitoa.

Tarinatuokiot ja tunnekasvatus tunnekuvakorttien avulla olivat selkeitä toiminnallisia käytäntöjä, joissa lapset ovat saaneet kanavia tuoda esiin pahaa oloa ja kokemuksiaan.

Lapsihavainnointitilanteita selvittävässä avoimessa kysymyksessä vastaajia pyydettiin myös kertomaan arviointikäytännöistään lapsihavainnoinnin osalta. Havainnointiin olennaisesti kuuluva kirjaaminen mainittiin vain 20 % vastauslomakkeista, joista yhdessä kirjaaminen arvioitiin kuitenkin liian vähäiseksi. Huolen vyöhykkeistöä oman huolen määrittelemisessä käyttää vastauksien mukaan vain yksi lastentarhaopettaja. Tämä on huolestuttava tieto siksikin, että arvioidessaan omaa ammattitaitoa lapsihavainnoinnin osalta, juuri huolen suuruuden määrittelemisen koettiin vaikeaksi useassa vastauksessa. Epävarmuutta koettiin tilanteissa, joissa jouduttiin arvioimaan, milloin huoli on riittävän suuri reagoiviin toimenpiteisiin ja lisäävun pyytämiseen, jolloin kynnyksen reagoimiseen nousee.

”Varmaankin selkeät tapaukset ok, jotka jo tiedettyjä ls-perheitä (lastensuojelu-perheitä) mutta ”rajatapaukset” – milloin huoli riittävän suuri, kynnyksen yhteydenottoon ehkä liiankin suuri”

Lastentarhaopettajat arvioivat yleisesti osaamistaan ja ammattitaitoaan melko hyväksi lapsihavainnoinnin osalta silloin, kun kyse on lastensuojelullisesta huolesta,. Vastaajista, jotka vastasivat avoimeen itsearviointikysymykseen, 68 % kuvaili osaamistaan positiivisin termein, kuten *reagoiva, osallistuva, ok, ihan hyvä näppituntuma*. Taidot arvioitiin tulleen hyväksi iän, työkokemuksen ja työyhteisön tuen kautta. Osaamisensa hyväksi arvioinneista vastaajista 40 % arvioi kuitenkin, että heillä olisi lisäkoulutukselle tarvetta lapsihavainnoinnin tai lapsen edun arvioinnin alueilla tai, ettei niissä voi koskaan tulla tarpeeksi hyväksi. Lastentarhaopettaja, joka on työskennellyt ammatissaan 29 vuotta, muistutti, ettei pelkkä kokemus takaa osaamista muuttuvassa yhteiskunnassa:

“Työkokemus ja ikä ovat tuoneet tullessaan lisää osaamista. Mutta aika on tuonut todella paljon haastetta työelämään.

Työnkuva on muuttunut. Aikaa on seurattava ja oltava jatkuvasti valppaana. Lastensuojelun tarvetta on kaikissa yhteiskuntaluokissa.”

Vastaajista 32 % arvioi osaamistaan lapsihavainnoin alueella negatiivissävyytteisesti, kuten *varovaiseksi* ja *ei kovin vahvaksi*, tai kuvailivat lapsihavainnointia vaikeaksi. Erityisesti niin sanottujen rajatapausten arviointi koettiin haastavaksi. Tällöin lastentarhaopettajat kokivat rajanvedon, mikä kuuluu päivähoitolle ja mikä muille tahoille, vaikeana. Muutaman vuoden lastentarhaopettajan työssä ollut arvioi myös, että lapsihavainnointi sujuu häneltä melko hyvin, mutta johtopäätöksien tekeminen havainnoista on hankalaa.

7.2.3 Huolen herättäjinä aggressiiviset ja vetäytyvät lapset

Niin kuin edellä mainittiin, lastensuojeluperheisiin liittyy usein perushoidon laiminlyöntiä, jolloin lapsen vaatetuksesta, hygieniasta, riittävästä ravinnosta ja levosta ei huolehdita. Kertoessaan lastensuojelullisen tarpeen havainnoinnin kokemuksistaan lastentarhaopettajat kuitenkin nostivat esiin huomattavasti enemmän sosioemotionaalista oirehdintaa kuin lapsen ulkoisia merkkejä. Vastauksissa kuvailut oireilevista lapsista olivat hyvin samankaltaisia. Niistä voi koota kaksi kuvailua tyypillisestä oireilevasta lapsesta; vetäytyvän ja aggressiivisen lapsen kuvan.

Usein lasten ja nuorten pahoinvoinnista keskustellessa on kannettu huolta vetäytyvistä ja sisäänpäin oirehtelevista lapsista ja nuorista. Kyselyyn vastanneet lastentarhaopettajat kuitenkin tiedostivat sen, että lapsi voi oireilla myös vähemmän näkyvästi tai kuuluvasti ja omasivatkin kokemuksia tällaisista lapsista. Sisäänpäin oirehtivaa lasta kuvailtiin vetäytyväksi, jumiutuneeksi, hiljaiseksi, masentuneeksi, poissaolevaksi, sulkeutuneeksi ja alakuloiseksi lapseksi, jonka on vaikea ilmaista tunteitaan.

“Muistuu mieleen lapsi, jonka oli vaikea ilmaista tunteitaan juuri mitenkään. Hän kieltäytyi paljosta puuhastelusta. Lempikaveri oli pehmo kilpikonna. Kontaktia hän haki rajuihin ottein. Keskittymiskyky oli heikohko. Kun asiasta puhuttiin äidille, hän “aukesi” pyytämään apua. “

Pelkäävä lapsi näyttää pelkonsa myös päiväkodissa. Tällainen lapsi säikähtelee, jos häntä yritetään silittää, sekä puolustaa päätänsä ja kehoansa. Lapsen epäluottamus aikuiseen ja salaisuudet voivat olla ilmeisiä. Toisaalta lapsi voi myös vetäytyä muiden lasten seurasta ja ripustautua aikuiseen, olla ylikiltti, ylisuorittava ja ylihuolehtiva ja hakea aikuisen huomiota tätä kautta.

Sosioemotionaaliset ongelmat näyttävät usein ulospäin suuntautuvana aggressiivisuutena. Vastanneiden lastentarhaopettajien kokemusten mukaan näin oireileva lapsi menettää malttinsa herkästi esimerkiksi riitatilanteissa, käyttäytyy väkivaltaisesti muita lapsia kohtaan, on puheissaan itsetuhoinen, uhmaa aikuista jopa lyömällä, paiskoo tavaroita, menettää herkästi malttinsa tai käyttäytyy huonosti.

”Muistan erään lapsen, jonka perheessä oli vakava alkoholi- ja mielenterveysongelma, niin tämä lapsi joutui herkästi riitatilanteisiin toisten lasten kanssa ja piti oikein vahtia, ettei hän vahingoittanut ketään ja kun olisi pitänyt selvittää riitaa, hän alkoi silmittömästi riehua ja heitteli eteisessä kaikki kengät sikinsokin ja tilanne päättyi aina holding-otteeseen aikuisen kanssa.”

Huolta herättävää ja haastavaa käyttäytymistä on myös lapsen ongelmallinen tai lisääntynyt ylienergisyys tai ylivilkkaus, levottomuus ja keskittymiskyvyttömyys. Tähän liittyvä eräänlainen tasapainottomuus on perheen sosiaalisista ongelmista kärsiville lapsille yleistä, mistä eräs vastaajista kirjoitti seuraavaa:

“välillä hyvä kausi, jota seuraa huomattavan vaativa kausi, jossa usein aggressiivisuutta, pettymyksensietokyky olematon ja pohjaton aikuisen hyväksynnän ja läheisyyden tarve”

Muutama lastentarhaopettajista painotti, että mikään lapsen oire tai käyttäytymismalli ei yksinään kerro perheen ongelmista vaan usein huolen herättää useamman havainnon yhteys toiseen. Sen vuoksi havainnoista keskusteleminen työtiimissä on tärkeää. Erityisesti lapsen muuttunut käytös, esimerkiksi avoimen ja iloisen lapsen vetäytyessä omiin oloihinsa, on herättänyt vastaajissa huolta.

7.2.4 Huoli puheeksi – tiimistä tukea ja vanhemmuutta kunnioittaen

Havaitessa lastensuojelullisen huolen päivähoitohenkilöstö on velvollinen ottamaan huolen puheeksi vanhempien kanssa. Seuraavassa tarkastellaan huolen puheeksioton työtapoja ja sitä, miten helppona tai vaikeana eri asioiden puheeksioton lastentarhaopettajat kokevat.

Suurin osa Kouvolan kaupungin lastentarhaopettajista on käynyt Huolen puheeksiotto koulutuksen. Koulutuksen tuomaa antia keuhuttiin hyväksi useammassakin vastauslomakkeessa. Kuitenkin vaikeiden asioiden esiintuonti ja huolen puheeksiotto koettiin lastensuojelutyön osa-alueina, joissa koulutusta tarvitaan ja osaamista tulisi vahvistaa edelleen. Yhden vastaajan kehitysehdotus oli, että Huolen puheeksiotto-koulutusta voisi vielä syventää ja laajentaa koskemaan useammanlaisia ongelmia. Uuden koulutuksen voisi toteuttaa pidempänä ja seikkaperäisempänä ja erilaisia tapauksia pohtivana koulutuksena.

Yleinen tapa huolen käsittelyssä ja puheeksiotossa kouvoolalaisissa päiväkodeissa on tuoda henkilökohtaisesti herännyt huoli tiimikeskusteluihin ja vasta sen jälkeen ottaa huoli puheeksi vanhempien kanssa. Keskustelutilanne vanhempien kanssa järjestyy useimmiten lapsen hakutilanteessa tai sille sovitaan erillinen aika päiväkodille. Muutama vastaaja eritteli tilanteen järjestelyn yksityiskohtia

tarkemmin: Pyritään järjestämään rauhallinen tila, mukana on mielellään kaksi työntekijää ja lapsi on muissa puuhissa. Ne muutamat vastaajat, jotka kuvailivat tarkemmin huolen puheeksioton keskustelutyylä, olivat myös toistensa kanssa samalla linjalla. Heidän mukaansa huoli tulee esittää selkeästi, rehellisesti ja reilusti sekä havaintoihin perustuen. Keskustelun vuorovaikutuksellisuuden tärkeys nousi esiin 24 % vastauksista. Näissä vastauksissa tilannekuvauksessa muistettiin kuuntelun tärkeys, kysyttiin vanhemmilta *“oletko itse huomannut...?”* tai *“olenko oikeassa...?”* ja sovittiin yhteisesti jatkotoimenpiteistä. Yhdessä vastauksessa muistutettiin vielä jo luodun luottamuksellisen suhteen tärkeydestä huolen puheeksiottotilanteessa.

Lastentarhaopettajat arvioivat kyselylomakkeissa Hiitolan raportista esiinnousseiden lastensuojelutarpeen syitä myös siitä näkökulmasta, kuinka helpoksi tai vaikeaksi he kokevat niiden puheeksioton. Helpoimmaksi aiheeksi vastaajat arvioivat vanhempien avuttomuuden ja osaamattomuuden puheeksioton: 21 % koki puheeksioton erittäin helppona ja 50 % helppona. Luontevia keskusteluaiheita ovat myös riittämätön vanhemmuus (58 % mielestä helppoa ja 8 % erittäin helppoa) sekä hoidon laiminlyönti (50 % mielestä helppoa ja 4 % erittäin helppoa). Tulos on siinäkin mielessä positiivinen, että juuri nämä arjen ongelmat arvioitiin myös yleisiksi sekä helposti havaittaviksi päiväkodeissa.

Lähes viidennes vastanneista lastentarhaopettajista oli kohdannut työssään useita perheitä, joissa oli päihteiden väärinkäyttöä, ja lähes kolmannes arvioi ongelman melko yleiseksi. Huolen puheeksiotto tämän asian tiimoilta koettiin kuitenkin vaikeaksi. Neljännes (25 %) vastaajista arvioi sen erittäin vaikeaksi ja yli puolet (53 %) melko vaikeaksi. Tulosten mukaan vanhemmat pystyvät salaamaan ongelmansa tällä saralla hyvin tai päiväkodilla ei ole asian havainnoinnissa riittävää osaamista. Vastaajista 57 % arvioi, että päihdeongelman havainnointi lastentarhaopettajan työssä on vaikeaa.

Yleisesti ottaen, vastaajien arvioidessa puheeksioton näkökulmasta Hiitolan (2008) ryhmittelyn mukaisia sosiaalisia ongelmia, puheeksiotto koettiin vaikeaksi. Vastauksista 60 % merkittiin kohtaan erittäin vaikea ottaa puheeksi tai vaikea

ottaa puheeksi. Vastauksista 31 % puheeksiotto arvioitiin melko helpoksi tai helpoksi. Erityisen vaikeana puheeksiotto koettiin muun muassa taloudellisten vaikeuksien, rikollisuuden, perheväkivallan, lapsen pahoinpitelyn sekä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohdalla. Nämä erityisen vaikeat ja tässä tutkimuksessa vaikeasti havaittaviksi arvioidut ongelmat koettiin kuitenkin myös harvinaisiksi ongelmien yleisyyttä selvittävässä kysymyksessä. Toisaalta harvinaisuudesta huolimatta, ilmiöt ovat äärimmäisen vahingollisia lapselle. Jokaisen tapauksen havainnointiin ja puheeksiottoon tulisi olla valmiudet, jotta asiaan voidaan puuttua varhain ja huolella.

TAULUKKO 2. Sosiaalisten ongelmien puheeksioton helppous/vaikeus lastentarhaopettajien mukaan (vastausten ryhmittäminen monivalintataulukossa).

	Puheeksiotto on	erittäin vaikeaa	vaikeaa	en osaa sanoa	melko helppoa	helppoa
Arjen ongelmat	Avuttomuus ja osaamattomuus (vanhempien)	0 %	29 %	0 %	50 %	21 %
	Riittämätön vanhemmuus	4 %	29 %	0 %	58 %	8 %
	Hoidon laiminlyönti	4 %	38 %	4 %	50 %	4 %
	Taloudelliset vaikeudet	42 %	29 %	13 %	17 %	0 %
	Asumiseen liittyvät ongelmat	29 %	21 %	17 %	29 %	4 %
Päihteet ja Rikollisuus	Päihteiden väärinkäyttö	25 %	54 %	4 %	17 %	0 %
	Rikollisuus	50 %	29 %	17 %	4 %	0 %
Väkivalta	Perheristiriidat	17 %	43 %	4 %	26 %	9 %
	Perheväkivalta	42 %	42 %	8 %	4 %	4 %
	Lapsen pahoinpitely	38 %	33 %	8 %	17 %	4 %
	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	67 %	21 %	8 %	0 %	4 %
Vanhempien tapaamisriidat	Lapsen huolto- ja tapaamisriidat	10 %	38 %	14 %	24 %	14 %
	Muualla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat	10 %	33 %	29 %	14 %	14 %

Vastausten mukaan pitkäkään työkokemus ei aina helpota vaikeiden asioiden puheeksiottoa. Toisella niistä kahdesta vastaajasta, jotka arvioivat jokaisen Hiitolan (2008) ryhmittelyn mukaisen lastensuojelullisen syyn vaikeaksi tai erittäin vaikeaksi ottaa puheeksi, oli yli 15 vuoden työkokemus. Usealla pitkän työuran tehneistä lastentarhaopettajalla arvioista suurin osa asettui asteikolle - melko vaikea tai erittäin vaikea ottaa puheeksi. Toisaalta vastaajissa oli myös heitä, jotka lyhyestä (alle 6 vuotta) työurasta huolimatta, kokivat useissa lastensuojelullisissa syissä puheeksi otton melko helppona tai helppona. Vaikka heillä ei välttämättä kokemusta ollutkaan erittäin vaikean asian puheeksiotossa, oli heillä valmis toiminta-ajatus tilanteeseen ja vankka luottamus tiimin tukeen.

Pohtiessaan työkäytäntöjen kehittämistä tai lisäkoulutusta varhaisen puuttumisen alueella, huolen puheeksiotto-koulutukset ja tiedon lisääminen nousivat vastaajien toiveista esiin. Lisäkoulutusta toivottiin käytännön tilanteisiin; keneen ottaa yhteyttä ja mitä lomakkeita tulisi täyttää. Lapsen edun arviointia ja perheiden havainnointia koskien lisäkoulutukselta toivottiin tarkkaa tietoa yleisimmistä perheiden ongelmista ja lapsen oireilusta niihin liittyen. Muutamassa vastauksessa toivottiin konsultaatio- ja asiantuntija-apua lasten tilanteiden arvioinnissa ja

huolen määrittelyssä. Selkeästi eniten annettiin kuitenkin yleisluontoisia vastauksia, joissa toivottiin lisäkoulutusta sitä enempää määrittelemättä, ja nähtiin, että niistä olisi vahvistamaan omaa osaamista.

”Kaikki koulutukset plussaa eikä kertauskaan ole pahitteeksi”

”Aina on lisäkoulutus tarpeen, varmuutta osaamiseen tarvitaan myös”

”Toivoisin täsmäkoulutusta koko työporukalle em. asioista”

7.2.5 ”Lastensuojeluprosessin yleistieto tärkeää”

Vanhemmat, joiden kanssa lastensuojelullinen huoli otetaan puheeksi, on oikeutettu tietoon tulevista tapahtumista ja tietoon mahdollisista ja olemassaolevista tukitoimista. Se myös luo luottamusta asioiden järjestymiseen ja toivoa perheen ilmapiiriin. Positiivinen tilanne on silloin, kun perhe itse on halukas hakemaan apua ja pyytää tässä ohjeistusta esimerkiksi päiväkodin työntekijöiltä. Seuraavassa esitetään, mitä tietoa lastentarhaopettajilla on lastensuojelun prosessista, ovatko he kokeneet, että tarvitsevat tällaista tietoa ja millaista tietoa he näkevät tarvitsevansa lisää.

Kyselyyn vastanneista lastentarhaopettajista 20 % oli kohdannut työssään tilanteen, jossa vanhempien kanssa oli keskusteltu lastensuojelun toimenpiteistä ja tukimuodoista. He arvioivat, että he pystyivät tilanteissa täyttämään vanhempien tiedon tarpeet hyvin. Nämä lastentarhaopettajat olivat informoineet vanhempia antamalla yhteystietoja, joiden kautta on voinut pyytää perhetyöntekijän apua tai päivystävän sosiaalityöntekijän kautta ohjausta asian eteenpäin viemiseen. Yksi lastentarhaopettaja oli myös kertonut perheelle sosiaalitoimen perhelomista, perhetuista, huostaanotosta ja yhteistyöverkostosta.

Muutamia vastauksia analysoidessa ilmeni erilaiset tavat suhtautua perheisiin, kun tilanne alkaa olla niin huolestuttava, että lastensuojelulliset toimet ovat todennäköisiä. Lastensuojelullisia toimenpiteitä koskevasta keskustelutilanteesta

kokemusta omaava lastentarhaopettaja painotti, että vaikeissa tilanteissa vanhemmille on ilmaistava, että päiväkotihuolehtii lapsista ja muut tahot vanhemmista. Hänen mukaansa tulee huolehtia, ettei vanhempiin luoda liian läheistä ystävyyssuhdetta ongelmatilanteissa. Kahden muun lastentarhaopettajan tarinasta saattoi tulkita läheisemmän tuen avunhakutilanteessa, josta toinen kuvaili tilannetta seuraavanlaisesti:

“Annoin päivystävän lastensuojelun p.numeron. Kerroin, että siellä tähän asiaan voidaan saada apua. Sovimme, että minäkin soitan asiasta sinne hänen jälkeensä, sillä hän oli venäjänkielinen ja oli kirjoittanut huonolla suomen kielellä kirjeen perheensä ongelmista, jotka selitti minulle”

Osalla tutkimukseen vastanneista ei ollut kokemusta tilanteista, joissa tietoa lastensuojelun prosessista ja palveluista annetaan vanhemmille. He kokivat, etteivät olisi kovinkaan valmiita antamaan tarkkaa lastensuojelun tietoa.

Kysymykseen vastanneista lastentarhaopettajista 37 % näki, ettei heillä ole juuri ollenkaan sellaista tietoa, vaan kääntyisivät asiassa esimerkiksi johtajan puoleen tai lupaisivat vanhemmille selvittää asiaa tai hankkia yhteystietoja.

Kuvailujen perusteella keskustelut olisivat lähinnä tiedottamista ja asian käsittelyn siirtämistä muille tahoille. Useimmat lastentarhaopettajat antaisivat ensisijaisesti lastensuojelun tai Kasperin yhteystiedot. Muutama lastentarhaopettaja esittäisi mahdollisuutta päiväkodilla järjestettävään palaveriin tai kertoisi, että voisi itse tai vanhemman kanssa yhdessä ottaa yhteyttä lastensuojeluun. Tietoa ensisijaisista avohuollon tukitoimista oli vastaajilla kohtalaisen vähän. Kysymykseen vastanneista lastentarhaopettajista vain kolme kertoisi perheelle perhetyöntekijän palveluista tai muista tukipalveluista. Näin vastanneista kahdella oli sosiaalialan koulutus ja yhdellä opistotasoinen lastentarhaopettajan tutkinto. Päiväkotityöntekijän ilmoitusvelvollisuudesta kertoisi vanhemmille kaksi vastaajaa.

Lastensuojelu ei suinkaan ole pelkästään lakipykälää ja vanhemman oikeuksien vähentämisestä, vaan sen tarkoituksena on auttaa ja tukea koko perhettä. Tällaisista lastensuojelun periaatteista kertoisi vastauksien mukaan vain yksi vastavalmistunut sosionomi (AMK):

”Kertoisin, että lastensuojelu on perheiden tukemista ja lapsen suojelua, lapsen edun varmistamista--- Korostaisin huostaanoton viimesijaisuutta sekä perhekeskeisyyttä.”

Lastentarhaopettajien yleisin arvio omista tiedoistaan lastensuojeluprosessista tai lastensuojeluviranomaisten palveluista oli heikko, mutta heidän näkemyksiensä mukaan lastentarhaopettajan työssä kyllä tarvitaan kyseistä tietoa. Tälläkin alueella osaamisen erittely tuotti hankaluuksia ja arviot tarvittavasta tiedosta olivat pääosin yleisluontoisia, kuten *”kaiken kattavaa tietoa”*, *”kaiken mahdollisen”* tai *”kaikki tieto tarpeen”*. Tarkemmin määriteltyä tietoa koettiin tarvitsevan turvallisuusasioista, vanhempien oikeuksista, lastensuojelun toimijoista yhteistietoineen sekä lastensuojelun palveluista.

7.2.6 Lastensuojeluasiakkuuden kynnyksellä tukea ammattilaisverkostosta

Jos lasten kanssa työskentelevä henkilö havaitsee tai epäilee lapsen hyvinvoinnin vaarantuneen, on hänellä velvollisuus tehdä lapsesta lastensuojeluilmoitus sosiaaliviranomaisille. Seuraavana on kartoitettu lastentarhaopettajien kokemuksia prosessin sellaisesta vaiheesta, kun lastensuojeluilmoitusta harkitaan tai se tehdään. Tässä yhteydessä kartoitetaan myös ammattilaisverkoston käyttämistä ja yhteistyön toimivuutta.

Tutkimukseen osallistuneet lastentarhaopettajat arvioivat tuntevansa lastensuojeluilmoituksen käytännön hyvin. Arviot perustuivat suurella osalla vastaajilla oman tiedon etukäteiseen arviointiin asiasta, sillä vain harvalla oli kokemusta lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. Kolme vastaajaa oli tehnyt lastensuojeluilmoituksen viimeisen kahden vuoden aikana; yksi näin vastanneista

oli tehnyt kaksi ilmoitusta ja kaksi vastaajaa olivat tehneet yhden ilmoituksen. Vain kaksi vastaajaa arvio, etteivät he tunne riittävän hyvin lastensuojeluilmoituksen käytäntöä. Tilanteen, jossa lastensuojeluilmoitusta on joutunut lapsen edun nimissä harkitsemaan, oli kohdannut työssään kuitenkin moni vastaaja. Vastaajista 28 % oli harkinnut viimeisen kahden vuoden aikana lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Tällaisen tilanteen oli kohdannut työssään neljä vastaajaa yhden kerran ja kolme vastaajaa oli joutunut harkitsemaan ilmoituksen tekoa kahden perheen kohdalla.

Moni kyselyyn vastanneista lastentarhaopettajista koki epävarmuutta lapsen edun arvioissa. Tähän ongelmaan nähtiin kuitenkin ratkaisumahdollisuus ammattilaisverkostossa. Ammattilais- ja viranomaisyhteistyötä koskevassa kehitystoiveita kartoittavassa kysymyksessä tuli esille esimerkiksi toive konsultaation järjestämiseen huolen arvioinnissa ja puheeksiotossa. Konsultaatiota tai asiantuntija-apua oli kuitenkin kyselyn mukaan melko aktiivisesti jo haettukin kyseisissä tilanteissa. Vastaajista 24 % oli hakenut muilta ammattilaisilta tukea lapsen edun arvioinnissa lastensuojeluilmoituksen harkinnan alla. Heistä jokainen oli ottanut yhteyttä ainakin kasvatus- ja perheneuvolaan, apua oli haettu myös neuvolan työntekijältä, kiertävältä erityislastentarhaopettajalta sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijältä.

Kun päiväkodissa on lastensuojelun asiakkaana oleva tai sosiaalisista ongelmista kärsivä perhe, yhteistyötä voidaan tehdä eri viranomaisten ja asiantuntijoiden kanssa. Kyselyn mukaan Kouvolan lastentarhaopettajilla ei ole juuri kokemusta viranomaisyhteistyöstä lastensuojeluperheiden kohdalla. Konsultaatiota tai muuta tukea lastensuojeluperheiden kanssa työskentelyyn oli hakenut 20 % vastanneista ja nämä vastanneet sijoittuivat kahteen päiväkotiin. Yksi vastaaja ei ollut hakenut lastensuojeluperheen kanssa työskentelyyn tukea tai konsultaatiota, mutta arvioi jälkikäteen, että olisi sitä tarvinnut.

”En mutta olisi kyllä tarpeellista. Vasta jälkikäteen tajuaa kuinka uuvuttavaa ja henkisesti rankkoja em. perheet ovat”

Tukea ja konsultaatiota oli haettu erilaisilta toimijoilta ja erilaisiin tilanteisiin. Lastenpsykologilta oli haettu apua omaan suhtautumiseen ongelmaperhettä kohtaan ja sosiaalityöntekijältä neuvoja ja toimintaohjeita perheen kanssa työskentelyyn. Myös erityislastentarhaopettajat ja kasvatusta- ja perheneuvola Kasper ovat olleet avuksi työskentelyssä. Asiantuntijoilta oli haettu tukea päiväkodin käytäntöihin ja suhtautumiseen vanhempia kohtaan, joilta lapsi oli otettu pois. Askarruttavia kysymyksiä oli: *Saako vanhemmille kertoa lapsesta ja mitä tulisi kertoa?*

Yhteistyö lastensuojelun verkostossa koettiin pääosin toimivana ja hyvänä. Kysymykseen vastanneista 69 % kuvaili kokemuksiaan yhteistyöstä positiivisesti. Yhteistyö oli tällöin koettu toimivana ja hyvänä sekä viranomaiset asiansa osaavina ja yhteistyökykyisinä. Varsinkin päiväkodeissa, joissa lastensuojeluperheiden kanssa työskentelyyn oli haettu tukea ja konsultaatiota lastensuojelun verkostosta, yhteistyö koettiin hyvänä. Näissä päiväkodeissa yhteistyötä kuvattiin avoimeksi, tarpeelliseksi ja helpottavaksi. Kuitenkin yksi lastentarhaopettaja, jolla kokemusta yhteistyöstä oli, mietti, saako perhe ja lapsi kuitenkaan riittävästi oikeanlaista tukea vaikka ”*valtava määrä ammattilaisia saman pöydän äärellä onkin*”.

Vastaajissa oli myös niitä, jotka olivat kokeneet yhteistyön lähinnä negatiivisena tai riittämättömänä. Muutamalla vastaajalla oli kokemus, ettei sosiaalitoimessa reagoida päivähoiton suureen huoleen lapsesta. Näin vastanneet arvioivat, että sosiaalityöntekijöillä ei ole aikaa riittävästi työskentelyyn. Muutamalla vastaajalla kokemukset olivat hyvin kaksijakoiset. Tällöin sosiaalityöntekijästä tai tilanteesta riippuen yhteistyö ja yhteydenotot ovat olleet joko positiivisia tai negatiivisia.

Yhteistyön osalta päiväkodeissa toivotaan avoimuuden lisäämistä päiväkotiin päin. Päiväkodin työntekijät kokevat tilanteet usein niin, että heiltä odotetaan aktiivista tiedottamista, mutta päiväkotiin päin tulee vain ”*tiedon murusia*”. Usein perheiden todellinen tilanne paljastuu päiväkodille vasta jälkikäteen.

Tilannetiedotusta ja selkeyttä menettelytapoihin kaivataan myös sen jälkeen, kun yhteys sosiaalityöntekijään on otettu. Epävarmuutta koettiin siinä, tuleeko ilmoittelua jatkaa, jos havaitsee samankaltaisia ongelmia perheessä? Avoimuutta

toivottiin myös suhteessa vanhempiin. Yksi vastaaja toivoi, ettei vanhempien selän takana työskenneltäisi ja toivoikin työskentelyssä läpinäkyvyyttä.

Useammassa vastauksessa peräänkuulutettiin sosiaalityöntekijöiden, Kasperin työntekijöiden ja kiertävien erityislastentarhaopettajien esittelemistilaisuutta tai yhteistä foorumia päiväkotien työntekijöille. Vastaajat näkivät, että kun toimijat saavat heidän mielissään nimen ja kasvot sekä lastensuojelutiedon lisääntyessä, kynnyksen tuen hakemiseen ja yhteydenottoon madaltuisi. Voimakkaasti tuotiin esiin myös tietämättömyyttä kuntaliitoksen myötä muuttuneista toimijoista ja käytännöistä ja toivottiin pikaista parannusta asian suhteen. Yhden vastaajan mukaan paras ja tärkein apu lastensuojelullisissa asioissa on koulutetun henkilöstön eli perhetyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden lisääminen.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Ensimmäisenä tutkimustehtävänä oli kartoittaa, millaisena lastentarhaopettajat kuvailivat omaa ja työyhteisön osaamista ennaltaehkäisevän lastensuojelun toteuttajina. Tutkimukseen osallistuneet lastentarhaopettajat ovat tiedostaneet uuden lastensuojelulain keskeiset periaatteet ja pitävät päivähoiton lastensuojelullista tehtävää tärkeänä. Tämä on tärkeä lähtökohta; tahto ja asenne ovat olemassa. Päiväkoti on koko perheen palvelu, jossa on tutkimukseen osallistuneiden lastentarhaopettajien mukaan mahdollista tehdä ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä ja puuttua perheiden ongelmallisiin tilanteisiin.

Lastentarhaopettajat kuvailivat tekemäänsä ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä perustehtäviensä kautta: tuetaan vanhempia keskustellen ja kuunnellen (esimerkiksi vasu-tapaamisissa ja käytäväkohtaamisissa). Vastausten perusteella lastentarhaopettajat eivät käytä keskusteluissa erityisiä keskusteluja tukevia menetelmiä. Tiimin ja työyhteisön toteuttama yhteistyö oli monella tapaa lastensuojelullinen työkäytäntö; havaintovastuuta ja tietoja jaettiin sekä päätöksissä ja toiminnassa tuettiin toisia. Tutkimukseen osallistuneiden lastentarhaopettajien arviot omasta osaamisesta liittyivät vahvasti omiin luonteenpiirteisiin tai ominaisuuksiin. Erityisesti rohkeutta arvioitiin joko

riittävänä tai liian vähäisenä. Toinen vahvasti esiin noussut asia, jota arvioitiin joko vahvuutena tai heikkoutena, oli työkokemus tai sen puute. Arvioidessaan ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä työtä kehittämisen näkökulmasta lastentarhaopettajat kaipasivat ulkoapäin annettavia tai yhteisesti sovittuja, selkeitä toimintatapoja tilanteisiin sekä lisää tietoa.

Keskeisistä tutkimustuloksista; osaamisen määrittelystä ja toiveesta ulkopuolelta tulevalle työkäytäntöjen selkeyttämiselle, voi tehdä erilaisia johtopäätöksiä ja pohdintoja. Ennaltaehkäisevässä lastensuojelutyössä nojaututtiin vahvasti kokemustietoon ja – taitoon sekä rohkeuteen toimia. Kuitenkin useissa vastauksissa nousi esiin toiveita työkäytäntöjen selkeyttämiselle ja tiedon lisäämiselle, niin oman kuin työyksiköidenkin ammattitaidon vahvistamiseksi. Näistä ilmiöistä nousee esiin kysymyksiä: Nojataan omassa osaamisessa liian voimakkaasti vaikeasti määriteltävään kokemusaosaamiseen ja persoonaan? Koska lisää tietoa ja työkäytäntöjä kuitenkin kipeästi kaivataan, herää kysymys: Ovatko tänä päivänä perheiden ongelmat niin vaikeat ja moninaiset, ettei kokemuksella ja persoonalla piirteillä enää koeta pärjäävän? Tai onko päiväkotien ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä edes selkeästi määritelty tai onko kasvatushenkilöstö sen tiedostanut? Tätä voi pohtia siksi, etteivät vastaajat osanneet eritellä, mihin työkäytäntöihin selkeyttämistä kaivataan ja millaista tietoa työssä tarvitaan. Onko niin, että voimattomuus entistä haastavamman ja epäselvästi määritellyn työn edessä laittaa työntekijät ”huutamaan” selkeitä ohjeita ja lisää tietoa sekä vaatimaan toimia ensisijaisesti sosiaalityöltä?

Koskien työkäytäntöjen selkeyttämistä, lastentarhaopettajat kokivat vaikeana määrittää sen, mikä kuuluu päiväkodille ja mikä sosiaalialan työntekijöille. Rajanvetoa ei varmasti helpota päivähoidon oleminen sosiaali- ja opetusalan taistelukenttänä. Kuitenkin lastentarhaopettajien hämmennys eri toimijoiden työalasta ihmetyttää. Onhan lastensuojelulaki selkeä ja yksiselitteinen: Jos epäily lapsen hyvinvoinnin vaarantumisesta herää, on tällöin päivähoidon työntekijällä (esimerkiksi johtajan kautta) velvollisuus ottaa yhteyttä lastensuojelun sosiaalityöstä vastaavaan toimijaan. Lastensuojelun selvityksen tarpeen arviointi ja lastensuojeluselvityksen tekeminen ovat yksiselitteisesti sosiaalityöntekijän ja

hänen työparinsa tehtäviä, minkä tulisi vapauttaa esimerkiksi päiväkoteja huolen arvioinnissa. Pienemmästäkin huolesta tulisi ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään, jolla on osaamista arvioida tilannetta tarkemmin tai antaa ohjeita jatkohavainnointiin. Tästä herääkin kysymyksiä: Koetaanko selkeästä laista ja lain tuntemuksesta huolimatta viranomaistason lastensuojelu liian monimutkaisena tai pelätäänkö, että ottaessa yhteyttä lastensuojeluun päiväkotityöntekijä sitoo itsensä haastavaan perheeseen?

Useista vastauksista välittyi se, etteivät ongelmat tule esille päivähoitossa tai perheet muuttavat usein, jolloin todellista vaikuttamista ei ehditä tekemään. Paljon oli myös lastentarhaopettajia, joilla ei ollut kokemusta lastensuojelusta, vuosienkaan työkokemuksesta huolimatta. Tässä näen mahdollisena sen, että tilanteissa toteutuu yksilön, ryhmän tai jopa koko organisaation tasolla Sengen kasvattajan puolustusmekanismeista niin sanottu ”Keitetyn sammakon ongelma”:
” En huomaa ympäristössä tapahtuvia muutoksia, en siis reagoi niihin. (Kuten sammakko, joka kuolee jouduttuaan hitaasti lämmitettävään veteen) (Kontu & Suhonen 2006, 58). On varmasti totta, että perheet voivat piilotella ongelmiaan taitavasti tai yrittävät viimeiseen asti selvitä moninaisten ongelmiansa kanssa yksin. Samanaikaisesti päivähoitossa tulee kuitenkin kehittää havainnoinnin ja vuorovaikutuksen osaamista. Jotta varhaisen puuttumisen eri vaiheissa (havainnoissa, puheeksiotossa ja perheen ohjaamisessa lisätuen piiriin) onnistuttaisiin, edellyttää se tietoa perheistä, heidän ongelmistaan ja palveluverkostosta sekä vuorovaikutustaitojen kehittämistä vastaamaan haastavienkin vanhempien tarpeita. Kokemusvuosiin ja vanhoihin toimintakaavoihin, niitä väheksymättä, ei tule varauksetta nojata. Sengen mukaan tällöin käytössä voi olla myös oppimista estävä puolustusmekanismi: ”
Pitäytyminen vain kokemusoppimisessa” – Sovellan uuteen tilanteeseen aiemmin käyttämiäni keinoja, jättäen huomiotta mahdolliset muutokset toiminnan struktuurissa (Kontu & Suhonen 2006, 58). Moni vastaajista tekee työtä kokemuksella, eikä ole sinisilmäinen ja omaa varmuutta vanhempien kohtaamisessa. Onko kokemuksen tuoma varmuus kuitenkin mahdollisesti rutinoitumista positiivisessa, mutta ehkä myös negatiivisessa mielessä? Onko kokemuksen tuomalla varmuudella se kääntöpuoli, etteivät vanhat kokemukset

enää päde uudessa yhteiskunnassa, uusien perheiden ja uusien ongelmien kohdalla? Jääkö hätä näkemättä ja jääkö tuki antamatta esimerkiksi nuorten perheiden tai maahanmuuttajien kohdalla?

Vastaajista yllättävän harva nosti lasten kanssa tehtävän työn lastensuojelun työkäytännöksi. Olisiko yksi työkäytäntöjen ja päivähoitohenkilöstön osaamisen pohtimisen ja arvioinnin kohde se, miten lasta erityisesti tulisi tukea silloin, kun tiedetään esimerkiksi vanhempien päihdeongelmista tai väkivaltaisuudesta? Erityisiä työvälineitä muun muassa tunneilmaisuun on jo olemassa paljonkin. Muun muassa kuvakorttien käyttöä, lelujen ja esineiden käyttöä ja saduttamista tässä kontekstissa harjoiteltiin ainakin omassa sosionomi (AMK)-koulutuksessani, mutta nämä menetelmät tai materiaalit eivät nousseet kuin yksittäisinä mainintoina esille Kouvolan lastentarhaopettajien vastauksista. Lapsen kanssa tehtävä työ on kuitenkin ennaltaehkäisevää lastensuojelua puhtaimmillaan. Lapsi tarvitsee ehdottomasti avun nyt ja tässä, mutta tuen vaikutusta tulevaisuuteen ei voi väheksyä. Vaikka lapsen perheessä tilanne olisi miten hankala ja moniongelmainen tahansa, läheinen ja perusturvallisuutta luova aikuissuhde voi turvata lapsen kasvua hyvinvoivaksi nuoreksi ja edelleen aikuiseksi. Sosiaalisten ongelmien ylisukupolvisoituminen on ilmiönä yleinen ja myös se huomioiden lasten kanssa tehtävää työtä tulisi kehittää. Päivähoidossa lasten kohtaamiselle tuo haasteita myös lasten erilainen oireilu. Tuleeko aggressiivisesti oireileva lapsi tuetuksi ja kuulluksi, eikä vain rajoitetuksi ja rangaistuksi päivähoidossa? Nähdäänkö myötäilevän ja kiltin lapsen sisäinen paha olo vai huokaistaanko helpotuksesta ryhmän rauhallisen ilmapiirin nimissä?

Toinen tutkimustehtävä koski varhaisen puuttumisen toteuttamista ja osaamisen arviointia. Lähtökohtana tutkimustehtävässä oli tarpeellista kartoittaa, miten suuresta tai yleisestä ongelmasta on kyse, kun keskustellaan päiväkodin asiakasperheistä, joilla on sosiaalisia ongelmia. Tutkimukseen osallistuneet lastentarhaopettajat kohtasivat työssään sosiaalisista ongelmista eniten niitä, mitkä ovat yleisiä syitä lastensuojelutarpeen taustalla myös Heinon (2007) ja Hiitolan (2007) tutkimuksissa. Arjen ongelmat ja päihdeongelmat näyttävät voimakkaasti myös kouvolaan päiviin. Tutkimuksessa kartoitettiin

myös, miten lastentarhaopettajat ovat kokeneet havainnointimahdollisuutensa työssään erilaisten sosiaalisten ongelmien kohdalla. Arjen ongelmat oli heidän mielestään helppo havaita työssä. Esimerkiksi havainnot lapsen perushoidon laiminlyönnistä koskivat näitä ongelmia. Päihdeongelmat, jotka koettiin arjen ongelmien jälkeen yleisimmiksi ongelmiksi, koettiin vaikeammiksi havaita ja ottaa puheeksi kuin arjen ongelmat. Tutkimustulosten perusteella tietoa päihdeongelmista, niiden havaitsemisesta ja osaamista niiden puheeksiottoon tarvittaisiin päiväkodeissa.

Koskien havainnointia yleensä, tutkimustuloksista nousi esiin havaintojen kirjaamisen vähyys päiväkodeissa. Se eriteltiin havainnoinnin työkäytännöksi vain muutamissa vastauksissa. Havainnoinnissa ei myöskään käytetty apuna siihen tarkoitukseen suunniteltuja kaavakkeita tai lomakkeita, joita löytyisi kootusti esimerkiksi Heinämäen (2006) teoksesta Varhaista tukea lapselle – työvälineenä kehittämisvalikko.

Vastausten mukaan puheeksioton työtapana on tutkimukseen osallistuneiden lastentarhaopettajien keskuudessa hyvin yhtenäinen. Siinä on paljon piirteitä Huoli puheeksi-oppaan työtavasta, johon kouvolaalaiset lastentarhaopettajat ovat koulutettuja. Puheeksiotto koettiin kuitenkin yleisesti vaikeaksi työkäytännöksi. Vaikeaksi puheeksioton vastaajat arvioivat varsinkin niiden sosiaalisten ongelmien alueilla, joilta heillä ei ollut paljon kokemusta, kuten lasten pahoinpitelyn ja seksuaalisen hyväksikäytön sekä rikollisuuden alueilla. Kuitenkin melko yleisinä koettujen ongelmien; perheristiriitojen, perheväkivallan, taloudellisten ongelmien ja asumiseen liittyvien ongelmien, puheeksiotto koettiin myös vaikeana.

Huolen puheeksiotto on aina myös lupaus auttaa ja tarjota tukea. Tutkimukseen osallistuneilla lastentarhaopettajilla oli kuitenkin melko vähän tietoa lastensuojelun palveluista ja – prosessista ja he kokivatkin tarvitsevansa lisää tällaista tietoa. Lastentarhaopettajista vain muutamit olivat kohdanneet tilanteen, jossa olivat jakaneet vanhemmille lastensuojelutietoa. He kokivat pärjänneensä tilanteissa kuitenkin hyvin. He, jotka eivät olleet kohdanneet tällaista tilannetta,

kokivat tietonsa vähäisiksi mutta eivät osanneet tarkemmin määrittää, millaista tietoa tarvitsisivat lisää. Yhtälöstä voi tehdä samankaltaisen johtopäätöksen kuin edellä ennaltaehkäisevän työn kohdalla: Erittäin haastavien perheiden kohdalla koetaan osaamisen riittämättömyyttä. Usein tämä perustuu ennakkokäsityksiin, sillä kokemusta tällaisista perheistä on vähän. Tietoa tarvitaan varmasti enemmän, mutta myös rohkeutta kohdata ongelmat. Lastentarhaopettajan asiantuntijuuteen voidaan lastensuojelulain perusteella nähdä kuuluvan ainakin lastensuojeluprosessin perustiedot, vanhempien ja lasten oikeuksien tunteminen ja lastensuojelupalveluiden perustiedot.

Henkilöstön kouluttaminen tiedon ja teorian opettamisella ulkoapäin, joko kirjallisuutta luetuttamalla tai luentoja järjestämällä, ei välttämättä ole osaamisen vahvistamisen kannalta riittävää. Tietoa tulisi osata myös käyttää tarkoituksenmukaisesti ja luovasti. Vaikeaksi koettua huolen puheeksiottoa voisi helpottaa harjoittelemalla erilaisten ongelmien puheeksiottoa ja eritavoin reagoivien perheiden kohtaamista. Tällöin jonkinlaiset pienryhmät voisivat ammattitaitoisen ryhmänohjaajan kanssa myös työskennellä case-tapausten äärellä, keskustella kokemuksistaan ja tuoda hiljaista tietoaan näkyväksi muille päivähoiton työntekijöille.

Kouvolan päivähoiton tilanteesta lastensuojelun näkökulmasta välittyi tutkimuksen kautta positiivisempi kuva, mitä oli odotettavissa valtakunnallisen keskustelun perusteella. Keskustelussa päivähoiton lapsiryhmiä on kritisoitu liian suuriksi. Kouvolassa joko lapsiryhmien koot ovat sopivia, tai henkilöstö on sopeutunut heikkoon tilanteeseen, sillä lapsiryhmiä ei juurikaan kritisoitu vastauksissa liian suuriksi. Opetusalan ammattijärjestön OAJ:n ylläpitämän keskustelun sävyjä kasvatusvastuussa olevien henkilöiden ammattitaidosta ja koulutusnimikkeestä odotin myös lukevani nimettömistä vastauksista. Peruskoulutusta ei nostettu vahvuudeksi tai sen puutetta heikkoudeksi oman ammattitaidon tai muiden työntekijöiden ammattitaitojen arvioinneissa. Kun olemme lukeneet mediassa kädenvääntöä tutkimusnimikkeiden arvostuksesta, oli hämmentävää nähdä useita vastauksia, joissa yliopistotutkinnon suorittanut vastaaja ei löytänyt omaa koulututustaan annetuista vaihtoehdoista. Vaikka

vastausvaihtoehtoina oli sekä kasvatustieteiden kandidaatti että - maisteri, merkitsivät nämä lastentarhaopettajat koulutuksensa kohtaan ”muu, mikä?” esimerkiksi sanalla ”yliopistokoulutus LTO”. Sosiaalialan tai kasvatusalan koulutuksen saaneiden lastentarhaopettajien näkemysten ja kokemusten välillä ei ollut suurta eroa. Kasvatusalan koulutuksen saaneet lastentarhaopettajat pitivät lastensuojelutyötä yhtäläillä tärkeänä kuin sosiaalialan koulutuksen saaneet lastentarhaopettajat. Sosiaalikasvattajat ja sosionomit (AMK) myös nostivat erityisesti lasten kanssa tehtävän työn merkityksen korkealle, minkä olisi odottanut vahvemmin tapahtuvan kasvatustieteisiin erikoistuneilta lastentarhaopettajien toimesta.

9 POHDINTAA TUTKIMUKSEN TOTEUTUKSESTA JA JATKOTUTKIMUSAIHEISTA

Tutkimus koski tutkimusjoukon eli lastentarhaopettajien työtä. Kokemusten tutkimisessa on aina kysymysmerkkinsä tutkimuksen luotettavuuden kohdalla. Yllättävänkin positiivisia arvioita ja kokemuksia lukiessa heräsi ajatus; vastataanko niin, miten vastaajat kuvittelevat tai haluaisivat toimia tilanteissa ja niin, miten on ”oikeaoppista” vastata? Tällä tarkoitan sitä, että vastaajat varmasti tuntevat hyvät työtavat tai ainakin sen, mitä tavoitteita työllä tulisi saavuttaa ja voivat tällöin kuvailla omaa toimintaansa tätä kautta. Päiväkoteja tai yhteisiä toimintapoja arvioivien kysymysten kohdalla kriittisen palautteen vähyydestä heräsi myös epäily, että pidättäytyäänkö kritiikin antamisessa työyhteisön hyvän ilmapiirin nimissä. Koetaanko mahdollisesti, että vähäisiinkin resursseihin tulee hyvän työntekijän sopeutua? Varovaisuutta kriittiseen arviointiin pyrin minimoimaan valitsemalla aineistonkeruutavaksi kyselylomakkeen, johon vastattiin nimettömästi. Tutkiessa kokemuksia tulee muistaa, että kokemus on aina subjektiivinen. Jos esimerkiksi lastentarhaopettaja on kokenut tukeneensa vanhempaa hyvin huolen puheeksioton tilanteessa ja antanut mielestään riittävän ohjauksen lisäävun piiriin, on se hänen kokemuksensa asiasta. Täytyy muistaa, että tilanteesta voi ja tulee kysyä kokonaistilanteen hahmottamiseksi myös vastapuolen, eli vanhempien, kokemus.

Jo suunnitteluvaiheessa pohdin kyselylomakkeen käyttöä laadullisessa tutkimuksessa ja sitä tuleeko aineisto antamaan riittävän syvää tietoa tutkimuskysymyksiin. Haastatellen lastentarhaopettajia ja havaitsemalla lastentarhaopettajien päiväkotityötä kokemuksista ja näkemyksistä saisi ehkä lisää tietoa, mahdollisesti myös syvempää ja tarkempaa. Mielenkiintoista lisäaineistoa esimerkiksi havainnoinnista saisi myös päiväkotiarjen kirjaamisista tai lasten henkilökohtaisista varhaiskasvatussuunnitelmista. Ryhmähaastatteluissa myös lastentarhaopettajien pohdinta päiväkotien lastensuojelutyöstä voisi syventyä.

Henkilökohtaisesti opinnäytetyöprosessi oli haastavampi oppimiskokemus, mitä osasin odottaa. Prosessin edetessä tavoite tuottaa päivähoidolle hyödyllinen opinnäytetyö kasvoi. Vaikka koin hyvin varhaisessa vaiheessa juuri tutkimuksen itselleni sopivaksi opinnäytetyön muodoksi, tuli prosessin aikana epäily, olisiko päivähoidolle ja lastensuojelulle ollut hyödyllisempää tehdä aiheesta joku konkreettinen tuote. Tällainen olisi voinut olla esimerkiksi tiivistetty opas erilaisten sosiaalisten ongelmien havaitsemisesta, työkäytäntöjen mallintaminen tai keskustelufoorumien järjestäminen ammattilaisverkostolle. Toisaalta opinnäytetyölle resursoitu aika ja työmäärä ovat rajallisia ja näen, etten olisi voinut edellä mainittuja toiminnallisuuksia järjestää ilman lastentarhaopettajien tarpeisiin perehtymistä eli ilman tekemääni tutkimusta. Koska yhteistyötahon ohjaajani vaihtui keskellä kriittisintä tutkimuksen suunnittelun vaihetta, jäin myös hieman yksin näissä pohdinnoissani. Jouduin tekemään yhteistyösuhteesta huolimatta itsenäisiä päätöksiä ja arvioimaan, millaista tietoa päivähoito mahdollisesti tarvitsisi. Haasteita koin myös aiheen rajaamisessa. Varsinkin suunnitteluvaiheessa punnitsin tutkimuksen rajaamisen ja syvällisen tiedon problematiikkaa. Edelleen näen, että asian laajempi kartoittaminen tuotti hyödyllisempää ja käyttökelpoisempaa tietoa kuin kapeasti rajatun aiheen, kuten huolen puheeksiotosta, tutkiminen muutaman syvähaastattelun kautta.

Jälkikäteen arvioidessa tutkimuslomakkeen käyttö sähköisesti olisi voinut tulla kysymykseen. Sähköisen lomakkeen vastaukset olisivat olleet helpommin luettavissa, koska joistain käsinkirjoitetuista vastauksista oli vaikea saada selvää.

Uskon myös, että tällöin lastentarhaopettajat olisivat antaneet laajempia vastauksia, sillä tietokoneella kirjoittaminen on tänä päivänä usealle luontevampaa kuin käsin kirjoittaminen. Myös aineiston puhtaaksikirjoittamisessa olisi säästynyt paljon aikaa.

Jatkotutkimusaiheita ja jatkoprojekti aiheita tutkimustulokset herättävät runsaasti. Lastensuojelutyö päiväkodissa on vahvasti moniammatillista ja verkostoitunutta työtä. Jotta työtä päästäisiin todella kehittämään, tulisi samankaltainen kysely toteuttaa sosiaalityöntekijöille ja muille ammattilaisverkoston toimijoille. Yhtä tärkeää kehittämistyössä on myös kuulla perheitä ja heidän kokemuksistaan eri puolilta ammattilaisverkostoa. Tutkimustuloksista nousee myös suoraan ideoita jatkotoimille ja työn kehittämiseksi. Tietopakettien laatiminen päiväkotihenkilöstölle tai työkäytäntöjä pohtivien keskusteluryhmien vetäminen olisivat mielestäni erinomaisia aiheita esimerkiksi sosionomin (AMK) opinnäytetöille. Rajasin tutkimuksessa lastensuojelun ennaltaehkäisevästä lastensuojelusta lastensuojeluasiakkuuden alkuun, eikä lastensuojeluperheiden tai huostaanotettujen lasten kanssa työskentelyä käsitelty. Jatkotutkimusaiheena voisikin olla kokemusten ja näkemysten tutkiminen niiltä alueilta. Rajatessani tutkimusjoukon lastentarhaopettajiin, jäi päiväkodin muiden työntekijöiden näkökulma huomiotta. Yhtenä jatkotutkimusaiheena voisikin olla muun päivähoitohenkilöstön kokemukset ja näkemykset päiväkotien lastensuojelutyöstä. Myös johtajuuden tarkastelu esimerkiksi päiväkotihenkilökunnan ja sosiaalityön välisessä verkostotyössä olisi mielenkiintoista toteuttaa. Perhepäivähoidon lastensuojeluosaamisen kartoitus olisi hyödyllistä tehdä. Kuntaliitoksen myötä voisi tekemäni kartoituksen toteuttaa myös Kouvolaan liittyneiden kuntien alueilla.

Kokonaisuudessaan prosessi on haastavuudestaan huolimatta ollut mielenkiintoinen ja opettavainen. Olen päässyt tarkastelemaan ja pohtimaan lastensuojelua hyvin laajasti ja monesta näkökulmasta. Prosessiani on tukenut myös ensimmäisen lapseni aloittaminen päiväkodissa, minkä kautta olen pohtinut kasvatuskumppanuuden mahdollisuuksia ja toteuttamistapoja. Tutkimusaihe on vetänyt minut todella mukaansa ja päiväkotien lastensuojelutyö tuntuu minusta

aina vain tärkeämmältä ja tärkeämmältä. Koen tärkeänä, että erityisesti niiden perheiden ja lasten kohdalla, jotka erityistä tukea tarvitsevat, päiväkotien henkilöstö tulisi todella käyttää tilaisuutensa varhaiseen puuttumiseen hyväksi. Tahtoa tähän päiväkodeista löytyy. Kuntien ja työtä ohjaavien henkilöiden tulisikin turvata resurssien riittävyys. Tämä ei, tutkimukseenikaan nojaten, tarkoita vain rahaa ja henkilökuntaa, vaan yhtäläillä tiedoilla, osaamista ja verkoston toimivuutta. Päiväkotihenkilöstön osaamista voidaan vahvistaa myös peruskoulutuksen kautta. Vaikka päiväkodissa työskentelevät sosionomit (AMK) ovat suuntautuneet varhaiskasvatukseen, ei aikuissosiaalityön osaamista voi väheksyä. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi päihdeosaamista tarvitaan päiväkodeissa. Kokemuksia esimerkiksi huolen puheeksiotosta tulisi saada jo peruskoulutuksen aikana, vaikka vain opiskelijan kanssa toteutettavissa harjoitustilanteissa. Sillä vaikka kokemus vahvistaisi ammattitaidon kuinka rautaiseksi tahansa, ei asiakasperheitä tule käyttää harjoituskappaleina.

10 KOUVOLA TÄNÄÄN – TUTKIMUSTIEDON ASEMA JA HYÖDYNNETTÄVYYS

Vaikka kohdistin tutkimuksen kuntaan, jota ei käytännössä katsoen enää ole, on tutkimuksen antama tieto monella tapaa edelleen hyödynnettävissä. Tutkimukseen osallistuneet lastentarhaopettajat ja päiväkodit tekevät samaa työtä kuin vanhankin kunnan aikana. Hallinnon alueella varhaiskasvatus ja sosiaalityö ovat lähentyneet kuntaliitoksen myötä, kun lasten ja perheiden kanssa tehtävää työtä pyritään kehittämään laadukkaaksi verkoston osaamista ja asiantuntijuutta hyödyntäen. Laadukkaita hankkeita ja prosesseja (muun muassa uusi Kouvolan varhaiskasvatussuunnitelma) on käynnissä kunnioitettava määrä ja niiden tavoitteet vaikuttavat lupaavilta. Myös käytäntöjä on selkeytetty, sillä muun muassa lastensuojeluilmoitukset tehdään aina johtajien kautta. Hallinnolliseen työhön päiväkotiyksiköt ovat yhteydessä niin, että useisiin kehitysprosesseihin ja yhteistyöfoorumeihin osallistuu alueen päiväkotijohtajia.

Uusissa kehitysprosesseissa työryhmissä on käytetty innovatiivisella tavalla erilaisia työmenetelmiä (esimerkiksi vanhemmuuden roolikarttaa) ja vuorovaikutuksellisuus on ollut työskentelyssä keskeistä. Keskusteleva ja syvällisesti pohtiva ote kasvatustyöhön *uskotaan* siirtyvän prosesseissa mukana olevien johtajien kautta myös päiväkoteihin. Näinkin suuren hallinnollisen ja rakenteellisen muutoksen ja useita vuosia kestävästä kehittämisprosessin vuoksi, vanhempien ja lasten lähityöntekijöiden työtä tulee myös konkreettisesti kehittää. Ainoastaan muutoksen *uskoon* ei tule nojata. Suureen joukkoon johtajia mahtuu myös erilaista johtajuutta, eikä siksi voi olettaa, että kaikilla olisi esimerkiksi yhtä suurta motivaatiota kehittää yksiköidensä työmenetelmiä tai että lastensuojelullista työtä pidettäisiin yhtä tärkeänä jokaisessa päiväkodissa. Tätä voi epäillä esimerkiksi tutkimukseen osallistuneiden päiväkotien välisien vastausprosenttierojen vuoksi.

Lastentarhaopettajien kokema työyksiköiden ja erityisesti oma osaaminen, joita tutkimus koski, ei siis suoraan muutu sen myötä, että hallinnollisia käytäntöjä kehitettäisiin. Toisaalta lastensuojelutyön painottuessa yhä enemmän johtajien vastuulle, myös lastentarhaopettajien lastensuojelutyön osaaminen vahvistuu kokemuksen kautta entistä vähemmän. Kun johtaja on ensisijaisesti yhteydessä sosiaalityöntekijään lastensuojeluilmoituksen tekijänä ja lastensuojeluprosessin muissa vaiheissa, voi heikko lastensuojeluprosessin tietotaito heikentyä entisestään. Lastentarhaopettajat kuitenkin kokivat, että tietoa prosessista ja palveluista tarvitaan kasvatuskumppanuustyössä.

Lastentarhaopettajien ja muiden päiväkotihenkilöstön lastensuojeluosaamista tulee siis edelleen vahvistaa ja tuoda sosiaalityön osaamista ja tietoa lähemmäksi myös kenttätöitä. Esimerkiksi hallinnon käyttämiä antoisia ja reflektioivia työmenetelmiä tulisi rohkeasti viedä myös päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmatyöskentelyihin sekä yksikkö- ja tiimikokouksiin, unohtamatta tietenkään kasvatuskumppanuustyötä. Uusia työmenetelmiä ei kuitenkaan tule sokeasti ahnehtia työkalupakkiinsa, vaan niitä tulee käyttää tavoitteiden ja tieteellisen tiedon valossa. Perheiden tuen ja ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön tavoitteet täytyvät tulla myös eläviksi päiväkotiarjessa ja niitä

tulee jatkuvasti arvioida realistisesti mutta kriittisesti: Tehdäänkö tarpeeksi ennaltaehkäisevää työtä? Onko osaamista ja uskallusta havaita? Otetaanko huoli puheeksi silloin kun se on tarpeellista ja toteutuuko hyvän puheeksioton periaatteet? Hyödynnetäänkö verkoston ja koko tiimin asiantuntijuutta ja osaamista parhaalla mahdollisella tavalla?

11 LÄHTEET

Arnkil, T. & Eriksson, E. 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes oppaita 60/2005. Helsinki: Stakes

Arnkil, T. & Eriksson, E. 1999. Kelluvia vuoropuhelurakenteita. Teoksessa Virtanen, P. (toim.) Verkostoituva asiakastyö. Helsinki: Kirjayhtymä Oy

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino

Hautajärvi, S. 2003. PÄRE-koulutus ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön kehittämisen välineenä. Teoksessa Hurtig, J & Hautajärvi, S. & Rantalaiho, U. Lastensuojelu kehittämässä – Arvioivia näkökulmia Nuorten ystävien Lapsi Lapissa- projektiin. Lapin Yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 46. Rovaniemi: Lapin yliopisto

Heino, T. 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakes Työpapereita 30/2007. Helsinki: Stakes

Heinämäki, L. 2004. Erityisesti päivähoidossa. Kunnallisten toimijoiden ja päättäjien näkemykset erityispäivähoidon funktiosta palvelujärjestelmässä. Tutkimuksia 136. Helsinki: Stakes

Heinämäki, L 2006. Varhaista tukea lapselle – työvälineenä kehittämisvalikko. Oppaita 62. Helsinki: Stakes

Hiitola, J. 2007. Lastensuojelun avohuollon asiakkuuksien lisätarkastelu. Jatkoa Tarja Heimon (2007) raportille ”Keitä ovat lastensuojelun asiakkaat”. [Viitattu 25.11.2008]. Saatavissa: http://groups.stakes.fi/NR/rdonlyres/32EAB03D-51F0-450B-A45F-F1C9E795154F/0/Hiitola_raportti.pdf

Hirsjärvi, S; Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 15. osin uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Huhtanen, K. 2004. Varhainen puuttuminen. Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoitossa. Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab

Huhtanen, K 2007. Kun huoli herää – Varhainen puuttuminen koulussa. Opetus 2000- sarja. Jyväskylä: PS-kustannus

Hujaila, E. & Puroila, A. 1998. Perheen ja päivähoiton yhteistyö myötätuulessa. Lastentarha 2/1998

Inkinen, Matti (toim.). 2001. Näkymätön lapsi aikuispsykiatriassa. Tampere: Tammi

Itäpuisto, M. 2008. Pullon pohjimmaisat. Lapsi, perhe ja alkoholi. Helsinki: Kirjapaja

Karila, K. & Nummenmaa, A. 2001. Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkotit. Helsinki: WSOY

Karjalainen, J. & Ollanketo, U. 2002. PÄRE. Päivähoito resurssina. Ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö päivähoitossa 1999-2002. Lapsi Lapissa-projekti. [Viitattu 10.1.2009]. Saatavissa: <http://www.nuorten-yst.fi/file.php?196>

Karlsson, L. 2003. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Opetus 2000-sarja. Jyväskylä: PS-kustannus

Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2003. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta– Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Stakes Oppaita 63. Helsinki: Stakes

Kirvesniemi, T. 2008. Paapu-lapsen parhaaksi – hankkeen loppuraportti. Lappeenranta: Socom Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus oy

Kouvola- Kymijoen kaupunki. 2009. Ennaltaehkäisevä terveydenhuolto [viitattu 12.8.2009]. Saatavissa:
http://www.kouvola.fi/palvelut/sosiaalijaperhepalvelut/terveyspalvelut/terveysneuvonta_1.html

Kouvolan perheneuvola Kasper. 2009. [viitattu 12.8.2009]. Saatavissa:
<http://www.kasper.fi/>

Kontu, E. & Suhonen, E. 2006. Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus. Helsinki: Yliopistopaino

Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36. Annettu Helsingissä 19.1.1973

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. Annettu Helsingissä 8.4.1983

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005. Annettu Helsingissä 29.4.2005

Lastensuojelu 2007. Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskus. [Viitattu 25.11.2008]. Saatavissa:
<http://www.stakes.fi/FI/Tilastot/Aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm>

Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007

Metsämuuronen, J.(toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. 1.painos. Helsinki: International Methelp Ky

Opetusalan ammattijärjestö OAJ. 2009. Koulutukselle ja varhaiskasvatukselle riittävät voimavarat. OAJ:n kehyskannanotto. 2009. Helsinki: Opetusalan ammattijärjestö

Opetusalan ammattijärjestö OAJ. 2008. Varhaiskasvatus on lapsen oikeus. 2008.. Helsinki. [Viitattu 8.12.2008]. Saatavissa: http://www.oaj.fi/pls/portal/docs/PAGE/OAJ_INTERNET/01FI/05TIEDOTTEET/03JULKAISUT/VARHKASV_SU.PDF

Oranen, M. (toim.) 2001. Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto

Paavilainen, E. & Pösö, T. 2003. Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Helsinki: WSOY

Pihlaja, P. 2005. Varhaiserityskasvatus suomalaisessa päivähoitossa. Helsinki: Suomen Kuntaliitto

Pihlaja, P. & Kontu, E. (toim.) 2006. Arjen moninaisuutta. Erityisryhmät päivähoitossa. Stakes Raportteja 14/2006. Helsinki: Stakes

Pohjola, K. 2005. Perhe ja lapsen perhe. Teoksessa Reijonen, M. (toim.) Voimaa perhetyöhön. Jyväskylä: PS-kustannus

Räsänen, E. Moilanen, I. Tamminen, T. & Almqvist, F. 2000. Lasten- ja nuorisopsykiatria. 2. uudistettu painos. Helsinki: Duodecim

Sivistyspalvelut uudessa Kouvolassa 2009. Kouvola [viitattu 7.5.2009]. Saatavissa: <http://www.kouvola.fi/yhteystiedot/sivistystoimenpalvelut.html>

Socom Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus oy. Lastensuojelu kehittämissyksikkö. Ohjausryhmän laajennettu kokous 1/2008. Muistio. [Viitattu 24.11.2008]. Saatavissa: http://www.socom.fi/dokumentit/Lastensuojelu/ohjausryhman_muistio_130208.pdfja

Sosiaali- ja terveysministeriö. Perhe- ja sosiaaliosasto. 2008. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan työsuunnitelma. [Viitattu 8.12.2008]. Saatavissa:

http://varttua.stakes.fi/NR/rdonlyres/E1D3E0EB-FC85-4036-B44F-954A4D3AF1AF/0/Ty%C3%B6suunnitelma_vk_nv_k_pdf.pdf

Sosiaaliportti 2008. Osaamisen määrittely. [Viitattu 21.9.2009]. Saatavissa:
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyontuki/osaamiskartoitus/maarittely/>

Suomalainen lapsi 2007. Väestö 2007. Helsinki: Tilastokeskus ja Stakes

Söderholm A, Halila R, Kivitiö-Kallio S, Mertsola J, Niemi S (toim). 2004. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim

Talentia ry. 2008. Varhaiskasvatuspalveluiden linjaukset 2008. Helsinki. [Viitattu 8.12.2008]. Saatavissa:
http://www.talentia.fi/files/4505_Talentianlastenpivhoidonjavarhaiskasvatuspalveluidenlinjauksetvuonna2008.pdf

Taskinen, S. 2001. Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle. Stakes Oppaita 46 Helsinki: Stakes

Taskinen, S. (toim.) 2003. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Stakes Oppaita 55. Helsinki: Stakes

Taskinen, S. 2007. Lastensuojelulaki, soveltamisopas. Stakes Oppaita 65. Helsinki: Stakes

Taskinen, S. & Kangasniemi, E. 2006. Lastensuojelun kokonaisuudistustyöryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:25. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2008. Mielialahäiriöt. THL. [Viitattu 10.9.2009]. Saatavissa:

<http://www.ktl.fi/portal/suomi/osastot/mao/tutkimus/mielenterveystutkimus/mielialahairiot/>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2008. Vakavat mielenterveyshäiriöt. Psykoosien esiintyminen ja sairauden syitä. THL. [Viitattu 10.9.2009]. Saatavissa: http://www.ktl.fi/portal/suomi/osastot/mao/tutkimus/mielenterveystutkimus/vakavat_mielenterveyshairiot/

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Valli, R. 2001. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes Oppaita 65. Helsinki: Stakes

Varttua 2009. Kysely lasten päivähoidon hallinnosta kunnissa 1.1.2009. Helsinki: THL

Vuori, J. & Nätkin, R. (toim.). 2007. Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino

12 LIITTEET

Liite 1: Saatekirje kyselylomakkeelle

Liite 2: Lastensuojelutyö päiväkodeissa- kyselylomake lastentarhaopettajille

Liite 3: Päiväkotien vastausprosentit, kyselylomakkeen monivalintaosioiden vastausten päiväkotikohtainen erittely sekä koko tutkimusjoukon vastausten jakaantuminen esitettynä prosenttiluvuin

LIITE 1

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU

SAATEKIRJE

Hyvä lastentarhaopettaja!

Olen Lahden ammattikorkeakoulun sosiaalialan opiskelija ja toteutan opintoihini kuuluvan opinnäytetyön yhteistyössä Kouvolan päivähoidon kanssa. Työni aiheena on päiväkotien lastensuojelutyö uuden lastensuojelulain näkökulmasta ja tarkoituksenani on kartoittaa kouvolaisten lastentarhaopettajien kokemuksia ja näkemyksiä ennaltaehkäisevästä lastensuojelutyöstä, varhaisesta puuttumisesta ja viranomaisten kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Kertomalla omat mielipiteenne, kokemuksenne ja kehitysehdotuksenne, olette mukana kehittämässä kouvolaista päivähoitoa entistä laadukkaammaksi ja lapsia ja perheitä tukevaksi palveluksi sekä mittaamattoman arvokasta työtä tekeväälle henkilöstölle paremmaksi työpaikaksi. Aineiston kerään oheisella kyselylomakkeella, jonka vastaamiseen menee noin 20-30 minuuttia. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista mutta kattavan tuloksen saamiseksi olisi tärkeää, että mahdollisimman moni palauttaisi kyselyn. Kyselyyn vastataan nimettömästi ja vastaukset käsitellään luottamuksellisesti. Tutkimustuloksia ei ole mahdollista liittää keneenkään yksittäiseen vastaajaan.

Kyselyyn vastaaminen on tärkeä osa tutkimuksen onnistumista. Siksi toivon, että löydätte kiireenkin keskeltä aikaa vastaamiseen. Otan kiitollisena vastaan myös osittain täytetyt lomakkeet, jos ehdit vastata osaan kysymyksistä.

Pyydän teitä vastaamaan kyselyyn viimeistään 30.1.2009

ja palauttamaan lomakkeen suljetussa kirjekuoressa päiväkodin johtajalle, jolta noudan vastaukset. Voitte vastata kyselyyn myös sähköpostin välityksellä. Merkitkää vastauksen eteen kysymyksen numero. Käsitelen myös sähköpostivastaukset nimettöminä ja takaan anonymiteetin tutkimuksessa. Merkitkää vastaukseenne kuitenkin päiväkotij, jossa työskentelette.

ETUKÄTEEN KIITTÄEN VAIVANNÄÖSTÄNNE JA HYVÄÄ TALVEN JATKOA TOIVOTELLEN

Anu Asikainen

Lahden ammattikorkeakoulu - Sosiaali- ja terveysalan laitos

anu.asikainen@lpt.fi

p. 040-960 8954

Lisätietoja tutkimuksesta annan mielelläni, älä siis epäröi ottaa yhteyttä!

LIITE 2

KYSELYLOMAKE: Päiväkodin lastensuojelullinen työ

Olkaa hyvä ja valitkaa omaa näkemystänne ja kokemustanne parhaiten kuvaava vaihtoehto rastittamalla. Avoimissa kysymyksissä vastaus kirjoitetaan sille varattuun tilaan. Tarvittaessa voitte jatkaa vastauksianne erilliselle paperille, johon merkitsette vastauksen lisäksi kysymyksen edessä olevan numeron.

1 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu

1.1 Miten tärkeänä näet päiväkodin ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön?

- ei tärkeänä
 melko tärkeänä
 en osaa sanoa
 tärkeänä
 erittäin tärkeänä

Miksi?

1.2 Kuvaile, miten toteutat ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä lastentarhaopettajana (esim. työkäytänteitä, kasvatuskumppanuutta, kasvatustyötä)?

1.3 Arvioi omaa osaamistasi ennaltaehkäisevän lastensuojelun toteuttajana: Mitkä ovat vahvuuksiasi ja heikkouksiasi. Millaista tukea tai koulutusta toivoisit osaamisesi vahvistamiseen?

1.4 Millä konkreettisilla toimilla päiväkodissasi toteutetaan ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä (esim. palaverit, koulutukset, päiväkotiympäristö, yhteiset pelisäännöt tai työkäytänteet)?

1.5 Arvioi päiväkotiasi ennaltaehkäisevän lastensuojelun toteuttajana: Mitkä ovat yksikkönne vahvuuksia ja heikkouksia. Miten kehittäisit päiväkotisi ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä?

---

2 Varhainen puuttuminen

Lapsihavainnointi

2.1 Millaisia arviointikäytänteitä käytät työssäsi, kun kyse on lapsen edun arvioinnista tai heränneestä huolesta? Millaisissa tilanteissa (esim. leikki, sosiaaliset tilanteet, päiväkotiin tulo ja kotiin lähtö, keskustelut, piirrustukset, sadutus) olet tehnyt havaintoja lapsen lastensuojelullisesta huolesta?

2.2 Millainen oirehdinta tai muut merkit lapsessa on kokemuksiesi mukaan lapsilla yleisintä lastensuojeluperheissä? Voit myös kertoa jonkin tyypillisen tapauksen uraltasi.

2.3 Miten arvioisit oman osaamisesi lapsihavainnoin ja lapsen edun arvioinnin osalta, kun kyse on lastensuojelun tarpeen arvioinnista?

Vanhemmuuden havainnointi

2.4 Arvioi seuraavassa lastensuojelutarpeen taustalla olevien syiden **yleisyyttä** lastentarhaopettajan työstä tulleiden kokemusten perusteella.

	Kokemuksia:	ei lainkaan	vähän	en osaa sanoa	jonkin verran	useita
Arjen ongelmat	Avuttomuus ja osaamattomuus (vanhempien)					
	Riittämätön vanhemmuus					
	Hoidon laiminlyönti					
	Taloudelliset vaikeudet					
	Asumiseen liittyvät ongelmat					
Päihteet ja Rikollisuus	Päihteiden väärinkäyttö					
	Rikollisuus					
Väkivalta	Perheristiriidat					
	Perheväkivalta					
	Lapsen pahoinpitely					
	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö					
Vanhempien tapaamisriidat	Lapsen huolto- ja tapaamisriidat					
tapaamisriidat	Muualla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat					

2.5 Arvioi seuraavassa, miten helppoa-vaikeaa lastensuojelutarpeen taustalla olevien syiden havaitseminen on lastentarhaopettajan työssä.

	Havaitseminen on:	erittäin vaikeaa	melko vaikeaa	en osaa sanoa	melko helppoa	helppoa
Arjen ongelmat	Avuttomuus ja osaamattomuus (vanhempien)					
	Riittämätön vanhemmuus					
	Hoidon laiminlyönti					
	Taloudelliset vaikeudet					
	Asumiseen liittyvät ongelmat					
Päihteet ja Rikollisuus	Päihteiden väärinkäyttö					
	Rikollisuus					
Väkivalta	Perheristiidat					
	Perheväkivalta					
	Lapsen pahoinpitely					
	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö					
Vanhempien Tapaamisriidat	Lapsen huolto- ja tapaamisriidat					
	Muulla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat					

2.6 Arvioi seuraavassa, miten helppona-vaikeana koet **puheeksioton** lastensuojelullisen huolen herätessä.

	Puheeksiotto on:	erittäin vaikeaa	melko vaikeaa	en osaa sanoa	melko helppoa	helppoa
Arjen ongelmat	Avuttomuus ja osaamattomuus (vanhempien)					
	Riittämätön vanhemmuus					
	Hoidon laiminlyönti					
	Taloudelliset vaikeudet					
	Asumiseen liittyvät ongelmat					
Päihteet ja Rikollisuus	Päihteiden väärinkäyttö					
	Rikollisuus					
Väkivalta	Perheristiidat					
	Perheväkivalta					
	Lapsen pahoinpitely					
	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö					
Vanhempien tapaamisriidat	Lapsen huolto- ja tapaamisriidat					
	Muulla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat					

2.7 Lastensuojelutarpeen taustalla on em. tilanteita lisäksi usein mielenterveysongelmia tai ne ovat kietoutuneet em. tilanteisiin. Millaisiin perheiden tilanteisiin kokemuksenne mukaan mielenterveysongelmat liittyvät sekä millaisina ja kuinka yleisinä ne näyttävät päiväkoteihin?

2.8 Kuvaile puheeksi otto-työkäytäntöäsi, kun kyse on lastensuojelullisesta huolesta (esim. aika, paikka, tapa, lapsen huomioiminen jne.)?

2.9 Millaista työkäytänteiden kehittämistä tai lisäkoulutusta toivoisit lapsen edun arvioinnin, havainnoinnin ja varhaisen puuttumisen alueilla?

---

3 Ilmoitusvelvollisuus ja viranomaisten välinen yhteistyö

3.1 Tunnetko toimintatavan lastensuojeluilmoituksen tekemisessä?

Kyllä tunnen

En tunne

3.2 Kuinka monta lastensuojeluilmoitusta olet tehnyt viimeisen kahden vuoden aikana?) _____

3.3 Kuinka monta kertaa olet harkinnut ilmoituksen tekemistä tehtyjen lastensuojeluilmoitusten lisäksi? _____

3.4 Oletko hakenut viimeisen kahden vuoden aikana konsultaatiota tai muuta tukea työhösi:

a) lasten edun arvioinnissa lastensuojeluilmoituksen yhteydessä? Kyllä olen En ole

Jos vastasit kysymykseen kyllä, kuvaile millaista konsultaatiota tai tukea hait ja keneltä (viranomainen tai muu):

---

b) lastensuojeluperheen kanssa työskentelyn yhteydessä? Kyllä olen En ole

Jos vastasit kysymykseen kyllä, kuvaile millaista konsultaatiota tai tukea ja keneltä (viranomainen tai muu):

3.6 Millaisena olet kokenut viranomaisten kanssa tehdyn yhteistyön lastensuojeluasioissa?

3.7 Millaista kehittämistä toivoisit viranomaisten välisessä yhteistyössä?

---

4 Lastensuojeluprosessi

4.1. Oletko kohdannut työssäsi tilanteen, jossa vanhemmat tarvitsisivat tai pyytävät tietoja lastensuojeluprosessista tai lastensuojelun palveluista?

kyllä olen

en ole

4.2 a) Jos vastasit edelliseen kysymykseen **kyllä** niin, millaista tietoa annoit lapsen vanhemmille? Arvioi, miten täytit perheen tiedon tarpeen.

---

b) Jos vastasit edelliseen kysymykseen **ei** niin, millaista tietoa antaisit perheelle, jos kyseinen tilanne tulisi vastaan? Arvioi, miten riittävästi tunnet lastensuojeluprosessia.

4.3 Millaista tietoa lastensuojeluprosessin eri vaiheista, palveluista, vanhempien oikeuksista tms. koet tarvitsevasi työssäsi?

Taustakysymykset

Kuinka monta vuotta olette työskennelleet lastentarhaopettaja? _____ vuotta

Koulutuksenne: ___ kasvatustieteiden maisteri
                  ___ kasvatustieteiden kandidaatti
                  ___ erityislastentarhanopettaja
                  ___ sosionomi (AMK)
                  ___ opistoasteinen lastentarhaopettajan tutkinto
                  ___ sosiaalikasvattaja
                  ___ muu, mikä? _____

KIITOKSIA VASTAUKSESTANNE!

